ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΕΡΓΑ

ΤΟΜΟΣ 56

ΟΜΙΛΙΑΙ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΨΑΛΜΟΥΣ ΜΖ'—ΜΘ'
ΟΜΙΛΙΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΨΑΛΜΟΝ ΡΗ'

Κείμενον: **B. de Montfaucon**

Μετάφρασις-Σχόλια

Ἱερέως ΣΑΡΑΝΤΗ Ι. ΣΑΡΑΝΤΟΥ (ΜΖ'-ΜΗ')
θεολόγου - φιλολόγου

ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ Χ. ΜΠΙΤΣΑΚΟΥ (ΜΘ', ΡΗ')
θεολόγου

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

* Οἱ ἐντὸς παρενθέσεως ἀριθμοὶ ἀντιστοιχοῦν πρὸς τοὺς ἀριθμοὺς σελίδων τοῦ ἀρχαίου κειμένου.

ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

ΟΜΙΛΙΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΜΖ' (47) ΨΑΛΜΟΝ

197 A Ψαλμὸς ᾠδῆς τῶν υἱῶν Κορέ.

Μέγας εἶναι ὁ Κύριος καὶ ὑπεράξιος νὰ ὑμνῆται εἰς τὴν πόλιν τοῦ Θεοῦ μας, εἰς τὸ ὄρος τὸ ἅγιον Αὐτοῦ, τὸ ὁποῖον εἶναι καλῶς ριζωμένον εἰς τὴν ἀγαλλίασιν ὅλης τῆς γῆς. Ἄλλος λέγει, εἰς καλὸν βλαστόν, εἰς τὴν χαρὰν ὅλης τῆς γῆς. Ἄλλος λέγει: Εἰς τὴν λαμπρὰν χαρὰν ὅλης τῆς γῆς, ἡ ὁποία εἶχε προσχεδιασθῆ ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ὅλης τῆς δημιουργίας.

B Ἐδῶ ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τοὺς πολέμους καὶ ἀπελευθέρωσιν ἀπὸ τὴν μάχην φανερώνει. Διότι ὅταν ἐπανῆλθον ἀπὸ τὴν χώραν τῶν Βαβυλωνίων καὶ ἀπηλλάγησαν ἀπὸ τὴν μακροχρόνιόν τους αἰχμαλωσίαν, ἀφοῦ ἀνέκτησαν τὴν πατρικὴν γῆν καὶ ἀπέφυγον πολλοὺς πολέμους, μὲ εὐχαριστίας δι' ὅλα πρὸς τὸν αἴτιον ὅλων τῶν ἀγαθῶν, αὐτοὺς τοὺς ὕμνους ψάλλουν καὶ λέγουν: Μέγας ὁ Κύριος καὶ ὑπεράξιος νὰ ὑμνῆται. Τὸ μὲν Μέγας λέγουν, τὸ πόσον ὅμως, καθόλου. Διότι κανεὶς δὲν τὸ γνωρίζει καλῶς. Διὰ τοῦτο καὶ συνέχισε: Καὶ δοξασμένος πάρα πολύ. Διότι δὲν ὑπάρχει τέλος εἰς τὴν μεγαλωσύνην του. **C** Αὐτὸ δὲ ποὺ λέγει τοιουτοτρόπως ἑρμηνεύεται: Πρέπει αὐτὸν νὰ δοξάζωμεν καὶ νὰ αἰνῶμεν μόνον καὶ τοῦτο νὰ κάνωμεν μὲ κάθε ὑπερβολήν· νὰ αἰνῶμεν δὲ Αὐτὸν καὶ διὰ τὸ ἄπειρον μέγεθος τῆς οὐσίας Του καὶ ἀκατάληπτον καὶ διὰ τὴν ὑπερβολικὴν προσφορὰν τῶν εὐεργεσιῶν Του πρὸς ἡμᾶς. Διότι ἠθέλησε, ἀλλὰ καὶ ἔφερε εἰς πέρας ὅσα ἠθέλησε. «Εἰς τὴν πόλιν τοῦ Θεοῦ μας, εἰς τὸ ἅγιόν Του ὄρος». Τί λέγεις; Ἐκεῖ περιορίζεις τὴν δοξολογίαν αὐτοῦ τοῦ μεγάλου, τοῦ δοξασμένου, εἰς τὴν πόλιν καὶ εἰς τὸ ὄρος; Δὲν λέγω τοῦτο, ἰσχυρίζεται ὁ ψαλμῳδός, ἀλλὰ διότι ἡμεῖς πρὸ τῶν ἄλλων αὐτὸ καλῶς ἐγνωρίσαμεν. Ἢ διὰ τοῦτο εἶπε λοιπὸν τό: **D** Εἰς τὴν πόλιν τοῦ Θεοῦ μας, ἢ ἐπειδὴ ἤθελε νὰ φανερώσῃ ὅτι μὲ τὰ θαύματα ποὺ ἔγιναν εἰς αὐτὴν ἐδείχθη ἡ μεγαλωσύνη του καὶ ἡ δόξα, διότι πράγματι

τούς αἰχμαλώτους, τοὺς κατατρεγμένους, τοὺς περιφρονημένους, αὐτοὺς ποὺ ἐκρατοῦντο ὡς εἰς τάφον μέσα εἰς τὴν ἐχθρικὴν χώραν, αὐτοὺς ἡτοίμασε τόσον αἰφνιδίως νὰ ἀναλάμψουν ὥστε νὰ ὑπερισχύσουν τῶν κατακτητῶν καὶ νὰ ἐπανέλθουν καὶ εἰς τὴν πρώτην εὐημερίαν νὰ ἐπιστρέψουν καὶ τὸ παλαιὸν τμῆμα τῆς πατρίδος νὰ ἀνακτήσουν. Φανερώνει μὲν λοιπὸν αὐτόν, λέγει ὁ ψαλμῳδός, καὶ τὸ μέγεθος τῶν φαινομένων κτισμάτων. **E** Ἀλλὰ ἐπειδὴ οἱ περισσότεροι ἐδείκνυον παλαιὰ ἀνόητον συμπεριφοράν, προσθέτει καὶ τὴν γνῶσιν ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς καὶ ἀπὸ τὴν νίκην ἐναντίον αὐτῶν, μὲ τὸ νὰ ὑψώνῃ συνεχῶς τὰ παράδοξα αὐτὰ σύμβολα τῆς νίκης καὶ μὲ τὸ νὰ ἐνεργῇ τὴν μεταβολὴν πρὸς τὸ καλύτερον καὶ μὲ τὸ νὰ πραγματοποιῇ τέτοια θαύματα παρ' ἐλπίδα καὶ προσδοκίαν. Πόλιν δὲ αὐτοῦ ὀνομάζει αὐτὴν χωρὶς νὰ ἀποστερῇ τὰς ἄλλας τῆς προνοίας του, ἀλλὰ μὲ τὸ νὰ δεικνύῃ ὅτι αὐτοὶ ἔχουν κάτι περισσότερον ἀπὸ τοὺς ἄλλους συμφώνως πρὸς τοὺς ὅρους τῆς γνώσεως. Διότι ἐκεῖναι μὲν μόνον ἐπειδὴ ἐδημιουργήθησαν ἀπὸ αὐτὸν θὰ ἠδύναντο νὰ ὀνομασθοῦν πόλεις Του. Αὐτὴ δὲ ἕνεκα τῆς ἐκδηλώσεως τῆς (μεγάλης) ἀγάπης Του καὶ διότι ὅλα τὰ θαύματα ἐδῶ γίνονται. **198 A** Τότε μὲν λοιπὸν ἡ πόλις ἐλέγετο τοῦ Θεοῦ, τώρα δὲ ὅλοι ἡμεῖς τοῦ Θεοῦ λεγόμεθα. Διότι, λέγει, οἱ ἄνθρωποι τοῦ Χριστοῦ, τὴν σάρκα ἐσταύρωσαν[1] μαζὶ μὲ τὰ βδελυρὰ πάθη καὶ τὰς αἰσχρὰς ἐπιθυμίας. Εἶδες ὑπερτονισμὸν ἀρετῆς; Διὰ τοῦτο καὶ ὄρος τοῦ Θεοῦ ἐλέγετο, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς ἐκεῖ ἐλατρεύετο. Μὲ καλὴν ρίζαν εἰς τὴν ἀγαλλίασιν ὅλης τῆς γῆς. Πολλὴ εἶναι ἡ ἀσάφεια αὐτοῦ τοῦ ρητοῦ, διὰ τοῦτο πρέπει νὰ προσέχῃς. Διότι εἰς αὐτὸν ποὺ ἁπλοϊκῶς διαβάζει, πολλὴν ἀπορίαν δημιουργεῖ, αὐτὸς ὅμως ὁ ὁποῖος μὲ ἀκρίβειαν αὐτὰ ἐξετάζει, θὰ εὕρῃ τὴν ἀκολουθίαν καὶ τὴν σειρὰν τῶν νοημάτων ἀκριβῆ. Διότι αὐτὸ ποὺ λέγει τοιουτοτρόπως ἐξηγεῖται: Μέγας εἶναι ὁ Κύριος εἰς τὴν πόλιν τοῦ Θεοῦ μας, **B** τοποθετῶν σταθερὰ θεμέλια εἰς τὸ ὄρος τὸ ἅγιον Αὐτοῦ, δηλαδὴ καλῶς ριζώνων, καλῶς θεμελιώνων βαθειά, καλῶς στερεώνων αὐτὴν τὴν πόλιν εἰς τὴν χαρὰν καὶ τὴν εὐφροσύνην ὅλης τῆς οἰκουμένης. Αὐτὸ μὲ ὑπαινιγμὸν καὶ ἄλλος, εἰς τὴν προσχεδιασμένην λαμπρὰν χαρὰν ὅλης τῆς γῆς, εἶπεν. Διότι στόλισμα ὅλης τῆς οἰκουμένης καὶ εὐφροσύνην τὴν

1. Γαλ. 5, 24.

ἔκανε. Διότι ἀπὸ ἐκεῖ ἡ πηγὴ τῆς εὐσεβείας καὶ αἱ ρίζαι καὶ αἱ ἀρχαὶ τῆς θεογνωσίας ξεκινοῦν. Αὐτὴν λοιπὸν ἡ ὁποία ἦτο τόσον μικρὰ τὴν ἐρρίζωσε καὶ καλῶς τὴν ἐστερέωσε διὰ νὰ ἀποτελῇ τὸν στολισμὸν τῆς οἰκουμένης, τὴν ἀγαλλίασιν, διὰ νὰ χαροποιῇ ὅλην τὴν γῆν. Διότι τὸ διδασκαλεῖον ὅλης τῆς γῆς τὰ Ἱεροσόλυμα ἦσαν καὶ ὅσοι ἤθελον τὴν χαρὰν νὰ ἀπολαμβάνουν καὶ νὰ ἀποκτοῦν κάλλος καὶ στολισμόν, **C** ἐδῶ τὰ ἀναγκαῖα ἐμάνθανον. Διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸ ἐπιθυμῶν νὰ φανερώσῃ ὄχι ριζῶν εἶπε, ἀλλὰ εὐριζῶν. Ἐὰν δὲ αὐτὸ ἐπιθυμῇς καὶ ἀναγωγικῶς νὰ καταλάβῃς, θὰ ἴδῃς τὴν ἀλήθειαν τῶν πραγμάτων. Διότι ἀπὸ ἐδῶ ἐπήγασεν παντοῦ ἡ ἀγαλλίασις τῆς οἰκουμένης. Ἀπὸ ἐδῶ ἡ εὐφροσύνη καὶ ἡ χαρά, ἀπὸ ἐδῶ αἱ πηγαὶ τῆς φιλοσοφίας, ὅπου ὁ Χριστὸς ἐσταυρώθη, ἀπ' ὅπου οἱ Ἀπόστολοι ἐξώρμησαν. Διότι ἀπὸ τὴν Σιὼν θὰ ἐξέλθῃ ὁ νόμος[2] καὶ ὁ λόγος τοῦ Κυρίου ἀπὸ τὴν Ἱερουσαλήμ. Καὶ ἡ χαρὰ αὐτὴ ἔχει ρίζας ἀθανάτους. Τὰ ὄρη Σιὼν ἀποτελοῦν τὰ πλευρὰ τοῦ βορρᾶ. **D** Ὁ δὲ Ἑβραῖος λέγει: Ἂρ Σιὼν ἰερχθὴ σαφούν. Διὰ ποῖον λόγον, εἰπέ μου, ἀναφέρει τὸν βορρᾶν τώρα καὶ ὑποσημειώνει τὴν θέσιν τοῦ τόπου; Ἐπειδὴ ἀπὸ ἐδῶ συνεχῶς ὁ πόλεμος ἤναπτε[3] ἐναντίον τους, ὅταν οἱ βάρβαροι ἐπετίθεντο καὶ συνεχῶς οἱ προφῆται αὐτὸ λέγαν, τὸν ἀπὸ βορρᾶ ὀναμάζοντες κίνδυνον καὶ ὡς λέβητα ἀπὸ ἐκεῖ βράζοντα ἀπεικονίζουν. Διότι τοιουτοτρόπως ἡ χώρα τῶν Περσῶν εὑρίσκεται πρὸς τὴν Παλαιστίνην. Ἐκφράζων λοιπὸν τὴν ἀπορίαν του δι' αὐτό, τὸ ὁποῖον ἔχει συμβῆ, τοῦτο προσέθεσε, φανερώνων, ὅτι αὐτὴν ποὺ συνεχῶς ἠνοχλεῖτο ἀπὸ ἐκεῖ, χωρὶς ὀχυρὰ τὴν ἄφησες. Ὅπως ἀκριβῶς θὰ ἔλεγε κανεὶς καὶ περὶ τοῦ σώματος, **E** ὅτι τὸ ἀσθενὲς ἐκεῖνο μέρος ἔκανες ἰσχυρότερον, αὐτὸ ἀκριβῶς καὶ αὐτὸς ἐδῶ μὲ ὑπαινιγμὸν λέγων: Ἀπ' ὅπου γοεραὶ φωναὶ καὶ δάκρυα, ἀπ' ὅπου ἀρχὴ τῶν συμφορῶν ἐπήγαζεν, αὐτὰ τὰ μέρη ἔχουν γεμίσει ἀπὸ ἡδονήν, αὐτὰ ἔχουν πληρωθῆ ἀπὸ εὐθυμίαν. Ἀπ' ὅπου προήρχοντο ἀπειλαὶ καὶ φόβοι καὶ κίνδυνοι ἀπὸ ἐκεῖ χαρὰ καὶ εὐφροσύνη καὶ κανεὶς πλέον ἐκεῖνο τὸ μέρος τῆς κτίσεως δὲν φοβεῖται τὸ βορειότερον, κανεὶς δὲν τρέμει, κανεὶς δὲν φοβεῖται νὰ κυττάξῃ, **199 A** ἀλλὰ ὅλοι τὸ ἀτενίζουν μὲ εὐφροσύνην, ἀφοῦ σὺ τὸ ἐρρι-

2. Μιχ. 4, 2.
3. Ἱερεμ. 1, 13.

ζωσες εἰς τὴν ἡδονήν. Ἡ πόλις τοῦ βασιλέως τοῦ μεγάλου. Ὁ Θεὸς κάνει αἰσθητὴν τὴν παρουσίαν Του εἰς τὰ πυργωτὰ οἰκοδομήματα, ὅταν προσφέρῃ εἰς αὐτὴν τὴν ἔγκαιρον ὑποστήριξίν Του. Ἄλλος λέγει: Ἔγινε γνωστός. Ἄλλος λέγει: Ὁ Θεὸς θὰ γίνῃ γνωστὸς εἰς τὰ ἀνάκτορα αὐτῆς ὡς ὀχύρωμα. Ἄλλος λέγει: Ὁ Θεὸς ἔκανε γνωστὴν τὴν παρουσίαν Του εἰς τὰ πυργωτὰ οἰκοδομήματα, διὰ νὰ ἀποσπασθῇ αὐτὴ τελείως ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς.

Διακηρύσσει τὸ ἀξίωμά της, τὸν ἔπαινον, τὸν στέφανον λέγων: Ἡ πόλις τοῦ βασιλέως τοῦ μεγάλου. Ἔπειτα παρουσιάζων πῶς εἶναι ἡ πόλις τοῦ βασιλέως τοῦ μεγάλου, συμπληρώνει: Εἰς τὰ πυργωτὰ οἰκοδομήματα αὐτῆς κάνει γνωστὴν τὴν παρουσίαν Του, φανερώνων τὴν πολλὴν πρόνοιαν, **B** διότι ὅλην ἐξ ὁλοκλήρου τὴν διασώζει φροντίζων ὄχι μόνον δι' ὁλόκληρον αὐτήν, ἀλλὰ καὶ διὰ κάθε μίαν οἰκίαν μὲ τὴν ἐκδήλωσιν τῆς φροντίδος του. Διότι εἰς ἡμᾶς καὶ χωρὶς αὐτὴν εἶναι γνώριμος, εἰς τοὺς ἐχθροὺς ὅμως καὶ ἀπὸ ἐδῶ ἔδειξε τὴν δύναμίν Του. Διότι ἐπὶ Ἐζεκίου,[4] ὅταν νέφος βαρβάρων ἔκαναν ἐπίθεσιν καὶ περιεκύκλωσαν ὁλόκληρον αὐτὴν ἀκριβῶς ὡς δίκτυον, ἀπεμακρύνθησαν, ἀφοῦ ἄφησαν νεκροὺς τὸ περισσότερον τμῆμα τοῦ στρατοῦ τους. Καὶ ἄλλοι δὲ πολλοὶ πολλὰς φορὰς εἰς αὐτὴν ἀφοῦ εἰσῆλθον, ἔφυγον ντροπιασμένοι. Ὅλα δὲ αὐτὰ μὲ τὴν πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ κατωρθώθησαν, λέγει ὁ ψαλμῳδός, καὶ λαμπρὰν αὐτὴν κατέστησαν. **C** Ὄχι δὲ διότι εἶναι λαμπρὰ μόνον, ἀλλὰ καὶ διότι ἔγινε τόσον λαμπρά, διὰ τῆς βοηθείας τοῦ Θεοῦ ἔγινε μεγάλη. Διότι νά, οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς συνεκεντρώθησαν εἰς κοινὸν στρατόπεδον, ἔφθασαν εἰς τὰ σύνορά της μὲ τὸν αὐτὸν κατακτητικὸν σκοπόν. Ἄλλος λέγει: Νὰ οἱ βασιλεῖς παρετάχθησαν ἕτοιμοι διὰ μάχην. Αὐτοὶ ἐπειδὴ εἶδον, ὅτι ἦσαν εἰς τοιαύτην κατάστασιν ἑτοιμότητος, ἐθαύμασαν, ἐταράχθησαν, ἐκλονίσθησαν. Τρόμος κατέλαβε αὐτούς. Ἐκεῖ ὠδῖνες τρόμου κατέλαβον τοὺς ἐχθροὺς ὡς αἱ ὠδῖνες τῆς γυναικὸς ποὺ εἶναι ἕτοιμη νὰ γεννήσῃ, ὅμοιαι μὲ σφοδρὸν ἄνεμον. Ἄλλος λέγει: Μὲ δυνατὸν ἄνεμον. Ἄλλος: Μὲ καύσωνα. Θὰ συντρίψῃς τὰ πλοῖα Θαρσεῖς.[5] Ἄλλος: Θὰ θὰ κατασυντρίψῃς. Ὁ δὲ Ἑβραῖος λέγει: Θαρσεῖς. Ἐδῶ

4. Δ' Βασιλ. 19.

5. Πόλις ἡ περιοχὴ συχνάκις μνημονευομένη ὑπὸ τῆς Βίβλου, πρὸς δυσμὰς τοῦ Ἑβραϊκοῦ ἔθνους εὑρισκομένη.

πόλεμον διηγεῖται σκληρὸν καὶ καλῶς προητοιμασμένην ἀπὸ παντοῦ καὶ νίκην λαμπροτέραν. Ἐπειδή, λοιπόν, εἶπε ὅτι ἰδιαιτέρως ἐνδιαφέρεται δι' αὐτὴν καὶ πολλὴν φροντίδα δεικνύει, **D** ἀποδεικνύει, λοιπόν, καὶ πῶς ἐνδιεφέρετο. Διότι, μολονότι μύρια ἔθνη ἐπετέθησαν (τοῦτο λοιπὸν φανερώνει διὰ τοῦ πλήθους τῶν βασιλέων), καὶ ὄχι ἁπλῶς ἐπετέθησαν, ἀλλὰ ἐπετέθησαν καλῶς συγκροτημένα καὶ συντεταγμένα, τόσον θαυμαστὰ γεγονότα συνέβησαν, ὥστε ἀφοῦ γίνουν θαυμασταὶ παραδόξων γεγονότων, νὰ ἀπέλθουν νικημένοι. Διότι τοιαύτην τροπὴν ἐλάμβανε ὁ πόλεμος, ὥστε ἀφοῦ καταληφθοῦν ἀπὸ δειλίαν καὶ φρίκην οἱ ἐχθροί, νὰ ἀπομακρυνθοῦν. Καὶ μὲ πολλὴν ἀγωνίαν ἐπήδων μακρὰν τρομαγμένοι, οἱ πολλοὶ φοβηθέντες τοὺς ὀλίγους, οἱ καλῶς συντεταγμένοι τοὺς διεσκορπισμένους καὶ καθόλου καλύτερον ἀπὸ τὴν γυναῖκα ποὺ εἶναι κατειλημμένη ἀπὸ τὰς ὠδῖνας τοῦ τοκετοῦ δὲν συμπεριεφέροντο. Λοιπόν, **E** εἶναι φανερὸν ὅτι ὁ πόλεμος ὄχι μὲ τὴν ἀνθρωπίνην βοήθειαν ἤρχετο εἰς αἴσιον πέρας, ἀλλὰ ὁ Θεὸς ἦτο ὁ στρατηγὸς τῆς μάχης καὶ αὐτός, ὁ ὁποῖος ὄχι μόνον τὸ φρόνημά τους κατέβαλε, ἀλλὰ καὶ τὰ λογικά τους ἐσάλευε καὶ ὠδῖνας εἰς αὐτοὺς ἐνέβαλε καὶ κάποιον ἀνελπιστον φόβον εἰς αὐτοὺς προεξένει. Καὶ τὸ ἴδιον συνέβη, ὅπως ἐὰν εἰς ναυτικὸν στόλον πολύν, συγκεντρωμένον διὰ μάχην, ἄνεμος δυνατὸς ἀφοῦ ἔπνεε, συνέτριβε ὅλα τὰ πλοῖα καὶ ἐβύθιζε τὰς τριήρεις καὶ πολλὴν μαζὶ ταραχὴν προεξένει. 200 **A** Ἐδῶ, λοιπόν, διὰ τοῦ παραδείγματος τούτου καὶ τὸ εὔκολον τῆς νίκης μοῦ φαίνεται ὅτι παρουσιάζει καὶ τὴν ὑπερβολικὴν ταραχήν. Διότι ἀφοῦ μετεχειρίσθησαν ναυτικὸν στόλον καὶ αὐτοὶ ἀφοῦ ἔφθασαν ἀπὸ κάποιαν μακρὰν καὶ ξένην χώραν, ὡσὰν ἀπὸ κάποιον δυνατὸν ἄνεμον, ὅλοι ἐχάθησαν ἕνεκα τῆς ὀργῆς τοῦ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο φανερώνων καὶ τὸν τόπον ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἦλθον, προσέθεσε τὸ Θαρσεῖς. Διότι τοιουτοτρόπως καὶ ὁ Ἑβραῖος ἐφανέρωσε διὰ τῆς λέξεως, τὴν ὁποίαν καὶ ἐπαρουσιάσαμεν πρὸς χάριν σας διὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ ρητοῦ. Ἢ τοῦτο εἶναι, λοιπόν, δυνατὸν νὰ εἴπω ἢ ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον προηγουμένως εἶπον, ὅτι ὅπως ἀκριβῶς τὰ πλοῖα Θαρσεῖς, ἄνεμος δυνατὸς ἀφοῦ ἔπνευσε, τὰ συνέτριψε πολλάκις, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον βεβαίως ἐκεῖνα τὰ πλήθη συνετάραξεν ὁ Θεός. **B** Ὅπως ἀκριβῶς ἠκούσαμεν, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον καὶ εἴδομεν

εἰς τὴν πόλιν τοῦ Κυρίου τῶν δυνάμεων, εἰς τὴν πόλιν τοῦ Θεοῦ μας. Εἶδες πῶς τὸ προηγούμενον ἐξηγεῖται, τό, εὐριζῶν; Διότι δὲν εἶπε, εὐριζώσας, ἀλλά, εὐριζῶν, δηλαδὴ διαρκῶς προβλέπων, διαρκῶς φροντίζων, διαρκῶς περιτειχίζων (τὴν Ἱερουσαλήμ). Διότι, ἀφοῦ ἀνέφερε τὰ τότε συμβάντα, εἰς τὰς παλαιὰς διηγήσεις ἐπαναφέρει τὸν λόγον, ἀποδεικνύων ὅτι αὐτὰ εἶναι συγγενῆ ἐκείνων. Διότι ὅσα εἴδομεν, λέγει, μὲ τὰ λόγια, αὐτὰ καὶ μὲ τὰ ἔργα ἔχομεν διαπιστώσει (ὅτι πραγματοποιοῦνται)μὲ τὰς νίκας, μὲ τὰς σημαίας τῆς νίκης τοῦ Θεοῦ, μὲ τὴν κηδεμονίαν, μὲ τὰ παράδοξα θαύματα. Διότι δὲν ἔπαυσε ὁ Θεὸς πάντοτε αὐτὰ νὰ κατεργάζεται. Ὥστε ἰδικόν του ἔργον **C** εἶναι νὰ ἀπομακρύνῃ τοὺς κινδύνους καὶ νὰ ὁδηγῇ πρὸς τὴν θεογνωσίαν. Καὶ καλῶς ἀνέφερε ὁ προφήτης ὅσα πρὸ πολλοῦ χρόνου συνέβησαν. Διότι ἔπρεπε καὶ ἀπὸ τὰς παλαιὰς διηγήσεις καὶ ἀπὸ τὰ νέα ἔργα νὰ ἐκπαιδεύωνται (οἱ ἄνθρωποι) ὥστε οἱ πιὸ δύσπιστοι ἐξ αὐτῶν, ἀπὸ αὐτὰ ποὺ συμβαίνουν καὶ ἀπ' ὅσα ἤδη ἔχουν συμβῆ καὶ διπλοῦν κέρδος νὰ ὠφεληθοῦν καὶ ἡ ἀκοὴ αὐτοὺς νὰ βοηθήσῃ ἀντὶ τῆς ὁράσεως. Ὁ Θεὸς ἐθεμελίωσεν αὐτὴν εἰς τὸν αἰῶνα. Ἐλάβομεν πεῖραν, Θεέ μας, ὅτι τὸ ἔλεός Σου προσφέρεται πρὸς τὸν λαόν σου. **D** Ὁ δὲ Ἑβραῖος λέγει, Ἠλαχὰχ δεμμηνοῦ. Ἀνάλογος πρὸς τὸ ὄνομά σου Θεέ μας, καὶ ἡ δοξολογία σου εἶναι εἰς τὰ πέρατα τῆς γῆς.

Ἐπειδὴ εἶπε ὁ ψαλμῳδός, ὅσα ἠκούσαμεν, αὐτὰ καὶ εἴδομεν, λέγει καὶ τί ἤκουσε καὶ τί εἶδε. Τί λοιπὸν ἤκουσε καὶ τί εἶδε; Ὅτι ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἰσχυροτέραν καὶ ἀσάλευτον τὴν πόλιν δημιουργεῖ. Τοῦτο λοιπὸν εἰς αὐτὴν εἶναι θεμέλιον, τοῦτο ἰσχύς, αὐτὸ τὴν κάνει χωρὶς ὀχυρά, ὄχι ἀνθρωπίνη συμμαχία καὶ βοήθεια οὔτε ἡ δύναμις τῶν ὅπλων, οὔτε οἱ πύργοι καὶ τὰ τείχη· ἀλλὰ τί; Ὁ Θεὸς αὐτὴν ἀπὸ παντοῦ προφυλάσσει. **E** Διότι τοῦτο κατ' ἐξοχὴν ἔπρεπε αὐτοὺς νὰ ἐκπαιδεύῃ καὶ εἰς αὐτὸ ὁ προφήτης διαρκῶς ἑλκύει τὴν προσοχήν των. Ἐγνωρίσαμεν ἐκ πείρας, Θεέ μας, ὅτι τὸ ἔλεός σου διαχέεται ἀνάμεσα εἰς τὸν λαόν σου. Τί σημαίνει ὑπελάβομεν; Ἠλπίσαμεν, μὲ προσδοκίαν ἀνεμένομεν, ἐγνωρίσαμεν τὴν φιλανθρωπίαν σου. Διότι ἐπειδὴ εἶπε, ἐθεμελίωσε, ἐρρίζωσε, περιετείχισε, ἀποδεικνύων **201 A** ὅτι ἡ τόσον μεγάλη πρόνοια ὄχι κατὰ τὴν ἀξίαν αὐτῶν ποὺ τὴν λαμβάνουν, προσφέρεται, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀγαθότητα αὐτοῦ ποὺ τὴν προσφέρει, καὶ συγχρόνως ἐπειδὴ ἤθελε τὴν ἀ-

λαζονίαν των νὰ περιορίσῃ, τοιουτοτρόπως ὡμίλησε, τοῦτο ἐδῶ μόνον λέγων· τοῦ ἐλέους σου ἀπόρροια εἶναι αὐτὰ τὰ κατορθώματα, τῆς δόξης σου καὶ τῆς ἀγαθωσύνης σου. Διὰ τοῦτο καὶ προσέθεσε. Ἀνάλογος πρὸς τὸ ὄνομά σου εἶναι καὶ ἡ δοξολογία σου εἰς τὰ πέρατα τῆς γῆς. Ἡ δοξολογία σου, λέγει, τόσον μεγάλα καὶ θαυμαστὰ κατορθώματα πραγματοποιεῖ, τόσον ὑψηλὰ καὶ ἔνδοξα. Διότι δὲν ἔδειξες τὴν φροντίδα σου ἀναλόγως πρὸς τὴν ἀξίαν αὐτῶν ποὺ εὐηργετοῦντο, ἀλλὰ ἀνάλογον πρὸς τὴν μεγαλωσύνην σου. **B** Ἡ δοξολογία λοιπόν, δηλαδὴ ὁ ἔπαινος ἀπὸ τὰ ἔργα σου, ξακουστὰ ἔκανε τὰ κατορθώματά σου. Διότι ἐπραγματοποιοῦντο μὲν εἰς τὴν Παλαιστίνην, ἕνεκα ὅμως τοῦ μεγέθους καὶ τοῦ ὄγκου τους, κατελάμβανον αὐτὰ τὰ ἀκραῖα μέρη τῆς οἰκουμένης καὶ οἱ μακρὰν εὑρισκόμενοι ὅλα τὰ ἐμάνθανον. Αὐτὰ λοιπὸν βεβαίως ποὺ ἔγιναν εἰς τὴν Αἴγυπτον ἡ Ἱεριχουντία πόρνη[6] ἀκριβέστερον τὰ ἐγνώριζεν ἀπὸ τοὺς παρόντας. Πάλιν τὰ συμβάντα εἰς τὴν Παλαιστίνην διεκήρυττον καὶ ὅσοι κατῴκουν εἰς τὴν χώραν τῶν Περσῶν[7] ὅσα δὲ συνέβαινον εἰς αὐτὴν τὴν Περσικὴν γῆν ὅσοι ἦσαν εἰς τὰ πέρατα τῆς γῆς, πάλιν τὰ ἐγνώριζον. Διὰ τοῦτο ὡς γνωστὸν καὶ ὁ βασιλεὺς διὰ ἐπιστολῶν ἔστελλε εἰδήσεις παντοῦ εἰς τὴν οἰκουμένην, **C** διακηρύσσων τὰ συμβάντα εἰς τὴν κάμινον τοῦ πυρός. Διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς ἀφοῦ εἶπε· ἡ δοξολογία σου φθάνει εἰς τὰ πέρατα τῆς γῆς, προσέθεσε· Ἡ δεξιά σου χεὶρ εἶναι πλήρης δικαιοσύνης. Πρᾶγμα τὸ ὁποῖον μὲν βεβαίως εἶναι συνήθειά του συνεχῶς νὰ κάνῃ, ἀπὸ τὰ συμβαίνοντα εἰς τοὺς ἀνθρώπους, νὰ ἀποδίδῃ ὁ ψαλμῳδός, τὰς αὐτὰς ἰδιότητας τοῦ Θεοῦ κατὰ τὴν φύσιν του, τοῦτο καὶ κατὰ τὴν παροῦσαν περίστασιν κάνει· ὄχι διὰ νὰ τὰ κατανοήσωμεν ἀφοῦ γίνουν καὶ ἀφοῦ μάλιστα ἀπογίνουν, μὴ γένοιτο· ἀλλὰ ἐπειδὴ ἀσθενεῖ ὁ ἀνθρώπινος λόγος καὶ ἡ ἀνθρωπίνη γλῶσσα, πρέπει νὰ προσθέσῃ εἰς τὸν ἀνθρώπινον λόγον κάποιαν θεοπρεπῆ ἔννοιαν. Αὐτὰ λοιπὸν ποὺ προσιδιάζουν εἰς τὴν φύσιν τοῦ Θεοῦ, αὐτὰ λέγει, τὰ ὁποῖα εἶναι συνηνωμένα μὲ τὴν οὐσίαν του. **D** Ποῖα δὲ εἶναι αὐτά; Ἡ δεξιά σου, λέγει, εἶναι πλήρης δικαιοσύ-

---

6. Πόρνη, κάτοικος τῆς Ἱεριχοῦς φιλοξενήσασα τοὺς κατασκόπους τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ, διὰ τοῦτο σωθεῖσα πρὸ τῆς καταστροφῆς τῆς Ἱεριχοῦς (Ἰησ. Ναυῆ 2).
7. Δαν. 3, 4 - 6.

νης. Ἀποδεικνύει δηλαδή, ὅτι ὅσα γίνονται δὲν εἶναι ἀνάλογα τῆς ἀξίας τῶν εὐεργετουμένων, ἀλλὰ τῆς οὐσίας Αὐτοῦ, ἐπειδὴ αὐτὴ ἡ οὐσία του χαίρεται μὲ τὴν δικαιοσύνην, εὐφραίνεται μὲ τὴν φιλανθρωπίαν. Αὐτὸ εἶναι ἔργον του, αὐτὸ συνήθειά του καὶ διὰ τοῦτο τόσης πολλῆς εὐεργεσίας ἀπελάμβανον. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ἰδιότης τῆς φωτιᾶς εἶναι νὰ θερμαίνῃ καὶ τοῦ ἡλίου νὰ φωτίζῃ κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον βεβαίως καὶ τὸ νὰ εὐεργετῇ αὐτός. Ὄχι δὲ τόσον, ἀλλὰ καὶ πολὺ περισσότερον. Διὰ τοῦτο καὶ τοιουτοτρόπως εἶπε. Ἡ δεξιά σου εἶναι πλήρης Δικαιοσύνης, ἐπειδὴ ἤθελε νὰ δηλώσῃ τὸ ἄφθονον καὶ τὸ συνηνωμένον μὲ τὴν οὐσίαν του. **E** Ἂς εὐφρανθῇ τὸ ὄρος Σιὼν καὶ ἂς σκιρτήσουν ἀπὸ ἀγαλλίασιν αἱ θυγατέρες (πόλεις) τῆς Ἰουδαίας διὰ τὰς δικαίας κρίσεις σου, Κύριε. Ἄλλος λέγει διὰ τὰς κρίσεις σου. Περιτριγυρίσατε τὴν Σιὼν καὶ συγκεντρώσατε προσεκτικῶς τὸ βλέμμα σας πέριξ αὐτῆς. Ἄλλος, ἔλθετε γύρω ἀπ' αὐτήν. Ἐξετάσατε ἕνα πρὸς ἕνα τοὺς πύργους της. Ἄλλος, ἀπαριθμήσατε τοὺς πύργους της. Ἄλλος, ἐπαινέσατε. Συγκεντρώσατε τὸν νοῦν σας εἰς τὴν δύναμίν της. Ἄλλος, εἰς τὸν περίβολόν της. Ἄλλος εἰς τὴν εὐπορίαν της. Καὶ διαμοιρασθῆτε διὰ νὰ ἐξετάσητε τοὺς πύργους της. Ἄλλος καταμετρήσατε τὰ ἀνάκτορά της. Διὰ νὰ τὰ διηγηθῆτε εἰς τὴν ἐπομένην γενεάν. Ἄλλος εἰς τὴν γενεὰν τὴν μεταγενεστέραν. 202 **A** Διότι αὐτὸς ὁ Θεός μας ζῇ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος. Αὐτὸς θὰ μᾶς διαποιμάνῃ εἰς τοὺς αἰῶνας. Τὸ διατί τέλος πάντων αὐτὰς τὰς διαταγὰς δίδει, νὰ περιέλθωμεν τὴν πόλιν, νὰ ἀπαριθμήσωμεν τοὺς πύργους, νὰ προσέχωμεν τὰ οἰκοδομήματά της, νὰ ἀναλογισθῶμεν τὴν μεγαλοπρέπειάν της, τοὺς περιβόλους καὶ τὰ τείχη της νὰ ἐξετάζωμεν προσεκτικῶς, νὰ καταμετρῶμεν τὰς οἰκίας της καὶ τὰ ἀνάκτορά της, δὲν ὑπάρχει ἀνάγκη τῆς ἰδικῆς μας ἑρμηνείας. Αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ λόγος δίδει σαφῆ ἑρμηνείαν εἰς τὸν ἑαυτόν του. Διότι ἀφοῦ αὐτὰ εἶπε, καὶ τὴν αἰτίαν ἀμέσως προσέθεσε. Ποίαν λοιπόν; Διὰ νὰ τὰ διηγηθῆτε, λέγει, εἰς τὴν ἐπομένην γενεάν. Αὐτὸ δὲ ποὺ λέγει ἔτσι περίπου ἐξηγεῖται: Γεμίσατε ἀπὸ ἡδονήν, χαρῆτε, σκιρτήσατε. Ἀλλὰ ὄχι ἐπιπολαίως, οὔτε κατὰ τύχην, ἀλλὰ μὲ ἀκρίβειαν μάθετε καλὰ τὴν ἰσχύν της. **B** Διότι ὅταν εἶχε γίνῃ ἐρείπια, ὅταν σύρριζα κατεστράφη καὶ τὸ ἔδαφός της σχεδὸν τελείως ἐχάθη καὶ ἀπέκλεισαν οἱ ἐχθροὶ τὴν μεταβολήν της πρὸς τὸ καλύτερον,

καθὼς λέγουν: «Ξηρὰ ἔγιναν τὰ ὀστᾶ μας, ἐφωνάζομεν μὲ δύναμιν, ἐχανόμεθα» καὶ δὲν ἤλπιζον ὅτι θὰ τὴν ἀνακτήσουν. Ὅμως τὴν ἀνέκτησαν καὶ ὄχι τέτοιαν ὅπως τὴν ἀνέκτησαν, ἀλλὰ πολὺ καλυτέραν καὶ λαμπροτέραν καὶ πλέον ὀνομαστὴν καὶ μεγαλυτέραν καὶ εὐπορωτέραν καὶ δυνατωτέραν καὶ εὐρυτέραν ὡς πρὸς τὰς οἰκοδομάς της, ὡς πρὸς τὰ τρόφιμά της, ὡς πρὸς τὴν στρατιωτικήν της δύναμιν, ὡς πρὸς τὴν περιουσίαν ὅλων τῶν ὑπαρχόντων της. Διότι θὰ εἶναι, λέγει, **C** ἡ τελευταία δόξα αὐτοῦ τοῦ οἴκου,[9] μεγαλυτέρα ἀπὸ τὴν προηγουμένην. Παρακινεῖ τὸν λαὸν καὶ μόνον αὐτὰ ποὺ δὲν λέγει: Νὰ ἡ πόλις αὐτή, ποὺ εἶχε χάσει τὸ θάρρος της, ἡ ἀπηλπισμένη, αὐτὴ ποὺ ἦτο ἐρείπια, πῶς ἀνέκτησε λαμπροτέραν μορφήν; Αὐτά, λοιπόν, μάθετε καλῶς, τὴν ἀνοικοδόμησιν αὐτῆς, τὴν λαμπρότητα, τὴν μεγαλοπρέπειαν, ὥστε ἀπὸ ἐδῶ ἀφοῦ μάθετε τοῦ Θεοῦ τὴν δύναμιν, πῶς τὴν ἀπηλπισμένην χώραν ἔκανε μεγαλυτέραν, νὰ διηγῆσθε εἰς τὰ ἐγγόνια σας τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ, τὴν διάρκειαν τῆς φροντίδος του. Διότι πάντοτε ἔμενε ὁ σταθερός μας κηδεμὼν καὶ προϊστάμενος καὶ ποιμήν. Διότι αὐταὶ αἱ διηγήσεις θὰ ἀποτελέσουν διὰ τοὺς μεταγενεστέρους ὑπόθεσιν φιλοσοφίας καὶ ἀφορμὴν ἀκριβεστάτης θεογνωσίας καὶ φροντίδα ἀρετῆς. **D** Διὰ τοῦτο αὐτὴν διατάζει νὰ περιέλθουν, διὰ νὰ γίνουν ἀκριβεῖς διδάσκαλοι τῶν ἐγγόνων των.

Διὰ τοῦτο λοιπὸν καὶ ἡμεῖς πάντοτε καὶ διαρκῶς αὐτὰ στοχαζόμενοι, ἂς ἔχωμεν εἰς τὸν νοῦν μας τὴν πόλιν μας Ἱερουσαλήμ, ἐπαναφέροντες εἰς τὴν φαντασίαν μας πάντοτε τὰ κάλλη αὐτῆς, ἡ ὁποία εἶναι μητρόπολις τοῦ βασιλέως τῶν αἰώνων, εἰς τὴν ὁποίαν εὑρίσκονται τὰ πνεύματα τῶν δικαίων, οἱ χοροὶ τῶν πατριαρχῶν, τῶν ἀποστόλων καὶ ὅλων τῶν ἁγίων· ὅπου τὰ πάντα εὑρίσκονται εἰς κατάστασιν εἰρήνης καὶ δὲν παρέρχονται· ὅπου ὑπάρχουν ἄφθαρτα καὶ ἀθέατα κάλλη, τὰ ὁποῖα εἶναι δυνατὸν νὰ κληρονομήσουν μόνον αὐτοί, **E** οἱ ὁποῖοι ἀπέκτησαν παντελῆ λήθην τῶν φθαρτῶν αὐτῶν καὶ προσκαίρων βιοτικῶν φροντίδων, ἐννοῶ τοῦ πλούτου, τῆς τρυφῆς καὶ τῶν ἐπιβλαβῶν ἡδονῶν ποὺ προέρχονται ἐκ τοῦ διαβόλου. Τὴν δὲ ἀγάπην πρὸς τοὺς ἀδελφούς μας καὶ

8. Ἰεζεκιὴλ 37, 11.
9. Ἀγγαίου 2, 9.

τὴν φιλοξενίαν πρὸς τοὺς ἔχοντας ἀνάγκην καθημερινῶς αὐξάνοντες, τὴν ἀγάπην πρὸς τὸν πλησίον 203 A καὶ τὴν ἀπὸ βάθους καρδίας συγχώρησιν πρὸς ἐκεῖνον ποὺ μᾶς ἔχει λυπήσει ἂς καλλιεργήσωμεν, διὰ νὰ γίνωμεν τοιουτοτρόπως κληρονόμοι τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ζῶντες καλῶς καὶ θεαρέστως μὲ αὐτὸν τὸν Χριστόν, τὸν Κύριόν μας, πρὸς τὸν ὁποῖον ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμις μετὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος τώρα καὶ πάντοτε καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΜΗ΄ (48) ΨΑΛΜΟΝ

Εἰς τὸ τέλος: Ψαλμὸς τῶν υἱῶν Κορέ.
Ἄλλος τὸν ὀνομάζει «ἐπινίκιον».

Ἀκούσατε αὐτὰ πάντα τὰ ἔθνη. Ἄλλος λέγει: Ἀκούσατε τοῦτο. B Βάλετέ τα εἰς τὰ αὐτιά σας ὅλοι, ὅσοι κατοικεῖτε εἰς τὴν οἰκουμένην. Ἄλλος: Εἰς τὴν κάθοδον εἰς τὰ βάθη τῆς γῆς. Ἄλλος λέγει: Εἰς τὴν κατάδυσιν. Ὁ Ἑβραῖος λέγει: Ὀλδ. Τόσον οἱ ἐντόπιοι καὶ οἱ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων. Ἄλλος: Καὶ ἡ ἀνθρωπότης, ἐπὶ πλέον δὲ καὶ τὰ τέκνα κάθε ἀνθρώπου. Ὅλοι μαζί, πλούσιοι καὶ πένητες. Ἄλλος λέγει: Ὅλοι μαζί.

Μερικὰ σπουδαῖα καὶ ἀνέκφραστα πρόκειται τώρα νὰ μᾶς εἴπῃ ὁ προφήτης. Διότι δὲν θὰ ἐκάλει εἰς ἀκρόασιν ὅλους τοὺς ἁπανταχοῦ τῆς γῆς εὑρισκομένους ἀνθρώπους, οὔτε θὰ ἐγκαθίδρυε τὸ θέατρον τῆς οἰκουμένης, C ἐὰν κάτι σπουδαῖον καὶ λαμπρὸν καὶ ἄξιον πρὸς τὸ μέγεθος τῆς συναθροίσεως δὲν ἐπρόκειτο νὰ εἴπῃ. Διότι καθόλου δὲν ὁμιλεῖ προφητεύων πρὸς τοὺς Ἰουδαίους, οἱ ὁποῖοι κατοικοῦν τὴν Παλαιστίνην, ἀλλ᾽ ὡσὰν ἀκριβῶς κάποιος ἀπόστολος καὶ εὐαγγελιστὴς πρὸς ὁλόκληρον τὴν φύσιν τῶν ἀνθρώπων ἀπευθύνει τὸν λόγον. Διότι ὁ μὲν Μωσαϊκὸς νόμος εἰς μίαν γωνίαν τῆς οἰκουμένης ἐπαιδαγώγει τὸ ἔθνος. Ὁ λόγος ὅμως τοῦ κηρύγματος εἰς ὁλόκληρον τὴν γῆν διεχέετο καὶ διεδίδετο ἀφοῦ περιέλαβεν τόσην ἔκτασιν γῆς, ὅσην καὶ ὁ ἥλιος καταλαμβάνει. Διότι ἐκεῖνα μὲν παιδαγωγία κάπως ἦσαν καὶ εἰσαγωγὴ καὶ ἐξυπηρέτησις καταδίκης καὶ θανάτου. Αὐτὰ δὲ χάρις καὶ εἰρήνη. D Ἐπειδὴ λοιπὸν ὅλον τὸ γένος εἰς ἀκρόασιν προσεκάλεσε, ἐμπρὸς λοιπὸν καὶ ἡμεῖς ἂς φθάσωμεν καὶ ἂς ἴδωμεν τί θέλει ὁ ψαλμῳδὸς νὰ μᾶς εἴπῃ, ὁ κοινὸς κυβερνήτης τοῦ γένους μας. Καὶ ἂν εἶναι μερικοὶ βάρβαροι καὶ ἂν εἶναι σοφοί, καὶ ἂν εἶναι ἁπλοϊκοί, διατάζεις καὶ αὐτοὶ νὰ φθάσουν; Ναὶ λέγει. Διὰ τοῦτο εἰς τὴν ἀρχὴν εἶπεν: Ὅλα τὰ ἔθνη. Καὶ πάλιν συνέχισε λέγων: Καὶ οἱ ἐντόπιοι καὶ ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, τὴν ἀνθρωπότητα ὅλην ὀνομάζων. Πόσον σπουδαία εἶναι ἡ

διδασκαλία! Πόσον εἶναι πρὸς ὅλους ἁρμόζουσα καὶ ὠφέλιμος. **E** Διὰ τοῦτο λοιπὸν βεβαίως ὄχι ἁπλοϊκῶς μόνον καλεῖ ὅλους γενικῶς, ἀλλὰ καὶ μὲ πολλὴν σπουδὴν καὶ ἀκρίβειαν προτρέπει νὰ προσέχουν εἰς τὰ λεγόμενα. Διότι δὲν εἶπε: Ἀκούσατε μόνον αὐτά, ὅλα τὰ ἔθνη, ἀλλὰ καὶ βάλετε εἰς τὰ αὐτιά σας. Τὸ δὲ νὰ βάλετε εἰς τὰ αὐτιά σας, οὐδὲν ἄλλο σημαίνει παρὰ τὸ νὰ ἀκούσετε **204 A** μὲ σπουδὴν καὶ μὲ συγκεντρωμένην ὅλην τὴν διάνοιαν. Διότι τὸ νὰ βάλετε εἰς τὰ αὐτιά σας, λέγεται κυρίως, ὅταν κάποιος συζητῇ πλησιάζων τὸ αὐτί του εἰς τὸ αὐτὶ ἄλλου, συγκεντρώνων τὸν ἑαυτόν του καὶ ἐκεῖνον προτρέπων νὰ προσέχῃ εἰς τὰ λεγόμενα. Βάλετε εἰς τὰ αὐτιά σας ὅλοι οἱ κατοικοῦντες τὴν οἰκουμένην. Καὶ ἐὰν μερικοὶ δὲν συγκαταλέγωνται εἰς τὰ ἔθνη ἀλλὰ εἶναι μιγάδες ἢ νομάδες διεσπαρμένοι καὶ αὐτοὺς προσκαλῶ εἰς τὴν ἀκρόασιν. Καὶ παρατήρησε τὴν σύνεσιν τοῦ ψαλμῳδοῦ ποὺ δημηγορεῖ. Κατὰ πρῶτον διήγειρε τὴν διάνοιαν αὐτῶν καὶ ἑτοίμους τοὺς ἔκανε διὰ τὴν ἀκρόασιν, διότι ὅλους μαζὶ ἐκάλεσε. Ἔπειτα, ἀφοῦ τοὺς προσεκάλεσε, μετριάζει τὴν ἀλαζονίαν των, **B** διὰ νὰ μὴ φθάσουν εἰς παραφροσύνην ἕνεκα τοῦ πλήθους. Διότι τοιούτων ἀκροατῶν κατ' ἐξοχὴν ὑπάρχει ἀνάγκη, οἱ ὁποῖοι νὰ εἶναι συντετριμμένοι καὶ ταπεινωμένοι καὶ ἀπηλλαγμένοι παραφροσύνης καὶ ὑπεροψίας, ὅταν πρόκηται νὰ ὁμιλῇ κανεὶς φιλοσοφικοὺς λόγους. Πῶς λοιπὸν ἐταπείνωσε τὴν διάνοιαν; Ἀφοῦ τοὺς ὑπενθύμισε τὴν φύσιν των. Διότι, ὅταν, εἶπε, ἔθνη, προσέθεσε: Καὶ οἱ ἐντόπιοι καὶ οἱ κάτοικοι ὅλης τῆς γῆς. Ἀνέφερε τὴν οὐσίαν, ἐκ τῆς ὁποίας προέρχεται ἡ ἀρχὴ τῆς γεννήσεώς μας, ὑπενθύμισε τὴν κοινὴν ὅλων μας μητέρα. Καὶ διὰ ποῖον λόγον εἶπεν: Οἱ κάτοικοι ὅλης τῆς γῆς; Ἐπειδὴ εἶπε, ἐντόπιοι, διὰ νὰ μὴ νομίσῃ κανείς, συμφώνως πρὸς τὰς διδασκαλίας τῶν ἔξω τῆς Ἐκκλησίας μυθολόγων, **C** ὅτι ἀπὸ τῆς γῆς ἐξ ἀρχῆς ἐβλάστησαν οἱ ἄνθρωποι, ὅπως ἀκριβῶς μερικοὶ μὲ μύθους ἐδίδαξαν, παρουσιάζοντες μερικοὺς ποὺ ἐγεννήθησαν ἐκ σπόρων, διὰ τοῦτο καὶ προσέθεσεν: Οἱ κάτοικοι ὅλης τῆς γῆς. Διότι πατέρες σας εἶναι οἱ ἄνθρωποι, ἀρχὴ δὲ τῆς γεννήσεως εἰς σᾶς καὶ εἰς ἐκείνους ἡ γῆ. Διατί λοιπὸν ὑπερηφανεύεσαι σὺ ποὺ εἶσαι χῶμα καὶ στάχτη; Ἀναλογίσου τὴν μητέρα σου καὶ μετρίασε τὴν ἀλαζονίαν σου· καταπάτησον τὸ (ὑψηλὸν) φρόνημα· ἀναλογίσου ὅτι γῆ εἶσαι καὶ εἰς τὴν γῆν

θὰ ἐπιστρέψῃς[1] καὶ κάθε παραφροσύνην ἐκδίωξε. Διότι τοιούτου ἀκροατοῦ ἔχω ἀνάγκην. Διὰ τοῦτο σὲ ταπεινώνω διὰ νὰ σὲ καταστήσω **D** κατάλληλον διὰ τὴν ὑποδοχὴν τῶν λεγομένων. Μαζὶ καὶ ὁ πλούσιος καὶ ὁ πτωχός. Εἶδες τὴν εὐγένειαν τῆς Ἐκκλησίας; Πῶς λοιπὸν δὲν εἶναι εὐγένεια, ὅταν δὲν ἐμποδίζῃ τὸν ἀκροατὴν ἀναλόγως τῶν ἀξιωμάτων του ἀλλὰ ἐξ ἴσου ὅλην τὴν διδασκαλίαν διαχέῃ καὶ εἰς τὸν πλούσιον καὶ εἰς τὸν πτωχὸν κοινὴν προσφέρῃ τὴν τράπεζαν τῆς διδασκαλίας; Διότι, ὅταν εἶπε ὁ ψαλμῳδὸς ὅτι ὅλοι εἶναι ἡνωμένοι, ὅτι εἶναι ἐντόπιοι καὶ ἄνθρωποι εἰς ὅλην τὴν γῆν, τὴν ὁμοιότητα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἀπέδειξε. Καὶ τότε παρουσιάζων, ὅτι εἶναι ἀνωμαλία ἡ φαινομενικὴ διαφορὰ ἡ προερχομένη ἀπὸ τὰ βιωτικὰ πράγματα καὶ αὐτὴν μὲ τὸν λόγον του ἀποβάλλει, ἀπὸ κοινοῦ ὅλους προσκαλῶν **E** (ἐφ' ὅσον κοινὴ εἶναι ἡ φύσις μας), ὅλους μαζὶ προσκαλῶ. Διότι κοινὴ πόλις μας εἶναι ἡ οἰκουμένη. Ἀλλὰ σεῖς ἐπενοήσατε κάποιαν διαφορὰν μὲ ἀφορμὴν τὸν πλοῦτον ἢ τὴν πενίαν καὶ ἀνωμαλίαν ἐδημιουργήσατε. Ἀλλὰ καὶ αὐτὴν πάλιν ἀποβάλλω χωρὶς νὰ πλησιάζω μὲν τοὺς πλουσίους μὲ ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον, τοὺς πτωχοὺς δὲ ἐξευτελίζων, οὔτε τοὺς πτωχοὺς μὲν προσκαλῶ, τοὺς πλουσίους δὲ περιφρονῶν ἀλλὰ καὶ τούτους καὶ ἐκείνους καὶ ὄχι ἁπλῶς τούτους καὶ ἐκείνους, τοὺς μὲν πρώτους, τοὺς δὲ δευτέρους **205 A** ἢ τοὺς μὲν δευτέρους, τοὺς δὲ πρώτους· ἀλλὰ ὅλους μαζί. Κοινὴ ἡ συνάθροισις[2] ἂς εἶναι, κοινὸς ὁ λόγος καὶ κοινὴ ἡ ἀκρόασις. Καὶ ἂν πλούσιος εἶσαι, ἀπὸ τὸν αὐτὸν πηλὸν ἐδημιουργήθης, τὸν αὐτὸν τρόπον εἰσόδου εἰς τὴν ζωὴν εἶχες μὲ τὸν πένητα, τὴν ἰδίαν γέννησιν. Καὶ σὺ τέκνον κάποιου ἀνθρώπου, καὶ ἐκεῖνος.

Ὅταν λοιπὸν τὰ σπουδαῖα καὶ βασικὰ σημεῖα τῆς ζωῆς εἶναι εἰς σᾶς ἴσα καὶ ὅμοια εἰς τὴν τιμήν, διατί διὰ σκιὰς καὶ διὰ ὄνειρα ἐπιτρέπεις εἰς τὸν ἑαυτόν σου νὰ ὑπερηφανεύεται διαχωρίζων τὰ κοινὰ ἀπὸ τὰ ἀνάξια λόγου; Κοιναὶ εἶναι αἱ ἰδιότητες τῆς φύσεώς μας, κοινὸς ὁ τρόπος τῆς γεννήσεως, τῆς συγγενείας. Τί λοιπόν, τὴν ἐξωτερικὴν περιβολὴν θεωρεῖς ὡς ἀφορμὴν διαιρέσεως; Δὲν τὸ ἀνέχομαι. Διὰ τοῦτο σὲ προσκαλῶ μαζὶ μὲ τὸν πένητα λέγων: **B** Μαζὶ καὶ ὁ πλούσιος καὶ ὁ πτωχός. Δι-

1. Γεν. 3, 19.
2. Πράξ. 17, 26.

ὅτι εἰς μὲν ἄλλας περιπτώσεις δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἴδη κανεὶς μαζὶ πλούσιον καὶ πτωχόν· οὔτε εἰς τὰ δικαστήρια, οὔτε εἰς τὰς βασιλικὰς αὐλάς, οὔτε εἰς τὰς ἀγοράς, οὔτε εἰς τὰ τραπέζια· ἀλλὰ τὸν μὲν ἕνα βλέπεις νὰ τιμᾶται, τὸν δὲ ἄλλον νὰ περιφρονῆται. Τὸν μὲν ἕνα μὲ θάρρος, τὸν δὲ ἄλλον μὲ ἐντροπήν. Διότι ἡ σοφία τοῦ πτωχοῦ εἶναι ὅλως διόλου ἀναξία λόγου καὶ οἱ λόγοι του δὲν εἰσακούονται.[3] Ἐλάλησε ὁ πλούσιος καὶ εὗρεν τὸ δίκαιόν του. Ἐλάλησε ὁ πτωχὸς καὶ δὲν ἐδόθη εἰς αὐτὸν σημασία. Ἀλλ' ὄχι, ἐδῶ δὲν συμβαίνει τὸ ἴδιον. Διότι εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καθόλου δὲν ἀνέχομαι τὴν πλεονεξίαν καὶ τὴν ἀπερισκεψίαν **C** ἀλλὰ κοινὴν εἰς ὅλους γενικῶς παρουσιάζω τὴν διδασκαλίαν. Παρατήρησε τὴν σύνεσιν τοῦ διδασκάλου πῶς καὶ πρὶν νὰ ἀρχίση τὴν δημηγορίαν, μόνον ἀπὸ τὴν ἐπικεφαλίδα σπουδαιοτάτην ἀρχὴν διδασκαλίας ἐκήρυξεν. Διότι ὅλους μαζὶ ἀφοῦ προσεκάλεσε, οὔτε ἐκεῖνον ἄφησε νὰ ὑπερηφανευθῆ, οὔτε αὐτὸν νὰ ἐξευτελίζεται, ἀλλ' ἀπέδειξεν ὅτι οὔτε ὁ πλοῦτος εἶναι καλός, ὅπως ἀκριβῶς οὔτε ἡ πενία εἶναι κακόν, ἀλλὰ ἀπὸ τὰ ἀδιάφορα καὶ ἔξω τῆς ἀληθοῦς ἀξιολογίας. Ὥστε καθόλου δὲν μὲ ἐνδιαφέρει, εἴτε τοῦτο εἶσαι, εἴτε ἐκεῖνο. Διότι οὔτε ὅταν εἶσαι πλούσιος σὲ βλέπω νὰ πλεονεκτῆς, οὔτε ὅταν εἶσαι πένης νὰ μειονεκτῆς. Ἀλλὰ ἴσως νὰ εἴπη κανείς: Καὶ διατί τέλος πάντων, μολονότι εἶσαι ἄνθρωπος καὶ μετέχεις τῆς ἰδίας φύσεως, **D** τόσην μεγάλην ἀξίαν ἀποδίδεις εἰς τὸν ἑαυτόν σου, ὥστε νὰ νομίζης ὅτι εἶναι δυνατὸν νὰ γίνης κατάλληλος διδάσκαλος καὶ νὰ συγκαλῆς ὅλους ἀπὸ τὰ πέρατα τῆς γῆς; Τί τὸ ἀξιόλογον ἔχω νὰ εἴπω εἰς αὐτὸ τὸ τόσον μέγα θέατρον; Ναί, λέγει. Διότι, ἐπειδὴ ἐκάλεσε τὴν οἰκουμένην, δίδων ἀξιοπιστίαν εἰς τὸν λόγον, ἄκουσε τί λέγει: Τὸ στόμα μου θὰ λαλήση σοφίαν καὶ ἡ μελετημένη βαθεῖα σκέψις τῆς καρδίας μου θὰ ἐξωτερικευθῆ μὲ λόγους συνέσεως. Ἄλλος, καὶ θὰ ψάλη ἡ καρδιά μου τὴν σύνεσιν. **E** Ὁ δὲ Ἑβραῖος, Οὐαγίθ, τοῦτο εἶπε. Εἶδες πῶς ἀμέσως ἤνοιξεν τὸν λόγον; Δὲν θὰ ὁμιλήσω περὶ χρημάτων, λέγει, ὄχι περὶ ἀξιωμάτων, **206 A** ὄχι περὶ δυνατῆς ἐξουσίας, ὄχι περὶ σωματικῆς δυνάμεως, ὄχι διὰ τίποτα ἄλλο ἐκ τῶν προσκαίρων. Σοφίαν πρόκειται νὰ λαλήσω μὲ ἀκριβῆ νοήματα, ὄχι αὐτὴν ποὺ ἐπιπολαίως καὶ ἀμέσως μοῦ ἦλθε εἰς τὸν νοῦν. Θὰ κλίνω τὸ

3. Ἐκκλησ. 9, 16.

οὖς μου εἰς ἀληθείας ὑπὸ μορφὴν παραβολῆς. Ἄλλος, θὰ κλίνω εἰς παραβολὴν τὸ οὖς μου. Ὁ δὲ Ἑβραῖος, Λαμασάλ, λέγει: Θὰ ἐξηγήσω μὲ τὴν συνοδείαν ψαλτηρίου τὸ δύσκολον θέμα, ποὺ θὰ διαπραγματευθῶ. Ἄλλος, τὸ αἴνιγμά μου. Ὁ δὲ Ἑβραῖος Ἰδαθεί, τοῦτο εἶπε. Καὶ ποία εἶναι ἡ σχέσις αὐτὴ πρὸς αὐτὰ ποὺ ἔχουν λεχθῆ; Διότι ἀντὶ διδασκάλου ἀκροατὴν τώρα βλέπω. Διότι τοὺς προσεκάλεσες μὲν διὰ νὰ ἀκούσουν κάτι χρήσιμον. Ἀφοῦ δὲ ἔφθασαν καὶ συνεκεντρώθησαν ὅλοι γενικῶς καί, ἀφοῦ ὑπεσχέθης ὅτι θὰ εἴπης κάτι σοφόν, χωρὶς νὰ εἴπης ποτὲ μέχρι τώρα τίποτα, ἀφοῦ ἄφησες τὴν θέσιν τοῦ διδασκάλου, **B** εἰς τὴν θέσιν τοῦ ἀκροατοῦ μεταβαίνεις. Διότι θὰ κλίνω, λέγει, τὸ οὖς μου εἰς λόγους ἀληθείας ὑπὸ μορφὴν παραβολῆς διατυπωμένους. Διατί τοῦτο κάνει; Μὲ μεγάλην σύνεσιν καὶ συμφώνως πρὸς ὅσα ἔχουν λεχθῆ. Διότι ἐπειδὴ εἶπε, θὰ λαλήσω σοφίαν, διὰ νὰ μὴ νομίση κανεὶς ὅτι ἀνθρώπινον εἶναι αὐτὸ ποὺ λέγεται καὶ μελέτη καρδίας, διὰ νὰ μὴ ὑποπτευθῆ κανεὶς ὅτι εἶναι ἐφεύρεσις ἰδική του, ἀποδεικνύει μὲ αὐτά, ὅτι θεῖα εἶναι τὰ λεγόμενα καὶ ὅτι τίποτα ἰδικόν του δὲν λέγει, ἀλλ' ὅσα ἀκριβῶς ἤκουσε, αὐτὰ λέγει. Διότι, ἔκλινα, λέγει τὸ οὖς μου εἰς τὸν Θεόν, ἤκουσα ἀπὸ ἐκεῖνον καί, ὅσα ἄνωθεν κατῆλθον εἰς τὴν διάνοιάν μου, αὐτὰ λέγω. **C** Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς καὶ ὁ Ἡσαΐας ἔλεγε· ὁ Κύριος[4] μοῦ δίδει γλῶσσαν παιδείας διὰ νὰ γνωρίσω πότε πρέπει νὰ κηρύξω τὸν λόγον· μοῦ προσέθεσε ὠτίον διὰ νὰ ἀκούω. Καὶ ὁ Παῦλος πάλιν (λέγει): Ἡ πίστις[5] προέρχεται ἐκ τῆς ἀκοῆς, ἡ δὲ ἀκοὴ διὰ τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ. Βλέπεις καὶ ἐκεῖνον νὰ γίνεται προηγουμένως ἀκροατὴς καὶ τότε διδάσκαλος; Διὰ τοῦτο καὶ ἄλλος ἑρμηνευτὴς ἔλεγε: Καὶ μινυρίσει ἡ καρδιά μου. Τί σημαίνει: Μινυρίσει; Θὰ τραγουδήση, θὰ εἴπη κάποιον ψαλμὸν πνευματικόν. Ἐὰν δὲ λέγη μελέτην, μὴ ταραχθῆς· διότι ὅσα παρέλαβεν ἀπὸ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, αὐτὰ διαρκῶς ἐμελέτα καὶ ἐντός του τὰ διηρεύνα καὶ τότε ἀφοῦ τὰ διηρεύνησε, εἰς τοὺς ἄλλους τὰ ἐπαρουσίασε. Τί δὲ σημαίνει: Εἰς παραβολήν; Πολλὰς σημασίας ἔχει αὐτὴ ἡ λέξις. Διότι, παραβολὴ σημαίνει λάλημα **D** καὶ παράδειγμα καὶ ὀνειδισμόν, ὅπως ὅταν λέγη: Μᾶς ἔβαλες διὰ νὰ ἐντροπιασθῶμεν ἀνάμεσα εἰς τοὺς ἐθνικούς, καὶ οἱ

4. Ἠσ. 50, 4.
5. Ρωμ. 10, 17.

πλέον ἀπομεμακρυσμένοι λαοὶ ἐκίνουν τὰς κεφαλάς των ἐλεεινολογοῦντες ἡμᾶς.[5α] Παραβολὴ σημαίνει καὶ αἰνιγματώδη λόγον, τὸν ὁποῖον πολλοὶ ὀνομάζουν ζήτημα, τὸ ὁποῖον μὲν κάτι φανερώνει, δὲν εἶναι ὅμως ὁλοφάνερον εἰς τὰ νοήματά του, ἀλλὰ ἔχει ἐντὸς αὐτοῦ κεκρυμμένην ἔννοιαν, ὅπως τὰ λόγια τοῦ Σαμψών, τὰ ὁποῖα ἔλεγε: Ἐξῆλθε τροφὴ ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ ἔτρωγε καὶ ἀπὸ τὸ ἰσχυρὸν γλυκύ. Καὶ ὁ Σολομών, λέγει: Θὰ κατανοήσῃς[5β] παραβολὴν καὶ σκοτεινὸν λόγον. Ὀνομάζεται παραβολὴ καὶ ἡ παρομοίωσις. Ἄλλην παραβολὴν ἐπαρουσίασεν εἰς αὐτοὺς λέγων: Ὁμοία εἶναι ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν μὲ ἄνθρωπον **E** ὁ ὁποῖος ἔσπειρε καλὸν σπέρμα.[6] Παραβολὴ ὀνομάζεται καὶ ὁ διαφορετικὸς τρόπος ὁμιλίας. Υἱὲ ἀνθρώπου, εἰπὲ αὐτὴν τὴν παραβολὴν εἰς αὐτούς. Ὁ ἀετὸς ὁ μέγας ὁ μεγαλοπτέρυγος,[7] ἀετὸν ὀνομάζων τὸν βασιλέα. Παραβολὴ ὀνομάζεται ὁ τύπος καὶ ἡ εἰκών, ὅπως ἀκριβῶς ἀποδεικνύει ὁ Παῦλος λέγων: Μὲ πίστιν[8] ὁ Ἀβραὰμ προσέφερε τὸν Ἰσαὰκ πειραζόμενος, καὶ τὸν μονογενῆ προσέφερε αὐτός, ὁ ὁποῖος ἐδέχθη τὰς ἐπαγγελίας· διὰ τοῦτο καὶ ὡς προτύπωσιν αὐτὸν προσέφερε (διὰ νὰ θυσιασθῇ) δηλαδὴ ὡς τύπον καὶ ὡς εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ.

Τί λοιπὸν ἐδῶ θέλει νὰ δηλώσῃ εἰς αὐτὸν τὸν ψαλμὸν ἡ παραβολή; **207 A** Μοῦ φαίνεται ὅτι ἡ διήγησις εἰς τὴν συνέχειαν ἀναφέρει: Ἐὰν δὲ κάνῃ αἰνιγματώδη τὸν λόγον καὶ ἐὰν ἔχῃ πολλὴν δυσκολίαν, οὔτε τότε νὰ ταραχθῇς· διότι, διὰ νὰ διεγείρῃ τὴν προσοχὴν τοῦ ἀκροατοῦ, τοῦτο κάνει, ἄλλωστε δὲ καὶ ἐπειδὴ ἡ εὐκολία πολλοὺς εἰς τὴν ῥαθυμίαν ὁδηγεῖ, διὰ τοῦτο παραβολικῶς ὁμιλεῖ. Ἐπειδὴ καὶ ὁ Χριστὸς πολλὰς διδασκαλίας του ἐξέθετε διὰ παραβολῶν,[9] ἰδιαιτέρως δὲ εἰς τοὺς μαθητάς του ἀνέλυε αὐτάς. Διότι ἡ παραβολὴ διαχωρίζει τὸν ἄξιον ἀπὸ τὸν ἀνάξιον. Διότι ὁ μὲν ἄξιος ζητεῖ ἐπιμόνως νὰ διευκρινίσῃ τὰ λεγόμενα, ὁ δὲ ἀνάξιος τὰ παρατρέχει· **B** πρᾶγμα τὸ ὁποῖον καὶ τότε ἐγίνετο. Διότι οἱ μὲν Ἰουδαῖοι οὔτε ἀπὸ τὴν δυσκολίαν διεγειρόμενοι εἰς ἐρώτησιν παρεκινοῦντο. Τοιουτοτρόπως καθόλου δὲν ἐπρόσεχον εἰς τὰ λεγόμενα. Ἱκανὸν δὲ διὰ νὰ παρακινήσῃ εἰς συζήτησιν τοῦτο εἶναι, ὅταν κάτι εἶναι συσκοτισμένον. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς ἔκανε τοῦτο τότε καὶ μὲ παραβολὰς ὡμίλει, ἐρεθίζων καὶ παρακινῶν αὐτοὺς πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ἀκροάσεως, αὐτοὺς ποὺ εἶχον πέσει κάτω ἀπὸ τὴν ῥαθυμίαν ξαπλωμένοι καὶ κοιμισμένοι. Ἀλλὰ οὔτε καὶ κατ᾽ αὐτὸν τὸν τρόπον ἐπρόσεχον. Οἱ μαθηταὶ ὅμως ἐκάθηντο πλησίον τοῦ Ἰησοῦ καὶ μολονότι ἠγνόουν τὰ λεγόμενα, ἐπέμενον δι᾽ αὐτὸ κατ᾽ ἐξοχήν, διότι τὰ ἠγνόουν. Διὰ τοῦτο καὶ ἰδιαιτέρως ἔκανε φανερὰς εἰς αὐτοὺς τὰς παραβολάς. **C** Διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς λέγει: Θὰ κλίνω τὸ οὖς μου εἰς τὴν παραβολήν, θὰ ἐξηγήσω μὲ τὴν συνοδείαν ψαλτηρίου τὸ δύσκολον θέμα. Δύσκολον θέμα δὲ σημαίνει λόγος συσκοτισμένος καὶ αἰνιγματώδης, διὰ τοῦτο καὶ ἀλλοῦ λέγει: Θὰ ὁμιλήσω ἀναλύων προβλήματα ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου.[10] Διὰ τοῦτο καὶ ἐτόλμησε νὰ ὀνομάσῃ τοὺς λόγους του σοφίαν, λαμβάνων θάρρος ἀπὸ τὴν θείαν ἀποκάλυψιν. Διὰ τοῦτο καὶ μὲ τὴν συνοδείαν ψαλτηρίου, λέγει, φανερώνων τὴν πνευματικὴν ὑφὴν τῆς διδασκαλίας καὶ τὴν ἐπιφοίτησιν ποὺ ἔγινε εἰς αὐτὸν ἀπὸ τὸν οὐρανὸν καὶ μὲ τὴν συνοδείαν μουσικοῦ ᾄσματος κάνει τὸ κήρυγμα, καθιστῶν τοιουτοτρόπως εὐχάριστον τὸν λόγον. Εἶδες πόσον ὡραῖον κατεσκεύασε τὸ προοίμιον. Ἐκάλεσε ὅλην τὴν οἰκουμένην, ἀπέβαλε, τὰς ἀνωμαλίας τῆς ζωῆς, **D** ὑπενθύμισε τὴν οὐσίαν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἐταπείνωσε τὰ φρονήματα, ὑπέσχετο, ὅτι θὰ εἴπῃ κάτι μέγα καὶ σπουδαῖον, εἶπε ὅτι τίποτα ἰδικόν του δὲν λέγει, ἀλλ᾽ ὅσα ἀπὸ ἐκεῖνον ἤκουσε. Ἔκανε ὑπαινιγμούς, ὅτι ὑπάρχει πολλὴ ἀσάφεια εἰς τὸν λόγον καθιστῶν αὐτοὺς περισσότερον προσεκτικούς. Πνευματικὴν σοφίαν ὑπέσχετο ὅτι θὰ μᾶς διδάξῃ, τὴν ὁποίαν εἶχε ἀποκτήσει διὰ συνεχοῦς μελετημένης σκέψεως. Ἄς προσέχωμεν λοιπὸν καὶ ἂς μὴ τρέχωμεν ἐπιπολαίως. Διότι ἐὰν εἶναι σοφὸς ὁ λόγος καὶ παραβολὴ καὶ πρόβλημα, ὑπάρχει ἀνάγκη ἀφυπνισμένης διανοίας. Ποῖος λοιπὸν εἶναι ὁ συμβουλευτικὸς λόγος καὶ ποῖον τὸ πρόβλημα καὶ ποιὰ ἡ παραβολὴ καὶ ποιὰ ἡ σοφία, **E** διὰ τὴν ὁποίαν ἠκούσαμεν ὅτι κατέρχεται ἄνωθεν; Πρὸς τί νὰ φοβοῦμαι, λέγει ὁ ψαλμῳδὸς κατὰ τὴν ἡμέραν τὴν πονηράν; Ἄλλος λέγει, κατὰ τὰς ἡμέρας τοῦ πονηροῦ. Ἄλλος

5α. Ψαλμ. 43, 15.
5β. Παροιμ. 1, 6.
6. Ματθ. 13, 24.
7. Ἰεζεκιὴλ 17, 1-3.
8. Ἑβρ. 18-19.
9. Μάρκ. 4, 33-34.
10. Ψαλμ. 77, 2.

τοῦ κακοῦ. Ὁ Σύρος λέγει, Ρᾶ. Φοβοῦμαι μήπως αὐτοὶ ποὺ ἀσκοῦν τὴν ἀνομίαν, ἀφοῦ πλήξουν τὴν ἀπροφύλακτον πτέρναν μου, μὲ περικυκλώσουν ἀπειλητικῶς. Ἄλλοι, τῶν ἰχνῶν μου. Ὁ δὲ Ἑβραῖος λέγει, Ἀὼν ἀκουββαεὶ ἰσοββουνεί. Εἶδες πῶς πρόβλημα καὶ αἴνιγμα καὶ σκοτεινὸς ὁ λόγος εἶναι καὶ πολλὴ ἡ ἀσάφεια; Ἀλλ', ἐὰν νομίζης, 208 A προηγουμένως ἂς προσπαθήσωμεν νὰ μάθωμεν ποίαν λέγει πονηρὰν ἡμέραν. Ποίαν λοιπὸν συνήθως ἡ Γραφὴ καλεῖ πονηρὰν ἡμέραν; Τὴν ἡμέραν τῶν συμφορῶν, τῶν τιμωριῶν, τῶν δυσκόλων περιστάσεων. Τοῦτο καὶ ἀλλοῦ λέγει: Μακάριος ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος βλέπει μὲ στοργὴν τὸν πτωχὸν καὶ τὸν πένητα· κατὰ τὴν πονηρὰν ἡμέραν θὰ λυτρώση αὐτὸν ὁ Κύριος.[11] Τοιαύτη δὲ εἶναι ἡ μέλλουσα, ἡ φοβερὰ ἐκείνη, ἡ ἀφόρητος (ἡμέρα) διὰ τοὺς ἁμαρτωλούς. Εἶδες πρώτην προϋπόθεσιν τῆς ἀνώτατα εὑρισκομένης φιλοσοφίας καὶ πῶς σοῦ δίδει διευκρινίσεις ὁ λόγος, δηλαδὴ ποῖα μὲν σημεῖα εἶναι ἄξια φόβου, ποῖα δὲ περιφρονήσεως; Διότι ἐὰν κανεὶς δὲν κάνη αὐτὸν τὸν ἄριστον διαχωρισμόν, ὡσὰν ἀκριβῶς νὰ περιφέρεται εἰς βαθὺ σκότος καὶ σύγχυσιν πραγμάτων, εὑρίσκεται εἰς μεγάλην δυσκολίαν κατανοήσεως τοῦ λόγου. Ἂν δὲν κάνωμεν διαχωρισμόν, B σχετικῶς μὲ τὸ ποῖον μὲν πρέπει νὰ φοβούμεθα, ποῖον δὲ νὰ μὴ ὑπολογίζωμεν καθόλου, πολλὴ θὰ εἶναι ἡ πλάνη εἰς τὴν ζωήν μας, πολὺς ὁ κίνδυνος. Διότι εἶναι γνώρισμα ὑπερβολικῆς παραφροσύνης νὰ φοβούμεθα ὅσα δὲν εἶναι ἄξια νὰ μᾶς φοβίζουν, νὰ περιγελῶμεν δὲ ὅσα εἶναι ὀρθὸν νὰ φοβούμεθα. Εἰς αὐτὸ τὸ σημεῖον καὶ οἱ ἄνδρες διαφέρουν ἀπὸ τὰ παιδιά, διότι ἐκεῖνα μὲν ἐπειδὴ ἔχουν ἀτελῆ διανοητικὴν ἀνάπτυξιν τὰς προσωπίδας φοβοῦνται καὶ τοὺς ἀνθρώπους οἱ ὁποῖοι ἔχουν περιβληθῆ σάκκον ποὺ προκαλεῖ φόβον, τὸ νὰ ὑβρίσουν δὲ τὸν πατέρα των ἢ τὴν μητέρα των καθόλου ἀξιόλογον δὲν θεωροῦν. Καὶ εἰς τὴν φωτιὰν μὲν εὐκόλως πηδοῦν, λυχνάρια ἀναμμένα καὶ μερικοὺς κρότους φοβοῦνται, ἐνῷ τίποτα φοβερὸν δὲν περικλείουν αὐτά. Οἱ ἄνδρες ὅμως κανένα ἀπὸ αὐτὰ δὲν στρέφονται νὰ παρατηρήσουν μὲ φόβον. Ἐπειδὴ λοιπὸν πολλοὶ εἶναι περισσότερον ἀνόητοι ἀπὸ τὰ παιδιά, αὐτὸν τὸν διαχωρισμὸν κάνει ὁ ψαλμῳδὸς καὶ λέγει, C ποῖα πρέπει νὰ φοβοῦνται, ὄχι τὰ εἰς τοὺς πολλοὺς φαινομενικῶς φοβερά, τὴν πενίαν ἐννοῶ καὶ τὴν ἔλλειψιν δόξης

11. Ψαλμ. 40, 1.

καὶ τὴν νόσον (διότι αὐτὰ εἰς τοὺς πολλοὺς ὄχι μόνον φοβερὰ ἀλλὰ καὶ πολὺ θλιβερὰ καὶ φορτικὰ εἶναι· ἀλλὰ τίποτα ἀπὸ αὐτὰ δὲν ἐννοεῖ), ἀλλὰ τὴν ἁμαρτίαν μόνον· διότι αὐτὸ σημαίνει: Ἡ ἀνομία τῆς πτέρνης μου κυκλώσει με. Τοῦτο λοιπὸν ἀποτελεῖ αἰνιγματώδη λόγον, τοῦτο εἶναι νέος καὶ παράξενος τρόπος ἐκφράσεως. Διότι τελείως νέον καὶ παράξενον εἰς τοὺς πολλοὺς φαίνεται ὅτι εἶναι ὅταν λέγη, ὅτι δὲν πρέπει νὰ μᾶς φοβίζη τίποτα ἀπὸ τὰ λυπηρὰ τῆς παρούσης ζωῆς. D Τί λοιπὸν φοβοῦμαι, λέγει, κατὰ τὴν ἡμέραν τὴν πονηράν; Ἓν μόνον, μήπως ἡ παρανομία τῆς ἁμαρτίας μὲ περικυκλώση εἰς τὸν δρόμον τῆς ζωῆς μου. Γνωρίζει δὲ ἡ Ἁγία Γραφὴ πτέρναν νὰ ὀνομάζη τὴν ἀπάτην. Διότι αὐτὸς ὁ ὁποῖος ἔτρωγεν ἀπὸ τοὺς ἄρτους μου μαζί μου, λέγει ὁ ψαλμῳδός, ὕψωσε τὴν πτέρναν του καὶ κατέφερεν ἐναντίον μου λάκτισμα.[12] Καὶ πάλιν ὁ Ἡσαῦ ἔλεγεν περὶ τοῦ Ἰακώβ: Διὰ δευτέραν φορὰν μὲ τὴν πτέρναν του μοῦ ἔδωσε βίαιον λάκτισμα.[13] Διότι τοιοῦτον πρᾶγμα εἶναι ἡ ἁμαρτία ἀπατηλὸν καὶ ἱκανὸν νὰ μᾶς ἀπορροφήση ὁλοκληρωτικῶς. Αὐτήν, λέγει, φοβοῦμαι τὴν ἁμαρτίαν ποὺ μὲ ἐξαπατᾷ καὶ μὲ περικυκλώνει. E Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος τὴν ὀνομάζει εὐκόλως ἐμφανιζομένην[14] εἰς κάθε περίστασιν, φανερώνων αὐτὴν ποὺ συνεχῶς περιβάλλει τὸν ἄνθρωπον εὐκόλως καὶ συντόμως. Εἰς μὲν λοιπὸν αὐτὰ τὰ δικαστήρια πολλὰ φοβοῦνται οἱ ἄνθρωποι καὶ τὴν ἐκ χρημάτων περιουσίαν καὶ τὴν ἐξουσίαν καὶ τὸν ἄδικον ἐπηρεασμὸν τῶν ἄλλων καὶ τὴν ἀπάτην. Ἐκεῖ δὲ τίποτα δὲν εἶναι τόσον μόνον φοβερὸν ὅσον ἡ ἁμαρτία, διότι ἀπὸ παντοῦ περικυκλώνει αὐτοὺς ποὺ συλλαμβάνει, ἀσφυκτικώτερον ἀπὸ τὰ στρατόπεδα. Πρέπει μὲν λοιπὸν τὰ πάντα νὰ πράττωμεν, ὥστε νὰ μὴ περικυκλωνώμεθα ἀπὸ αὐτήν, ἀλλά, ὅταν ἴδωμεν αὐτὴν ὅτι θέλει 209 A νὰ μᾶς περισφύξη, νὰ διαφεύγωμεν τὰς λαβάς της, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον οἱ γενναῖοι ἐκ τῶν στρατιωτῶν κάνουν. Ἂν ὅμως (τύχη) καὶ κυριευθῶμεν, (πρέπει) νὰ διακόπτωμεν ταχέως αὐτήν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον καὶ ὁ Δαυίδ[15] ἔπραξεν, ἀφοῦ ἔκοψεν τελείως αὐτῆς τὴν δύναμιν διὰ τῆς μετανοίας. Διότι ἐκυκλώθη μὲν ὑπ' αὐτῆς, ἀλλὰ ταχέως

12. Ψαλμ. 40, 10.
13. Γεν. 27, 36.
14. Ἑβρ. 12, 1.
15. Β' Βασιλ. 12, 13.

τὴν διέφυγεν. Αὐτὸς ποὺ αὐτὸ ἐφοβήθη, τίποτα ἄλλο δὲν θὰ φοβηθῇ ποτέ, ἀλλὰ θὰ περιγελάσῃ ὅλα εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν τὰ χρηστά, θὰ περιφρονήσῃ τὰ λυπηρά, ἐπειδὴ ὁ φόβος μόνον ἐκεῖνος θὰ ταράσσῃ τὴν διάνοιάν του. Διότι τίποτα, τίποτα ἀπὸ τὰ ἄλλα δὲν εἶναι φοβερόν, εἰς αὐτὸν ποὺ ἔχει κάνει κτῆμά του αὐτὸν τὸν φόβον, οὔτε αὐτὴ ἡ συγκεφαλαίωσις ὅλων τῶν φοβερῶν, B δηλαδὴ ὁ θάνατος, παρὰ τοῦτο μόνον. Πῶς; Διότι εἰς τὴν γέενναν παραδίδει, διότι εἰς τὰς ἀθανάτους ὁδηγεῖ τιμωρίας. Τοῦτο πάλιν ἐὰν κατορθωθῇ ὅλην τὴν ἀρετὴν γενικῶς εἰσάγει εἰς τὸν ἄνθρωπον. Ἀναλογίσου λοιπὸν πόσον σπουδαῖον εἶναι νὰ μὴ ὑπερηφανευώμεθα ἀπὸ τὰ χρηστά, νὰ μὴ ταπεινωνώμεθα ἀπὸ τὰ λυπηρά, οὐδεμίαν σημασίαν νὰ δίδωμεν εἰς τὰ παρόντα, εἰς τὰ μέλλοντα ἀγαθὰ νὰ ἀποβλέπωμεν, ἐκείνην τὴν ἡμέραν νὰ ἀναμένωμεν, μὲ τοιοῦτον φόβον (συνεχῶς) νὰ ζῶμεν μαζί. Ὁ τοιοῦτος ἄνθρωπος, ἄγγελος θὰ εἶναι, ἐπειδὴ τοῦτο μόνον φοβεῖται, ἐκ τῶν ἄλλων δὲ τίποτα (δὲν φοβεῖται). Διότι τίποτα ἄλλο δὲν θὰ φοβηθῇ ἂν τοῦτο μόνον φοβῆται, ὅπως πρέπει νὰ φοβῆται. Ὅπως βεβαίως λοιπὸν ὁ μὴ φοβούμενος τοῦτο, C εἰς πολλὰ φοβερὰ θὰ ὑποπέσῃ. (Ποῖοι εἶναι αὐτοί;) Ὅσοι ἔχουν πεποίθησιν εἰς τὴν κοσμικήν, δύναμίν των καὶ οἱ ὁποῖοι καυχῶνται διὰ τὸ πλῆθος τοῦ πλούτου των. Ἄλλος (λέγει) Ὅσοι ἀλαζονεύονται. Οὔτε καὶ ὁ προσφιλέστερος ἀδελφός των ἠμπορεῖ νὰ τοὺς ἐλευθερώσῃ, καὶ θὰ τοὺς λυτρώσῃ οἱοσδήποτε ξένος ἄνθρωπος; Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ δώσῃ εἰς τὸν Θεὸν ἐξιλαστήριον προσφορὰν διὰ τὸν ἑαυτόν του καὶ τίμημα, μὲ τὸ ὁποῖον νὰ ἐξαγοράσῃ τὴν ζωήν του. Καὶ ποίαν σχέσιν ἔχουν αὐτὰ μὲ τὰ προηγούμενα; Θὰ εἴπῃ κανείς. Μεγάλην μὲν λοιπὸν ἔχουν καὶ συνεχῆ καὶ πολὺ μὲ τὰ προηγούμενα συνδεδεμένην. Διότι, ἐπειδὴ περὶ δικαστηρίου γίνεται ὁ λόγος ὑπ' αὐτοῦ καὶ περὶ τῶν φοβερῶν ἐκείνων εὐθυνῶν καὶ τῆς ἀμεροληπτου ψήφου τῆς κρίσεως. Πολλοὶ δὲ εἰς τὰ ἐδῶ δικαστήρια τὸ δίκαιον κατέστρεψαν καὶ δικαστὰς ἐξηγόρασαν καὶ διέφυγον τὴν δικαίαν τιμωρίαν. D Διακηρύττων ἐκείνης τῆς ψήφου τὸ ἀμερόληπτον καὶ τὸν φόβον αὐξάνων, τὸν ὁποῖον προηγουμένως ἀνέφερε, αὐτὰ προσέθεσε, ἀποδεικνύων, ὅτι καλῶς εἶπεν ὅτι ἕνα φόβον πρέπει νὰ φοβούμεθα, ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν, ἄλλον δὲ κανένα. Διότι ἐκεῖ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ καταστρέψῃ κανεὶς τὴν δικαιοσύνην μὲ τὰ χρήματα, οὔτε ἀφοῦ προσφέρῃ

δῶρα νὰ ἁρπάσῃ τὸν ἑαυτόν του μακρὰν τῆς γεέννης· οὔτε προστασία καὶ δικηγορικὴ ὑπεράσπισις σώζει οὔτε τίποτα ἄλλο ἀπὸ τὰ παρόμοια. Καὶ ἐάν, λοιπόν, πλούσιος εἶσαι, καὶ ἂν ἰσχυρὸς ἄρχων καὶ ἂν εἰς κάποιον γνώριμος, ὅλα αὐτὰ τυχαῖα καὶ μάταια. Ἐκ τῶν ἔργων του ἕκαστος ἐκεῖ καὶ τιμωρεῖται καὶ στέφανον νίκης λαμβάνει. Διότι καὶ ὁ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Λαζάρου[16] πλούσιος, πάρα πολὺ πλούσιος ἦτο, ἀλλὰ εἰς τίποτα ὁ πλοῦτος του δὲν τὸν ὠφέλησε. E. Καὶ αἱ πέντε παρθένοι[17] εἶχον γνωρίμους τὰς ἄλλας πέντε παρθένους, ἀλλὰ εἰς τίποτα ἡ φιλία δὲν τοὺς ὠφέλησε. Διότι ἓν μόνον εἶναι ἐκεῖ τὸ ζητούμενον. Σεῖς λοιπόν, λέγει, οἱ ὁποῖοι ἔχετε ἐμπιστοσύνην εἰς τὸν πλοῦτον σας καὶ οἱ ὁποῖοι ἀσκεῖτε ἐξουσίαν, τυχαίως καὶ ματαίως ὑπερηφανεύεσθε. Διότι δὲν θὰ διαπεράσῃ μαζί σας εἰς ἐκεῖνο τὸ δικαστήριον ἡ ἐκ χρημάτων περιουσία σας, οὔτε ἡ δύναμις τῆς ἐξουσίας σας· ἀλλὰ οὔτε φιλία καὶ συγγένεια, οὔτε ἄλλο τίποτα ἐκ τῶν τοιούτων θὰ σᾶς λυτρώσῃ. Δὲν εἶναι δυνατὸν ἐκεῖ, ἀφοῦ καταβάλῃ κανεὶς χρήματα ἢ ἄλλον 210 A ἐξιλαστήριον τρόπον ἢ τίμημα διὰ τὴν ψυχήν του, νὰ σωθῇ ποτέ. Τί λοιπὸν εἶναι αὐτὸ ποὺ λέγει ἡ Γραφὴ ὅτι: Κάνετε φίλους σας ἀνθρώπους ἐκ τοῦ ἀδίκου μαμωνᾶ[18] διὰ νὰ σᾶς ὑποδεχθοῦν εἰς τὰς αἰωνίους μονάς; Τί λοιπὸν σημαίνει αὐτὸ ποὺ ἔχει λεχθῇ; Καθόλου ἀντίθετον οὔτε ἀντιστρατευόμενον εἰς τὰ προηγούμενα, ἀλλὰ πάρα πολὺ σύμφωνον. Διότι ἐδῶ φίλους πρέπει νὰ κάνωμεν εἰς τὴν παροῦσαν ζωήν, οἱ ὁποῖοι νὰ διαμοιράζουν χρήματα, νὰ ἐξοδεύουν τὰς περιουσίας των εἰς τοὺς ἔχοντας ἀνάγκην. Ἑπομένως διὰ τίποτα ἄλλο ἐδῶ δὲν κάνει ὑπαινιγμόν, παρὰ διὰ γενναιόδωρον ἐλεημοσύνην. Ὥστε, ἐὰν φθάσῃς ἐκεῖ εἰς τὴν μέλλουσαν ζωήν, χωρὶς νὰ κάνῃς τίποτα ἀπὸ αὐτά, κανεὶς δὲν θὰ σὲ προστατεύσῃ. Διότι οὔτε ἡ φιλία ἐκείνων μᾶς προστατεύει, B ἀλλὰ ἐὰν γίνωμεν φίλοι διὰ τοῦ μαμωνᾶ. Διὰ τοῦτο προσέθεσε: Φίλους διὰ τοῦ μαμωνᾶ, διὰ νὰ μάθῃς ὅτι αὐτὰ τὰ ἔργα σου θὰ λυτρωθῇ ἡ ἐλεημοσύνη, ἡ φιλανθρωπία, ἡ προσφορὰ τιμῆς ἐμπράκτως πρὸς τοὺς ἔχοντας ἀνάγκην. Λοιπόν, ὅτι βεβαίως οὔτε ἡ συγγένεια, οὔτε ἡ φιλία ὠφελεῖ εἰς κάτι χωρὶς τῶν ἔργων, ἄκουσε τί λέγει ὁ προφήτης: Ἐὰν

---

16. Λουκ. 16, 20.
17. Ματθ. 25, 1 - 13.
18. Λουκ. 16, 9.

σταθοῦν ὡς προστάται ὁ Νῶε[19] καὶ ὁ Ἰὼβ καὶ ὁ Δανιήλ, τοὺς υἱοὺς καὶ τὰς θυγατέρας των δὲν πρόκειται νὰ λυτρώσουν. Καὶ διατὶ λέγω εἰς τὸ μέλλον, ἐφ' ὅσον βεβαίως καὶ κατὰ τὴν παροῦσαν ζωὴν καθόλου, δὲν ὠφέλησε ἡ φιλία; Πόσον λοιπὸν δὲν ὠδύρετο καὶ πόσον δὲν ἐθρήνησε ὁ Σαμουὴλ[20] καὶ ὅμως τὸν Σαοὺλ δὲν κατώρθωσε νὰ λυτρώσῃ; Πόσον δὲ καὶ ὁ Ἱερεμίας[21] δὲν προσηυχήθη καὶ τοὺς Ἰουδαίους καθόλου δὲν ὠφέλησεν; Ἀλλὰ καὶ κατηγορήθη διότι προσηύχετο. C Καὶ διατὶ ἀπορεῖς, διότι ὁ Ἱερεμίας καθόλου δὲν ὠφέλησεν, ὅπου βεβαίως οὔτε περὶ τοῦ Μωϋσέως δὲν ἀναφέρει, ἐὰν κατ' ἐκεῖνο τὸ τμῆμα τοῦ χρόνου ἦτο ἰσχυρός, ὥστε νὰ ἠμπορέσῃ νὰ σώσῃ τοὺς τότε Ἰουδαίους, ἐπειδὴ ἔγινε μέτοχος τῆς κακίας, καὶ τίποτα ἀπὸ τὰ ἰδικά τους δὲν προσέφερον ὡς θυσίαν; Πόσον πολὺ δὲν ἐθρήνει διὰ τοὺς Ἰουδαίους καὶ ὁ Παῦλος, λέγων: Ἀδελφοί, ἡ μὲν σφοδρὰ ἐπιθυμία τῆς καρδίας μου καὶ ἡ δέησίς μου πρὸς τὸν Θεὸν δι' αὐτούς, εἶναι διὰ τὴν σωτηρίαν τους.[22] Τί λοιπὸν κατώρθωσεν ἡ δέησίς του; Τίποτα. Καὶ διατὶ λέγω δέησις, ἐνῷ βεβαίως καὶ ἀνάθεμα ηὔχετο[23] νὰ εἶναι ὁ ἴδιος πρὸς χάριν τους; D Τί λοιπόν; Περιτταὶ εἶναι αἱ προσευχαὶ τῶν ἁγίων; Καθόλου, ἀλλὰ καὶ μεγάλην δύναμιν ἔχουν, ὅταν αὐτὰς καὶ σὺ βοηθῇς. Τοιουτοτρόπως ἀνέστησε τὴν Ταβιθὰν[24] ὁ Πέτρος, ὄχι μόνον μὲ τὴν προσευχήν του, ἀλλὰ καὶ μὲ τὰς ἐλεημοσύνας ἐκείνης. Τοιουτοτρόπως ἔγιναν προστάται ἄλλων μὲ τὰς προσευχάς των οἱ ἅγιοι. Καὶ τοῦτο μὲν ἐδῶ ἰσχύει ὅπου τὰ σκάμματα τῶν ἀγώνων καὶ τὰ παλαίσματα εὑρίσκονται, ἐκεῖ ὅμως τίποτα ἀπὸ αὐτά, ἀλλὰ ἀπὸ τὰ ἔργα μόνον πραγματοποιεῖται ἡ σωτηρία. Πάρα πολὺ δὲ κατὰ τὴν γνώμην μου καὶ διακωμῳδεῖ τοὺς πλουσίους ἐδῶ καὶ τοὺς ἀλαζόνας. Διότι, δὲν εἶπε, ὅσοι ἔχουν χρήματα, οὔτε ὅσοι κατέχουν δύναμιν, E ἀλλά, ὅσοι ἔχουν ἀκλόνητον πεποίθησιν εἰς τὸ πλῆθος τοῦ πλούτου των καὶ ὅσοι καυχῶνται διὰ τὴν δύναμίν των, καταγελῶν αὐτοὺς καὶ ἐπιπλήττων διότι εἰς σκιὰς ἔχουν ἐμπιστοσύνην καὶ διὰ καπνὸν μεγαλοφρονοῦν. Καὶ καλῶς εἶπε, τίμημα διὰ τὴν λύτρωσιν τῆς ψυχῆς του δὲν θὰ δώσῃ.

---

19. Ἰεζεκιὴλ 14, 14 - 18.
20. Α' Βασιλ. 15, 35.
21. Ἱερεμ. 14, 7.
22. Ρωμ. 10, 1.
23. Ρωμ. 9, 3.
24. Πράξ. 9, 36.

Διότι τιμὴν τῆς ψυχῆς δὲν ἀποτελεῖ οὔτε ὅλος ὁ κόσμος. Διὰ τοῦτο καὶ ἔλεγε, εἰς τί ὠφελεῖται ὁ ἄνθρωπος ἐὰν τὸν κόσμον ὅλον κερδίσῃ, ὡς πρὸς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ δὲ ζημιωθῇ;[25] 211 A Διὰ νὰ μάθῃς δὲ ὅτι οὔτε ὅλος ὁ κόσμος τὴν τιμὴν τῆς ψυχῆς ἀποτελεῖ, ἄκουσε καὶ περὶ τῶν ἄλλων ἁγίων τί λέγει ὁ Παῦλος: Περιεπλανῶντο[26] ἐνδεδυμένοι προβατοδέρματα καὶ γιδοδέρματα, στερούμενοι, θλιβόμενοι καὶ κακοπαθοῦντες, πρὸς τοὺς ὁποίους (ἁγίους ἄνδρας) δὲν ἦτο ἄξιος ὁλόκληρος ὁ κόσμος. Διότι διὰ τὴν ψυχὴν ἐδημιουργήθη ὁ κόσμος. Ὅπως λοιπὸν ἀκριβῶς δὲν θὰ προετίμα κάποιος πατὴρ τὴν οἰκίαν ἀντὶ τοῦ τέκνου του, τοιουτοτρόπως οὔτε ὁ Θεὸς τὸν κόσμον ἀντὶ τῆς ψυχῆς· ἀλλὰ εἶναι ἀνάγκη ἔργων καὶ κατορθωμάτων. Θέλεις νὰ μάθῃς πόση εἶναι ἡ ἀξία τῶν ψυχῶν μας; Προτιθέμενος αὐτὴν νὰ λυτρώσῃ ὁ Μονογενὴς Υἱός, οὔτε τὸν κόσμον ἔδωσε, οὔτε ἄνθρωπον, οὔτε τὴν γῆν, οὔτε τὴν θάλασσαν, ἀλλὰ τὸ τίμιον αἷμά του. B Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγε: Ἐξηγοράσθητε ἀντὶ μεγάλης τιμῆς, μὴ γίνεσθε δοῦλοι ἀνθρώπων.[27] Εἶδες τὸ μέγεθος τῆς τιμῆς; Ἐπομένως ὅταν αὐτὴν ποὺ ἐξηγοράσθη μὲ μεγάλον τίμημα χάσῃς, πῶς λοιπὸν σὺ θὰ ἠμπορέσῃς νὰ τὴν ἐξαγοράσῃς; Διότι ὁ Χριστός, ἀφοῦ ἀνέστη ἐκ τῶν νεκρῶν, καθόλου πιὰ δὲν ἀποθνήσκει.[28] Εἶδες τὴν πολυτέλειαν τῆς τιμῆς; Εἶδες τὴν ἀξίαν τῆς ψυχῆς; Μὴ λοιπὸν τὴν περιφρονῇς, οὔτε αἰχμάλωτον τῆς ἁμαρτίας νὰ τὴν κάνῃς. Καὶ ἐκοπίασεν εἰς τὸν αἰῶνα, διὰ νὰ ζήσῃ μέχρι τέλους τῶν αἰώνων. Ἄλλος ἑρμηνευτὴς λέγει: Καὶ ἀνεπαύθη αἰωνίως. Ἄλλος λέγει: Ἀφοῦ ἀνεπαύθη εἰς τὸν παρόντα αἰῶνα, θὰ ζήσῃ διαρκῶς εἰς τὸν αἰῶνα τὸν μέλλοντα. Διότι, ἀφοῦ ὡμίλησε περὶ τῶν πλουσίων C, ἀφοῦ ὡμίλησε περὶ τῶν ἰσχυρῶν ἐξουσιαστῶν καὶ ἀπέδειξεν ὅτι οὐδὲν κέρδος ἀπὸ ἐκεῖ ὑπάρχει, ὁμιλεῖ ἐν συνεχείᾳ καὶ περὶ ἐκείνων οἱ ὁποῖοι ἔχουν ζήσει μὲ ἀρετήν, μὲ κόπον καὶ ταλαιπωρίαν, ἀλείφων μὲ ἔλαιον τοὺς ἀθλητὰς τῆς κατὰ Χριστὸν φιλοσοφίας ὥστε νὰ ἠμποροῦν ἐπιδεξιώτερον νὰ ἀγωνίζωνται. Λοιπόν, μὴ μοῦ λέγῃς τοῦτο, ὁ ψαλμῳδὸς λέγει, ὅτι δηλαδὴ εἶναι ἀνάγκη νὰ καταβληθῇ κόπος καὶ μόχθος· ἀλλὰ ἀναλογίσου τὸν

---

25. Ματθ. 16, 26.
26. Ἑβρ. 11, 37 - 38.
27. Α' Κορινθ. 7, 23.
28. Ρωμ. 6, 9.

καρπόν, ὅτι δηλαδὴ ἄνθρωπος ἀθάνατος γίνεται, ὅτι ζωὴ ἀθάνατος θὰ τὸν διαδεχθῇ, ζωὴ ἡ ὁποία δὲν ἔχει τέλος. Πόσον λοιπὸν καλύτερον εἶναι, ἀφοῦ ὀλίγον ἐδῶ κοπιάσωμεν, νὰ ἀπολαύσωμεν αἰωνίαν ἄνεσιν παρά, ἀφοῦ χαρισθῶμεν ὀλίγον εἰς τὸν ἑαυτόν μας, νὰ εὑρισκώμεθα εἰς συνεχεῖς ὀδύνας; Ἔπειτα ἀποδεικνύων ὅτι ὄχι μόνον ἐκεῖ εὑρίσκεται ἡ πρόγευσις τῶν βραβείων, **D** συμπληρώνει λέγων: Δὲν θὰ ἴδῃ λοιπὸν τὴν φθορὰν καὶ διάλυσιν τοῦ μνήματός του ὅταν θὰ ἴδῃ καὶ αὐτοὺς τοὺς σοφοὺς νὰ ἀποθνήσκουν χωρὶς ἡ σοφία τους νὰ τοὺς ὠφελῇ εἰς τίποτα. Ἐπομένως μὴ μοῦ λέγῃς, ὅτι μόνον διὰ τὰ μέλλοντα ὁμιλεῖς· Ἐδῶ σοῦ δίδω τὰ ἐνέχυρα, μᾶλλον δὲ αὐτὸν τὸν ἀρραβῶνα καὶ τὰ ἔπαθλα. Πῶς καὶ μὲ ποῖον τρόπον; Διότι ἐκεῖνος ποὺ μετέρχεται τὴν ἀληθῆ φιλοσοφίαν καὶ ἵσταται ὀρθὸς εἰς τὴν ἐλπίδα τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, οὔτε καὶ τὸν θάνατον θὰ θεωρήσῃ θάνατον· ἀλλὰ βλέπων ἐμπρὸς εἰς τοὺς ὀφθαλμούς του τὸν νεκρὸν νὰ εὑρίσκεται ξαπλωμένος, δὲν θὰ πάθῃ ὁ τοιούτων φρονημάτων ἄνθρωπος ὅ,τι παθαίνουν οἱ πολλοί, ἀναλογιζόμενος τοὺς στεφάνους, τὰ βραβεῖα, τὰ ἀνέκφραστα ἀγαθά, **E** ὅσα ὀφθαλμὸς δὲν εἶδε, οὖς (ἀνθρώπου) δὲν ἤκουσε, τὴν ζωὴν ἐκείνην, τὴν σύνδεσιν μὲ τὸν χορὸν τῶν ἀγγέλων. Ὅπως ἀκριβῶς βεβαίως ὁ γεωπόνος βλέπων τὸν κόκκον τοῦ σίτου νὰ σαπίζῃ, δὲν χάνει τὸ θάρρος του, οὔτε γίνεται κατηφής, ἀλλὰ τότε κατ' ἐξοχὴν χαίρει καὶ εἶναι πλήρης εὐφροσύνης, ἐπειδὴ γνωρίζει ὅτι τὸ σάπισμα ἐκεῖνο ἀρχὴ γίνεται καλυτέρας γεννήσεως καὶ προϋπόθεσις περισσοτέρας παραγωγῆς. Τοιουτοτρόπως καὶ ὁ δίκαιος, ὁ ὁποῖος λαμπρύνεται μὲ τὰ κατορθώματά του καὶ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἀναμένει μὲ νοσταλγίαν, ὅταν ἴδῃ τὸν θάνατον πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν του νὰ εὑρίσκεται, δὲν γίνεται ἔξω φρενῶν ὅπως οἱ πολλοί, οὔτε φοβεῖται καὶ ταράσσεται. Διότι γνωρίζει ὅτι ὁ θάνατος, εἰς ὅσους συμφώνως πρὸς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ἔχουν ζήσει, εἶναι μεταφορὰ πρὸς τὰ καλύτερα **212 A** καὶ ἀποδημία πρὸς τὰ ἀνώτερα καὶ δρόμος πρὸς τοὺς στεφάνους. Ποίους δὲ λέγει σοφούς; Ὄχι τοὺς πραγματικῶς σοφούς, ἀλλὰ τοὺς θεωρουμένους ὡς σοφούς. Μοῦ φαίνεται δὲ ὅτι σοφοὺς λέγει τοὺς ἔξω τῆς ἀληθοῦς πίστεως εὑρισκομένους καὶ τῆς Ἐκκλησίας διακωμῳδῶν αὐτοὺς καὶ ἐδῶ, διότι ἐνῷ ἐθεωροῦντο σοφοί, ἔπαθαν μωρίαν, διότι τίποτα περὶ τῆς ἀναστάσεως δὲν κατενόησαν διὰ τῆς φιλοσοφίας των.

Ὅταν λοιπὸν ἴδῃ τοὺς φιλοσόφους ἐκείνους νὰ χάνωνται, νὰ θρηνοῦν, νὰ χύνουν ἄφθονα δάκρυα, μὲ γοερὰς φωνὰς νὰ ἀπομακρύνωνται ἀπὸ τῆς βασιλείας τῶν Οὐρανῶν, τότε αὐτὸς τίποτα παρόμοιον δὲν θὰ πάθῃ, ἀλλὰ ἀνώτερος θὰ εἶναι διὰ νὰ μὴ πλήττεται ἐκ τῶν τοιούτων βελῶν, ἐπειδὴ εὑρίσκεται εἰς τὴν ὀρθὴν πίστιν ἕνεκα τῶν χρηστῶν ἐλπίδων του καὶ ἐπειδὴ γνωρίζει ὅτι ἡ φθορὰ αὐτὴ δὲν εἶναι διάλυσις τῆς οὐσίας τοῦ ἀνθρώπου, **B** ἀλλὰ τῆς θνητότητος ἐξαφάνισις καὶ καταστροφὴ τῆς φθορᾶς. Διότι αὐτὸς ὁ θάνατος δὲν καταστρέφει τὸ σῶμα, ἀλλὰ ἐξαφανίζει τὴν φθοράν. Ὥστε ἡ οὐσία βεβαίως τοῦ ἀνθρώπου μένει ἡ αὐτή, ἀνεστημένη πάλιν μὲ περισσοτέραν δόξαν, ἀλλὰ ὄχι εἰς πάντας. Διότι ἡ μὲν ἀνάστασις θὰ γίνῃ κοινὴ εἰς ὅλους, ἡ ἔνδοξος ὅμως ἀνάστασις εἰς ἐκείνους οἱ ὁποῖοι συμφώνως πρὸς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ἔχουν ζήσει. Μαζὶ καὶ ὁ ἄφρων καὶ ὁ ἀνόητος θὰ χαθοῦν καὶ θὰ ἐγκαταλείψουν εἰς τοὺς ξένους τὸν πλοῦτον των. Καὶ οἱ τάφοι των θὰ εἶναι αἱ μόνιμοι κατοικίαι των αἰωνίως· αὐτοὶ θὰ εἶναι αἱ σκηναὶ των εἰς τὰς ὁποίας θὰ παραμένουν εἰς ὅλας τὰς γενεάς. Ἔγραψαν τὰ ὀνόματά των ἐπὶ τῶν κτημάτων των νομίζοντες ὅτι θὰ κατεῖχον αὐτὰ αἰωνίως. Ἄλλος λέγει: Ὅσα εὑρίσκονται ἐντὸς τῶν οἰκιῶν των, **C** τοιουτοτρόπως θὰ παραμείνουν αἰωνίως. Ἄλλος: Αἱ σκηναὶ αὐτῶν ποὺ θὰ παραμείνουν εἰς ὅλας τὰς γενεάς, ἀφοῦ ἐπέγραψαν τὰ ὀνόματά των εἰς τὰ κτήματα. Ὁ δὲ Ἑβραῖος, Ἀλκαβαμώθ, τοῦτο εἶπεν.

Εἶδες πῶς ὄχι ἀπὸ τὰ μέλλοντα ἀλλὰ ἀπὸ τὰ ἐδῶ συμβαίνοντα συμπεραίνει τὰς κακίας καὶ τὰς πλεονεξίας καὶ ὁδηγεῖ σταθερῶς πρὸς τὴν ἀρετὴν διαλύων τὴν μανιώδη ἐπιθυμίαν πρὸς τὰ χρήματα καὶ ὀνομάζων ἀνοήτους τοὺς φοβισμένους ἀπὸ τὰς παρούσας δυσκόλους περιστάσεις καὶ ἀποδεικνύων τοῦτο διὰ τῶν πραγμάτων. Διότι, ποῖον πρᾶγμα, εἰπέ μου, εἶναι περισσότερον ἀνόητον ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον ποὺ κοπιάζει καὶ ταλαιπωρεῖται καὶ συγκεντρώνει τόσα πολλά, ὥστε καὶ ἄλλοι νὰ ἀπολαμβάνουν τοὺς κόπους του; **D** Τί δὲ εἶναι χειρότερον ἀπὸ αὐτὴν τὴν ματαιοπονίαν, ὅταν αὐτὸς μὲν ἀπέλθῃ ἀπὸ τὴν παροῦσαν ζωήν, ἀφοῦ σταματήσῃ νὰ χύνῃ τοὺς ἱδρῶτας καὶ ἀφοῦ ὑπομείνῃ πολλοὺς κόπους, εἰς ἄλλους δὲ νὰ προσφέρῃ τὴν ἀπόλαυσιν, καὶ μάλιστα οὔτε εἰς μερικοὺς οἰκείους του καὶ γνωρίμους, ἀλλὰ καὶ πολλάκις εἰς τοὺς ἀντιθέτους του καὶ ἐχθρούς του; Διὰ τοῦτο δὲν

εἶπε «εἰς ἄλλους», ἀλλὰ «εἰς ξένους θὰ ἐγκαταλείψουν τὸν πλοῦτον των». Τί δὲ σημαίνει: Μαζὶ ὁ ἄφρων καὶ ὁ ἀνόητος θὰ χαθοῦν; Μαζὶ μὲ ὅσα προηγουμένως ἔχουν λεχθῆ τὸ ἀναφέρει. Ἐδῶ μοῦ φαίνεται ὅτι ἀνακινεῖ E τὸν λόγον περὶ τῶν ἀσεβῶν, τῶν φοβισμένων ἀπὸ τὰς δυσκολίας τῆς παρούσης ζωῆς καὶ οἱ ὁποῖοι δὲν ἀσχολοῦνται μὲ τὴν ἀληθῆ φιλοσοφίαν τῆς μελλούσης ζωῆς, ὀνομάζων αὐτοὺς καὶ ἐδῶ ἀνοήτους. Διότι ἐὰν νομίζῃς ὅτι τίποτα μετὰ ἀπὸ τὴν παροῦσαν ζωὴν δὲν ὑπάρχει, διὰ ποῖον λόγον κατακόπτεις τὸν ἑαυτόν σου καὶ ταλαιπωρεῖσαι, συνάγων ἀναρίθμητα ἀπὸ παντοῦ χρήματα, καὶ τοὺς μὲν κόπους ὑπομένεις, δὲν μετέχεις δὲ τῆς ἀπολαύσεως; Καὶ οἱ τάφοι αὐτῶν εἶναι αἱ κατοικίαι των αἰωνίως. Τοῦτο κατὰ τὸ φρόνημα αὐτῶν λέγει: Αἱ σκηναὶ αὐτῶν θὰ εἶναι αὐτοὶ οἱ τάφοι ποὺ θὰ μείνουν εἰς ὅλας τὰς γενεάς, ἐπέγραψαν τὰ ὀνόματά των εἰς τὰ κτήματά των. 213 A Τί χειρότερον εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ ἀπὸ τὴν ἀνοησίαν των, τὸ νὰ θεωροῦν τοὺς τάφους των διαρκῆ κατοικίαν, τὸ νὰ ἐπιδεικνύουν φιλοτιμίαν διὰ τὰ πρόσκαιρα; Πολλοὶ ἀληθῶς πολλάκις τοὺς τάφους κατεσκεύασαν λαμπροτέρους τῶν οἰκιῶν των. Διότι ἢ ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν κοπιάζουν καὶ ταλαιπωροῦνται ἢ (ταλαιπωροῦνται) σπαταλῶντες αὐτὰ τὰ πρόσκαιρα ἀγαθὰ τὰ ὁποῖα καθόλου δὲν διαφέρουν ἀπὸ τὸν σκώληκα καὶ τὴν σκόνην. Διότι τόσον μικρὰ εἶναι ἡ φρόνησις αὐτῶν ποὺ δὲν ἐλπίζουν καθόλου εἰς τὴν μέλλουσαν ζωήν. Ἀλλὰ ἐδῶ μοῦ ἔρχεται νὰ ἀναστενάξω, διότι πολλοὶ καὶ ἐξ ἐκείνων ποὺ ἐλπίζουν εἰς τὴν μέλλουσαν ζωήν, ὡς πρὸς τοῦτο μιμοῦνται ἐκείνους ποὺ δὲν ἔχουν καμμίαν ἐλπίδα διὰ τὰ μέλλοντα, οἰκοδομοῦντες τάφους καὶ κατασκευάζοντες λαμπρὰ νεκρικὰ μνημεῖα B καὶ κρύπτοντες εἰς τὴν γῆν χρυσᾶ νομίσματα καὶ εἰς ἄλλους τας περιουσίας των κληροδοτοῦντες, κατὰ τοῦτο χειρότεροι ἀπὸ ἐκείνους ἀποδεικνυόμενοι. Διότι αὐτὸς ὁ ὁποῖος τίποτα δὲν ἀναμένει μετὰ ἀπὸ τὴν παροῦσαν ζωήν, ἂν καὶ αὐτὸς παραλόγως ὁρᾷ, ὅμως, ἐπειδὴ τίποτα δὲν ἀναμένει, διὰ τὰ παρόντα ἐπιδεικνύει μεγάλην φιλοπονίαν. Σὺ δέ, ἄνθρωπε, ποὺ γνωρίζεις τὴν μέλλουσαν ζωὴν καὶ τὰ ἀνέκφραστα ἐκεῖνα ἀγαθά, συμφώνως πρὸς ἐκεῖνο τὸ εὐαγγελικὸν ρητὸν ὅτι «Τότε οἱ δίκαιοι θα ἀστράψουν καθὼς ὁ ἥλιος»[29] ποίας συγγνώμης θὰ τύχῃς; ποίας ἀπολογίας; Ποίαν δὲ

29. Ματθ. 13, 43.

δικαίως δὲν θὰ ὑποστῇς τιμωρίαν, ὅλα τὰ πρόσκαιρα ἀγαθὰ κατασπαταλῶν εἰς τὴν σκόνην, εἰς τὴν στάχτην, εἰς τὰ μνήματα, εἰς τοὺς ἀντιθέτους, C εἰς τοὺς ἐχθρούς; Ἐπέγραψαν τὰ ὀνόματά των εἰς τὰ κτήματά των. Ἰδοὺ καὶ ἄλλης ἀνοησίας παράδειγμα: Τὸ νὰ τοποθετήσουν τὰ ὀνόματά των εἰς τὰ οἰκοδομήματά των καὶ εἰς τοὺς ἀγρούς καὶ εἰς τὰ λουτρὰ καὶ νὰ νομίζουν ὅτι ἀπολαμβάνουν ἀπὸ αὐτὸ μεγίστην παρηγορίαν καὶ νὰ ἐπιδιώκουν τὴν σκιὰν ἀντὶ τῆς ἀληθείας. Διότι ἐὰν ἐπιθυμῇς νὰ μνημονεύεσαι εἰς τὸ διηνεκές, μὴ τοποθετήσῃς ὀνόματα, ἄνθρωπε, εἰς τὰ οἰκοδομήματα, ἀλλὰ ὕψωσε σημαίας κατορθωμάτων (ἀρετῆς), τὰ ὁποῖα καὶ κατὰ τὴν παροῦσαν ζωὴν τὸ ὄνομά σου διατηροῦν καὶ πρὸς τὴν διὰ τὴν μέλλουσαν ζωὴν ἀθάνατον τὴν ἀνάπαυσιν σοῦ παρασκευάζουν. Ἐὰν ἐπιθυμῇς νὰ μνημονεύεσαι καὶ ἐὰν τὸ ἐπιθυμῇς σφοδρῶς, ἐγὼ σὲ διδάσκω τὴν ἀληθῆ καὶ καθαρωτάτην ὁδόν. D Φρόντισε διὰ τὴν ἀρετήν. Διότι τίποτε τοιουτοτρόπως δὲν δημιουργεῖ ἀθάνατον ὄνομα, ὅσον ἡ φύσις τῆς ἀρετῆς καὶ τοῦτο φανερώνουν οἱ μάρτυρες, δηλώνουν τὰ λείψανα τῶν ἀποστόλων, φανερώνει ἡ μνήμη ὅσων ἐναρέτως ἔχουν ζήσει. Πόσοι βασιλεῖς πόλεις δὲν ἀνῳκοδόμησαν, λιμένας δὲν κατεσκεύασαν καὶ ἀφοῦ ἐτοποθέτησαν τὰ ὀνόματά των ἀπῆλθον; Ἀλλὰ τίποτα δὲν ἐκέρδισαν τὸ ὁποῖον νὰ φέρουν μαζί τους μετὰ θάνατον, ἀλλὰ εἰς τὴν σιγὴν καὶ τὴν λήθην ἔχουν παραδοθῆ. Ὁ ἁλιεὺς ὅμως Πέτρος χωρὶς νὰ δημιουργήσῃ τίποτα ἐξ αὐτῶν, ἐπειδὴ τὴν ἀρετὴν ἤσκησεν, καὶ τὴν πόλιν μὲ τὰ περισσότερα βασιλικα χαρίσματα κατέλαβε, περισσότερον ἀπὸ τὸν ἥλιον λάμπει καὶ μετὰ τὸ τέλος τῆς παρούσης ζωῆς. Αὐτὸ ὅμως τὸ ὁποῖον σὺ κάνεις καταγέλαστον καὶ γεμᾶτον ἐντροπὴν εἶναι. E Διότι ὄχι μόνον λαμπρὸν δὲν θὰ σὲ κάνουν τὰ μνημεῖα ἀλλὰ καὶ καταγέλαστον καὶ θὰ ἀνοίξῃ τὰ στόματα ὅλων διὰ νὰ σὲ περιγελάσουν μὲ κατάκρισιν. Διότι αἱ οἰκοδομαί, ἐνῷ ἦτο δυνατόν, μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου, νὰ παραδοθῆ ἡ πλεονεξία σου εἰς τὴν λήθην, ὅπως ἀκριβῶς καὶ αἱ στῆλαι, ὡς σημάδια τῆς πλεονεξίας σου ἔχουν στηθῆ παντοῦ. Καὶ ἐνῷ ἔχει ἀνυπολόγιστον τιμὴν ὁ ἄνθρωπος, δὲν τὸ κατενόησε, ἀλλὰ ἐξίσωσε τὸν ἑαυτόν του πρὸς τὰ κτήνη τὰ ἀνόητα καὶ ὡμοιώθη πρὸς αὐτά. Ἐδῶ μοῦ φαίνεται, λοιπόν, ὅτι ἐθρήνει πικρῶς ὁ προφήτης 214 A διότι τὸ ζῷον τὸ λογικόν, εἰς τὸ ὁποῖον καὶ ἐδόθη ἡ διαχείρισις τῆς ἐπὶ τῆς γῆς βασιλείας, πρὸς τὴν μηδαμινότητα

τῶν ἀλόγων ζώων παρέκλινε, ἀγωνιζόμενον μὲ ματαίους κόπους, παρασκευάζον τὰ ἀντίθετα πρὸς τὴν σωτηρίαν του, ἐπιδιῶκον τὴν κενοδοξίαν, τὴν πλεονεξίαν μετερχόμενον, ἀτελεύτητα κοπιάζον. Διότι τιμὴ ἀνθρώπου εἶναι ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ ἐνασχόλησις μὲ τὴν φιλοσοφίαν τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, καὶ τὸ νὰ ἀσχολῆται ἐπιμόνως μὲ ὅλα γενικῶς ἐκεῖνα ποὺ θὰ τὸν φέρουν πρὸς ἐκείνην τὴν ζωήν, καὶ τὸ νὰ περιφρονῇ τὰ παρόντα. Διότι ἡ μὲν ζωὴ τῶν ἀλόγων ἔχει περιορισθῆ εἰς τὴν παροῦσαν ζωήν· ἡ δὲ ἰδική μας ζωὴ ὁδεύει εἰς ἄλλην καλυτέραν καὶ μὴ ἔχουσαν τέλος. **B** Ἀλλ' αὐτοὶ ποὺ δὲν γνωρίζουν τίποτα περὶ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, χειρότεροι τῶν ἀλόγων ζώων εἶναι. Ὄχι δὲ αὐτοὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ ὅσοι μὲ διεφθαρμένον τρόπον περνοῦν τὴν ζωήν των, γινόμενοι ὄφεις καὶ σκορπιοὶ καὶ λύκοι διὰ τῆς πονηρίας καὶ βώδια διὰ τῆς ἀνοησίας καὶ κύνες διὰ τῆς ἀδιαντροπιᾶς.

Διότι τί εἶναι, εἰπέ μου, περισσότερον ἀνόητον ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἀσχολοῦνται μὲ τάφους καὶ μνήματα καὶ μὲ ἀνοικτὸν στόμα βλακωδῶς ἐπιζητοῦν τιμητικὰς ἐπικλήσεις ὀνομάτων; Διότι τίποτα δὲν δημιουργεῖ ἀγαθὴν μνήμην, ἀλλὰ ἡ ἀρετὴ μόνη, ὄχι ἡ οἰκία, οὔτε ἀνδριάς, οὔτε τὰ παιδιὰ οὔτε ἄλλο τίποτα ἀπὸ τὰ παρόμοια. Διότι ἡ μὲν οἰκία εἶναι ἔργον τῆς σοφῆς ἐπιδεξιότητος τοῦ ἀρχιτέκτονος, ὁ δὲ ἀνδριὰς τοῦ ἀνδριαντοποιοῦ, **C** τὰ δὲ παιδιὰ εἶναι ἔργον τῆς φύσεως· μὲ αὐτὰ δὲν ἠμπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ πουθενὰ αἰωνία μνήμη. Διὰ τοῦτο βεβαίως ἄλογον αὐτὸν ὁ προφήτης ὀνομάζει. Ἐπειδή, ἀφοῦ ἔθεσε τὸν ἑαυτόν του ὁ ἄνθρωπος κάτω ἀπὸ τὸν ζυγὸν τῆς ἀνοησίας, σύρεται χειρότερον τοῦ ἀλόγου ζώου. Διότι ἐκεῖνο μὲν (τὸ ζῶον) εἶναι χρήσιμον καὶ κατάλληλον διὰ τὴν γεωργίαν. Αὐτὸς δὲ (ὁ ἄνθρωπος), ἀφοῦ ἔβαλε τὸν ἑαυτόν του εἰς τὸν ζυγὸν τῆς ἀνοησίας, καὶ ἀπὸ ἐκεῖνο χειρότερον ἔγινε ὡς πρὸς τοῦτο. Ἀφοῦ λοιπὸν ἀνέφερε προηγουμένως τὸ βλακῶδες τῆς διανοίας αὐτῶν, τὸ γήϊνον φρόνημα, τὸ μικροπρεπές, τὸν ἀνώφελον κόπον διὰ τὰ χρήματα, ἐπειδὴ ἤθελε νὰ αὐξήσῃ τὴν κατηγορίαν πρὸς τοὺς τοιούτου εἴδους ἀνθρώπους, παρουσιάζει καὶ τὰς ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ εὐεργεσίας, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον εἰς πολλὰς περιπτώσεις συνήθως κάνουν οἱ προφῆται. Ἐπειδὴ καὶ ὁ Ἡσαΐας προτιθέμενος αὐτοὺς νὰ κατηγορήσῃ, **D** κατὰ πρῶτον ἀναφέρει τὴν τιμήν, ἡ ὁποία εἶχε προσφερθῆ ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους, τοιουτοτρόπως γράφων: Υἱοὺς ἐγέννησα καὶ

ὕψωσα εἰς μεγάλην τιμήν· αὐτοὶ δὲ μὲ περιεφρόνησαν.[30] Καὶ ἐδῶ λοιπὸν διὰ μιᾶς λέξεως δηλῶν, ὅσα ἔχουν ἀρχίσει νὰ πραγματοποιοῦνται εἰς τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ, λέγει: Ἐνῷ ἔχει μεγάλην τιμὴν ὁ ἄνθρωπος, δὲν ἀντελήφθη τοῦτο. Καὶ ποίαν τιμὴν ἐννοεῖ; Ἄκουσε τὸν ἴδιον τὸν ψαλμῳδὸν ποὺ εἰς ἄλλον ψαλμὸν λέγει: Ἔπλασες τὸν ἄνθρωπον ὀλίγον κατώτερον ἀπὸ τοὺς ἀσωμάτους ἀγγέλους,[31] ἀφοῦ τὸν ἐπροίκισες μὲν μὲ τὴν εἰκόνα σου, καὶ τὸν ἐστεφάνωσες συγχρόνως μὲ δόξαν καὶ τιμήν. Ἔπειτα ἐξηγῶν τὴν τιμήν, συμπληρώνει: Τὰ πάντα ὑπέταξες κάτω ἀπὸ τοὺς πόδας του, τὰ πρόβατα δηλαδή, ὅλα τὰ βώδια, ἀκόμα δὲ καὶ ἄγρια ζῷα τοῦ ἀγροῦ, **E** τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τὰ ψάρια τῆς θαλάσσης ποὺ διασχίζουν τὰς θαλάσσας. Διότι εἶναι μεγίστη τιμὴ αὐτό, δηλαδὴ τὸ νὰ ἀναθέσῃ τὴν διοίκησιν εἰς αὐτὸν ὅλων τῶν ὁρατῶν, μολονότι τίποτα δὲν ἔχει κατορθώσει ποτὲ μέχρι τώρα σχετικῶς μὲ αὐτά. Διότι, χωρὶς καθόλου ἀκόμα νὰ δημιουργήσῃ αὐτόν, ἔλεγε: Ἂς δημιουργήσωμεν ἄνθρωπον ὁ ὁποῖος νὰ ἔχῃ τὴν εἰκόνα τὴν ἰδικήν μας καὶ τὴν ὁμοίωσιν.[32] Ἔπειτα ἑρμηνεύων τὸ «κατ' εἰκόνα» προσέθεσε: Καὶ ἂς ἐξουσιάζουν οἱ ἄνθρωποι τῶν ψαριῶν τῆς θαλάσσης καὶ τῶν θηρίων τῆς ξηρᾶς καὶ τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ. Καὶ τὸν μικρόσωμον αὐτὸν καὶ μήκους τριῶν πήχεων καὶ κατὰ τόσον ἀπὸ τὰ ἄλογα ζῷα 215 **A** μικρότερον ὡς πρὸς τὴν δύναμιν τοῦ σώματος, ὅμως διὰ τῆς συγγενείας τοῦ λογικοῦ ἀνώτερον ἀπὸ ὅλα ἐδημιούργησε, διότι ἐχάρισε εἰς αὐτὸν λογικὴν ψυχήν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον κατ' ἐξοχὴν ἀποτελεῖ ἀπόδειξιν τῆς τιμῆς. Διὰ τούτου λοιπὸν (τοῦ λογικοῦ) καὶ πόλεις ᾠκοδόμησε καὶ τὴν θάλασσαν διέσχισε καὶ τὴν γῆν ἐκαλλώπισε καὶ τέχνας ἀπείρους ἐπενόησε καὶ ἔγινε ἀνώτερος τῶν ἀγριωτέρων ἀλόγων ζώων καὶ τὸ σπουδαιότερον ἀπὸ ὅλα καὶ πρῶτον, ἐγνώρισε τὸν δημιουργήσαντα αὐτὸν Θεὸν καὶ πρὸς τὴν ἀρετὴν ὡδηγήθη σταθερῶς καὶ ἐγνώρισε τί μὲν εἶναι καλόν, τί δὲ ὄχι. Μόνος ἐκ τῶν ὁρατῶν δημιουργημάτων προσεύχεται εἰς τὸν Θεόν, ἠξιώθη νὰ ἀπολαύσῃ ἀποκαλύψεων, καὶ αὐτὸ πάλιν μόνον αὐτός· πολλὰ ἀπὸ τὰ ἀνέκφραστα ἐγνώρισε, καὶ ἐξεπαιδεύθη **B** εἰς τὰ μυστήρια

30. Ἡσ. 1, 2.
31. Ψαλμ. 8, 6.
32. Γεν. 1, 26.

τοῦ οὐρανοῦ. Δι' αὐτὸν ἐδημιουργήθη ἡ γῆ, δι' αὐτὸν ὁ οὐρανός, δι' αὐτὸν ὁ ἥλιος καὶ οἱ ἀστέρες, δι' αὐτὸν αἱ τροχιαὶ τῆς σελήνης καὶ αἱ ἀλλαγαὶ τῶν ὡρῶν καὶ τῶν ἐποχῶν· δι' αὐτὸν ἡ γέννησις τῶν καρπῶν καὶ τὰ φυτὰ καὶ τὰ τόσα γένη τῶν ἀλόγων· δι' αὐτὸν ἡ ἡμέρα καὶ ἡ νύξ· δι' αὐτὸν ἀπεστάλησαν οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ προφῆται, δι' αὐτὸν ἄγγελοι πολλάκις ἐστάλησαν. Διατί χρειάζεται τόσον πολλὰ νὰ ἀναφέρωμεν; Διότι δὲν εἶναι δυνατὸν ὅλα γενικῶς διεξοδικῶς νὰ τὰ ἀναφέρωμεν. Δι' αὐτὸν ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος ἔγινε καὶ ἐσταυρώθη καὶ ἐτάφη καὶ τὰ ἐκπληκτικὰ ἐκεῖνα θαύματα μετὰ τὴν ἀνάστασιν δι' αὐτὸν ἔγιναν. Δι' αὐτὸν ὁ νόμος, δι' αὐτὸν ὁ Παράδεισος, δι' αὐτὸν ὁ κατακλυσμός. C Διότι καὶ τοῦτο εἶναι μέγιστον δεῖγμα τιμῆς, δηλαδὴ τὸ ὅτι δι' εὐεργεσιῶν καὶ τιμωριῶν αὐτὸν διορθώνει. Δι' αὐτὸν καθ' ὅλον τὸν προηγούμενον χρόνον ἄπειροι ἔγιναν συγκαταβάσεις. Καὶ αὐτὴ ἡ μέλλουσα νὰ συμβῇ κρίσις, ἕνεκα τῆς τιμῆς πρὸς αὐτὸν γίνεται. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Ἰὼβ λέγει: Τί εἶναι ὁ ἄνθρωπος ποὺ τὸν ὡδήγησες εἰς τὴν κρίσιν;[33] Ὅπως ἀκριβῶς αὐτὸς ὁ ψαλμῳδὸς ἀλλοῦ λέγει: Τί εἶναι ὁ ἄνθρωπος, ποὺ διαρκῶς αὐτὸν ἔχεις εἰς τὴν μνήμην σου.[34] Δι' αὐτὸν πάλιν θὰ ἔλθῃ ὁ Μονογενής, διὰ νὰ τοῦ δώσῃ τὰ ἀναρίθμητα ἀγαθά του. Διότι ἄλλα μὲν χαρίσματα ἔδωσε ἤδη διὰ τοῦ βαπτίσματος καὶ D τῶν μυστηρίων καὶ τὰ ἀγαθὰ ποὺ προσέφερε διὰ τῆς ἄλλης μυστικῆς προσφορᾶς καὶ ἐγέμισε τὴν γῆν μὲ ἄλλα θαύματα· ἄλλα δὲ ὑπέσχετο νὰ δώσῃ, δηλαδὴ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν καὶ τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον καὶ τὸ νὰ κάνῃ αὐτοὺς κληρονόμους του καὶ τὸ νὰ προετοιμάζῃ αὐτοὺς νὰ συμβασιλεύσουν μαζί του. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγεν: Ἐὰν ἐπιδεικνύωμεν ὑπομονὴν καὶ θὰ βασιλεύσωμεν μαζί Του.[35] Ὅλα αὐτὰ λοιπὸν γενικῶς ἀναλογιζόμενος ὁ προφήτης, εὐλόγως παρομοιάζει μὲ ἄλογα ζῷα αὐτοὺς οἱ ὁποῖοι ἔχουν παραδώσει εἰς τὴν κακίαν τὴν τόσον σπουδαίαν καταγωγήν καὶ οἱ ὁποῖοι μόνοι τους ᾐχμαλωτίσθησαν εἰς τὰ πάθη ἐκείνων (τῶν ἀλόγων). Αὐτὰ καὶ ἄλλοι προφῆται κάνουν εἰς πολλὰς περιπτώσεις, ἐπιθυμοῦντες μὲ τὴν σύγκρισιν νὰ παροτρύνουν τὸν ἀναίσχυντον ἀκροατὴν εἰς τὴν ἀρετήν. E Καὶ ὁ μὲν Ἱερεμίας λέγει, Ἵπποι ἀτίθασσοι ἔγιναν ἕνε-

33. Ἰὼβ 14, 3.
34. Ψαλμ. 8, 5.
35. Β' Τιμ. 2, 12.

κα τῆς ἐπιθυμίας τῆς θηλείας.[36] Ἄλλος δὲ (ὁ Ἠσαΐας): Τὸ βώδι ἐγνώρισε τὸν κύριόν του καὶ ὁ ὄνος τὴν φάτνην ποὺ τοῦ κατεσκεύασε ὁ Κύριός του,[37] σκληρότερον τοῦ Δαυῒδ τοιουτοτρόπως ὁμιλῶν. Διότι ὁ μὲν Δαυῒδ λέγει: Ἐξίσωσε τὸν ἑαυτόν του πρὸς τὰ κτήνη τὰ ἀνόητα καὶ ἐξωμοιώθη μὲ αὐτά· ἐκεῖνος δὲ λέγει ὅτι καὶ πιὸ παράλογοι ἔγιναν ἀπὸ αὐτά. Διότι ἐκεῖνα ἐγνώρισαν τὸν ἀφέντην των, ὁ Ἰσραὴλ δὲ δὲν μὲ ἐγνώρισε, λέγει.

Καὶ ἀλλοῦ δὲ κάποιος ἄλλος σοφὸς ἀνὴρ παρουσιάζων ὡς χειρότερον καὶ ἀπὸ τοὺς μύρμηκας τὸν νωθρὸν καὶ ξαπλωμένον καὶ ἀπὸ τὴν ἀργίαν καταστρεφόμενον, 216 A ἐκεῖ τὸν στέλλει, διὰ νὰ μάθῃ νὰ εἶναι φιλόπονος, Ἐμπρός, λέγων, πρὸς τὸν μύρμηκα,[38] ἄνθρωπε ὀκνηρέ, πήγαινε καὶ ζήλεψε τοὺς δρόμους ποὺ κάνει. Διότι ἐκεῖνος μολονότι δὲν ἔχει κτήματα μὲ γεωργικὰς ἀπασχολήσεις καὶ δὲν ἔχει κάποιον ποὺ νὰ τὸν ἐκβιάζῃ εἰς ἐργασίαν καὶ ἐνῷ δὲν εἶναι ὑποτεταγμένος εἰς κάποιον ἀφέντην ἑτοιμάζει κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ θέρους τὴν τροφήν του καὶ πολλὴν ἀποταμίευσιν κάνει κατὰ τὴν συγκομιδήν. Καὶ πρὸς τὴν μέλισσαν πάλιν προτρέπει νὰ στρέψωμεν τὴν προσοχήν μας. Πήγαινε εἰς τὴν μέλισσαν καὶ μάθε ὅτι ἔργον ἐξασκεῖ ἐργάτου. Διότι ἡ βάσις τῶν γλυκισμάτων εἶναι ὁ καρπός της, τοὺς κόπους τῆς ὁποίας βασιλεῖς καὶ ἁπλοϊκοὶ ἀπολαμβάνουν πρὸς διατήρησιν τῆς ὑγείας των.[39] Ἄλλος δὲ λέγει (ὁ Σοφονίας): Οἱ ἄρχοντές σου ὁμοιάζουν μὲ λύκους τῆς Ἀραβίας.[40] B Καὶ ἄλλος (ὁ Ἱερεμίας): Ἐκάθισες εἰς τὴν ἔρημον ὡς κουρούνα.[41] Ὁ δὲ υἱὸς τοῦ Ζαχαρίου λέγει: Ὄφεις, ἀπόγονοι ἐχιδνῶν,[42] λέγει, ποῖος σᾶς ὑπέδειξεν ὅτι θὰ διαφύγετε ἀπὸ τῆς μελλούσης ὀργῆς; Καὶ ἄλλος δὲ πάλιν (ὁ Ἠσαΐας): Τὰ αὐγὰ τῶν ἀσπίδων κατέστρεψαν καὶ ἱστὸν ἀράχνης ὑφαίνουν.[43] Ἀλλοῦ δὲ ὁ ἴδιος ὁ προφήτης λέγει: Δηλητήριον φαρμακερῶν ἀσπίδων κάτω ἀπὸ τὰ χείλη των ὑπάρχει.[44] Καὶ πάλιν· Θυμὸς ὑπάρχει εἰς αὐτοὺς

36. Ἱερ. 5, 8.
37. Ἠσ. 1, 3.
38. Παροιμ. 6, 6 - 8.
39. Ἐκκλ. 11, 3.
40. Σοφον. 3, 3.
41. Ἱερεμ. 3, 2.
42. Ματθ. 3, 7.
43. Ἠσ. 59, 5.
44. Ψαλμ. 139, 4.

παρόμοιος μὲ τοῦ ὄφεως.[45] Διότι τόσον κακὸν πρᾶγμα εἶναι ἡ κακία. Τὸν τόσον σπουδαῖον καὶ τόσον ὀνομαστὸν καὶ αὐτὸν ποὺ ἔχει τόσα στέμματα, τὸν καταβιβάζει εἰς τὴν κακὴν καταγωγὴν τῶν ἀλόγων ζώων. Διὰ τοῦτο καὶ εἰς τὸν παρόντα ψαλμόν, δύο εἴδη κακίας ἀφοῦ ἐπέλεξεν, **C** καὶ τὰ ἄλλα ἀφοῦ ἀφήνει νὰ συλλογισθοῦν οἱ ἀκροαταί, τοιουτοτρόπως στιγματίζει αὐτοὺς ποὺ ἐκυριεύθησαν εἰς τὰ πάθη. Διότι τί πιὸ παράλογον ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ ὁ ὁποῖος περιπλανᾶται εἰς ὅλην τὴν οἰκουμένην τυχαίως καὶ ματαίως καὶ πρὸς βλάβην τῆς ζωῆς του, καὶ ὁ ὁποῖος συγκεντρώνει ἄπειρα χρήματα ὄχι διὰ τὸν ἑαυτόν του, ἀλλὰ δι' ἄλλους ἀγνώστους, πολλάκις δὲ καὶ διὰ τοὺς ἐχθρούς του καὶ συκοφάντας του; Καὶ καλῶς εἶπε: Θὰ ἐγκαταλείψουν εἰς ξένους τὸν πλοῦτόν των. Διότι τί εἶναι πιὸ ἀνόητον, ὅταν αὐτοὶ μὲν τοὺς κόπους καὶ τὰς ἁμαρτίας ὑποφέρουν ποὺ προέρχονται ἐκ τῆς συγκεντρώσεως τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν, εἰς ἄλλους δὲ τὴν ἀπόλαυσιν παραχωροῦν; Ἔπειτα μαζὶ μὲ τὴν φιλοχρηματίαν καὶ τὴν κενοδοξίαν, ἀφοῦ φέρνει ἀνάμεσά τους, **D** καυτηριάζει μὲ πολλὴν δύναμιν λέγων: Ἐπέγραψαν τὰ ὀνόματά των ἐπὶ τῶν κτημάτων των. Τί περισσότερον παράλογον ἀπὸ αὐτοὺς πάλιν, οἱ ὁποῖοι εἰς λίθους καὶ ξύλα καὶ εἰς τὴν ἄψυχον ὕλην τὴν μνήμην των παραδίδουν καὶ τὴν δόξαν των ἐμπιστεύονται. Διότι ὁλοκλήρους περιουσίας κατέστρεψαν καὶ χήρας ἀπεγύμνωσαν καὶ ἀπὸ ὀρφανοὺς τὰ ὑπάρχοντα ἥρπασαν, ὥστε διὰ τὸν σκώληκα νὰ κατασκευάσουν λαμπρὰν κατοικίαν καὶ διὰ τὸ σαράκι καὶ διὰ τὴν φθορὰν νὰ οἰκοδομήσουν λαμπροὺς περιβόλους ἐπειδὴ νομίζουν ὅτι μὲ αὐτὰ ἀθάνατος θὰ μείνῃ ἡ μνήμη αὐτῶν ποὺ δὲν ἠμπόρεσαν οὔτε εἰς τὰ σώματά των νὰ προσφέρουν μικρὰν εὐκαιρίαν ἀναπαύσεως. Αὐτὸς ὁ τρόπος ζωῆς σκάνδαλον εἶναι δι' αὐτούς. Ποῖος εἶναι αὐτὸς ὁ τρόπος, εἰπέ μου; **E** Ἡ ἐπίμονος εἰς αὐτὰ ἀπασχόλησις, ἡ ματαιοπονία, ἡ μανιώδης τῶν χρημάτων ἐπιθυμία, ἡ ἀκόρεστος μέθη τῆς δόξης. Καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν μέλλουσαν κόλασιν, ὁ ψαλμῳδὸς λέγει, ἐδῶ εἰς αὐτοὺς σκάνδαλον καὶ ἐμπόδιον γίνεται. Ὄχι μικρὸν λοιπὸν σκάνδαλον, ὄχι μικρὸν ἐμπόδιον, ὄχι μικρὸν κώλυμα αὐτὸς ὁ τρόπος ζωῆς εἶναι διὰ τὴν ἐργασίαν τῆς ἀρετῆς. Διὰ τοῦτο λέγει, αὐτὸς ὁ τρόπος ζωῆς γίνεται σκάνδα-

45. Ψαλμ. 57, 5.

λον, ὥστε νὰ μὴ κατορθώνουν τὴν ἀπόκτησιν τῆς ἀρετῆς. Καὶ καλῶς εἶπε σκάνδαλον εἰς αὐτοὺς αὐτὸν τὸν τρόπον ζωῆς. Τοὺς ἑαυτούς των δεσμεύουν, τοὺς ἑαυτούς των ἐμποδίζουν. Καὶ μ' ὅλα ταῦτα διὰ τοῦ στόματός των ἐκδηλώνουν εὐαρέσκειαν καὶ ἱκανοποίησιν διὰ τὴν κατάστασίν των. Καὶ τὸ δυσκολώτερον καὶ ἡ αἰτία τῶν ὑπολοίπων κακῶν, 217 **A** αὐτὸ εἶναι, τὸ ὁποῖον βεβαίως ἀνέφερεν. Διότι ὅσοι τοιαύτας ἁμαρτίας πράττουν καὶ πλημμελήματα καὶ τοιουτοτρόπως συμπεριφέρονται, μακαρίζουν τοὺς ἑαυτούς των καὶ τοὺς θαυμάζουν καὶ ἰσχυρίζονται ὅτι εἶναι ἀξιοζήλευτοι καὶ αἰσθάνονται εὐχαρίστησιν μὲ ὅσα πράττουν. Κακία δὲ ἡ ὁποία ἐπαινεῖται καὶ ἀπὸ ἐκείνους ποὺ τὴν κατεργάζονται, ἀναλογίσου πόσην αὔξησιν πονηρᾶς ἐπιθυμίας ἀποκτᾷ. Διότι ἐάν, μολονότι κατηγορεῖται, μολονότι μὲ ὕβρεις ὑποτιμᾶται, μολονότι ἐλέγχεται, μολονότι μαστιγώνεται ἀπὸ τὴν συνείδησιν ἐκείνων ποὺ τέλος πάντων ἔχουν νηφαλιότητα, μολονότι ξεσχίζεται καὶ μὲ μῖσος καταπολεμεῖται, **B** τόσον ἀναισχύντως ἀνθεῖ καθ' ἑκάστην ἡμέραν καὶ αὐξάνεται· ὅταν, ὄχι μόνον ὅσα τὴν ἐμποδίζουν δὲν ὑπάρχουν, ὅπως ἡ κατηγορία, ὁ ἔλεγχος τῆς συνειδήσεως, τὸ νὰ ἀσχολῆται κανεὶς σοβαρῶς μὲ ὅσα γίνονται, τὸ νὰ μετανοῇ δι' ὅσα ἔπραττεν, τὸ νὰ ἐξαφανίζεται ἀπὸ τοὺς συνανθρώπους του καὶ τὸ νὰ καλύπτῃ τὸ πρόσωπόν του ἀπὸ ἐντροπήν, τὸ νὰ ἐκβάλλῃ στεναγμούς, τὸ νὰ θρηνῇ, ἀλλὰ ὅλως ἀντιθέτως ἐπαινοῦν τοὺς ἑαυτούς των οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἁμαρτίαν καὶ ὑφαίνουν ἐγκώμια διὰ τοὺς ἑαυτούς των καὶ διὰ τοῦτο ἀκριβῶς νομίζουν τοὺς ἑαυτούς των ὅτι εἶναι καλύτεροι τῶν ἄλλων καὶ ἀφοῦ διαπράξουν τὴν ἀνομίαν ἐπαινοῦν τοὺς ἑαυτούς των δι' ὅσα ἔχουν κατορθώσει (διότι αὐτὸ σημαίνει: Καὶ μετὰ ταῦτα ἐν τῷ στόματι αὐτῶν εὐδοκήσουσι). **C** Ποῦ ἀλλοῦ δὲν θὰ ἐκτραποῦν; Διότι τόσον πολὺ ἔχουν ἀλλοιωθῆ ἀπὸ τὰ πλήγματα τῆς ἁμαρτίας, τόσον ἔχουν παραφρονήσει, ὥστε καὶ μετὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς ἐπιθυμίας, ὅταν μάλιστα ἔπρεπε βλέποντες τὴν παρανομίαν νὰ ἐντρέπωνται, ὑπερηφανεύονται, ὑψώνουν ἀλαζονικῶς τὴν κορυφήν των, αἰσθάνονται εὐχαρίστησιν μὲ ὅ,τι ἔχει γίνει. Διότι τόσον κακὸν εἶναι ἡ ἁμαρτία· πρὶν μὲν νὰ πραχθῆ συγκαλύπτει τὴν ἀπεχθῆ ἰδιότητά της, μὲ τὴν μέθην τῆς ἡδονῆς μετριάζουσα τὴν βδελυρότητά της· ὅταν ὅμως συντελεσθῇ καὶ ἡ μὲν ἡδονὴ τῆς ἁμαρτίας ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀπομακρυνθῇ, ἡ δὲ κατηγορία τῆς συνειδήσεως ἐπέλ-

θῃ γυμνοὺς ἀφήνουσα τοὺς λογισμοὺς μὲ τὰ κτυπήματα τοῦ μαστιγίου της, τότε κατ' ἐξοχὴν φανερώνεται ἡ βλαβερή ἱκανότης της. **D** Αὐτοὶ δὲ οἱ ἄνθρωποι οὔτε μετὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν φθαρτῶν ἔργων των ἱκανοποιοῦνται, ἀλλ' ὅταν ἴδουν ὅτι ὁ πλοῦτος ἔχει ὑπερβολικῶς αὐξηθῆ, ὅτι οἱ τάφοι ἔχουν ἀνεγερθῆ, τὰ μάταια οἰκοδομήματα ὅτι ἔχουν τελείως ὁλοκληρωθῆ, ἐνῷ τότε τέλος πάντων ἔπρεπε νὰ αἰσθανθοῦν κάποιαν κατάνυξιν ὁδηγοῦσαν πρὸς μετάνοιαν καὶ νὰ ἀναστενάξουν, αὐτοὶ δὲ καὶ μετὰ ἀπὸ αὐτά, μετὰ ἀπὸ τὸ ἔργον, μετὰ τὴν ἐκπλήρωσιν, τότε ἀκόμα περισσότερον νοσοῦν. Ἀφοῦ λοιπὸν ὅσα ἐξηρτῶντο ἀπὸ αὐτοὺς παρῆλθον, ἀκολουθοῦν ἐν συνεχείᾳ αἱ συνέπειαι τῆς δικαιοσύνης τοῦ Θεοῦ.

Διότι, ὅπως ἀκριβῶς, ὅσοι κατακρίνουν τοὺς ἑαυτούς των, δι' ὅσα ἁμαρτάνουν, προλαμβάνοντες ἀπομακρύνουν τὴν καταδικαστικὴν ψῆφον τοῦ Θεοῦ, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ὁ Παῦλος λέγει: Διότι, ἐὰν τοὺς ἑαυτούς μας κατεκρίναμεν, δὲν θὰ κατεκρινόμεθα.[46] **E** Τοιουτοτρόπως καὶ ὅσοι νοσοῦν ἀπὸ ἀμετανοησίαν καὶ ἁμαρτάνουν, ἐὰν δὲν κατηγοροῦν τοὺς ἑαυτούς των δι' ὅσα πλημμελήματα ἔπραξαν, μὲ πολλὴν ὁρμὴν ἑλκύουν τὴν τιμωρίαν τοῦ Θεοῦ εἰς τοὺς ἑαυτούς των. Ἐπειδή, λοιπόν, καὶ αὐτοὶ ἢ τὰ ξένα ἁρπάζοντες ἢ τὰ ἰδικά των ματαίως καὶ τυχαίως σπαταλῶντες, τὰ ὁποῖα βεβαίως ἔπρεπε πρὸς ἀνακούφισιν τῶν πτωχῶν νὰ ἐξοδεύουν, διὰ τάφους καὶ σκώληκας καὶ διὰ τὸ σαράκι σπαταλοῦν καὶ δὲν μετανοοῦν, δι' ὅσα ἔχουν γίνει, ἀλλὰ παραμένουν ἀνιάτως νοσοῦντες, ἄκουσε τί συμβαίνει ἐν συνεχείᾳ. Τί λοιπὸν συμβαίνει; Εἰς τὴν τιμωρίαν παραδίδονται τοῦ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο καὶ προσέθεσεν: **218 A** Ὡς πρόβατα ἔθεσαν τοὺς ἑαυτούς των ἐντὸς τοῦ Ἅδου. Ὁ θάνατος θὰ ποιμάνῃ αὐτοὺς εἰς αἰωνίους βασάνους καθοδηγῶν αὐτούς· ὄχι τὸ ἥμερον ἐδῶ δηλῶν διὰ τοῦ ὀνόματος τῶν προβάτων (διότι τί ἀγριώτερον ἠμπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ ἀπὸ ἐκείνους ποὺ περιφρονοῦν τὰ γυμνὰ σώματα τῶν πενήτων καὶ τὰ στομάχια των ποὺ λειώνουν ἀπὸ τὴν πεῖναν, καλλωπίζουν δὲ τὰς οἰκίας των μὲ τὴν φθορὰν καὶ μὲ τὸν σκώληκα καὶ τὸ σαράκι), ἀλλὰ τὴν εὐκολίαν τῆς καταστροφῆς των, τὴν πανωλεθρίαν ποὺ προέρχεται ἐκ τῆς ἐπιδρομῆς τῆς ἁμαρτίας, τὴν εὐχέρειαν καταλήψεως ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς. Διότι τίποτα δὲν ἀποδεικνύεται ἀσθε-

46. Α' Κορ. 11, 31.

νέστερον τοῦ ἀνθρώπου ὁ ὁποῖος συνδέει τὴν ζωήν του μὲ τὴν ἁμαρτίαν. Πρᾶγμα τὸ ὁποῖον καὶ αὐτοὶ θὰ πάθουν. Καὶ τοιουτοτρόπως θὰ κακοποιηθοῦν, τοιουτοτρόπως θὰ καταστραφοῦν ὁλοσχερῶς καὶ εἰς τὸν ᾅδην θὰ ἀπέλθουν εὐκόλως, χωρὶς δυσκολίαν, συντόμως, χωρὶς κόπον, ὡσὰν ἀκριβῶς πρόβατα κατασφαζόμενα. **B** Αὐτὸ εἶναι θάνατος, μᾶλλον δὲ πρᾶγμα πολὺ σκληρότερον τοῦ θανάτου. Διότι μετὰ ἀπὸ αὐτὸ τὸ τέλος, θάνατος ἀτελεύτητος θὰ διαδεχθῇ αὐτούς, διὰ τοῦτο πουθενὰ εἰς τοὺς κόλπους τοῦ Ἀβραάμ, οὔτε εἰς ἄλλον τόπον φαίνεται ὅτι ἀπέρχονται, ἀλλὰ εἰς τὸν ᾅδην, εἰς αὐτὸ τὸ ὄνομα τῆς τιμωρίας, τῆς κολάσεως, τῆς πανωλεθρίας. Καὶ τὸ τέλος των ἐδῶ εἶναι τιποτένιον καὶ ἄδοξον καὶ ἡ ἐκεῖ παραμονή των γεμάτη ἀπὸ κόλασιν. Τοιουτοτρόπως καὶ εἰς ἡμᾶς εἶναι σύνηθες νὰ λέγωμεν περὶ αὐτῶν ποὺ εὐκόλως χάνονται εἰς τὸν ᾅδην: Ὡς πρόβατον ὁ τάδε ἐσφάγη. Διότι, ἀφοῦ ὡς ἄλογα ἔζων **C** καὶ ὡς ἄλογα χάνονται χωρὶς νὰ ἔχουν κάποιαν ἀγαθὴν ἐλπίδα διὰ τὴν μέλλουσαν ζωήν. Καὶ ὄχι τοῦτο μόνον, ἀλλὰ ὅτι εὑρίσκονται εἰς τὸν Ἅδην πρὸς μεγάλην των συμφοράν. Ὁ θάνατος θὰ διαποιμάνῃ αὐτοὺς ὁδηγῶν εἰς τὸν Ἅδην. Ἐδῶ μοῦ φαίνεται ὅτι θάνατον ἐννοεῖ τὴν ἐκεῖ ἀπώλειαν, τὴν τιμωρίαν, καθὼς ἀκριβῶς καὶ ἀλλοῦ λέγει: Ἡ ψυχὴ ἡ ἁμαρτάνουσα, αὐτὴ θὰ χαθῇ[47] ὄχι τὸ τέλος τῆς ζωῆς, ἀλλὰ τὴν τιμωρίαν φανερώνων. Καὶ ἐπιμένει εἰς τὴν μεταφορὰν τῆς λέξεως. Διότι ἐφ' ὅσον εἶπε πρόβατα, ἔδειξε καὶ τὸν ποιμένα των. Ποῖος δὲ εἶναι αὐτός; Ὁ σκώληξ ὁ φαρμακερός, τὸ σκότος τὸ ἀτελεύτητον, τὰ ἄλυτα δεσμά, ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων. Πρόσεξε λοιπὸν ὅτι αὐτοὶ ἀπὸ παντοῦ τιμωροῦνται. **D** Εἰς τὴν ζωήν, διότι ἠμποδίσθησαν εἰς τὴν ἄσκησιν τῆς ἀρετῆς, διότι τῆς κακίας ἔγιναν δοῦλοι καὶ αἰχμάλωτοι καὶ περιττὸν ἐκοπίασαν κόπον καὶ περιγέλαστον· εἰς τὸν θάνατον, διότι ἐπιπολαίως καὶ συρόμενοι ὑπὸ τῆς τύχης ἐχάθησαν· κατὰ τὸν μετὰ θάνατον καιρόν, διότι συνεχῶς διακατέχονται ὑπὸ τῆς καταστροφῆς. Καὶ πολὺ γρήγορα θὰ γίνουν κύριοι αὐτῶν οἱ πρὸς τὸ παρὸν ἀφανεῖς καὶ πτωχοὶ δίκαιοι. Ἐπειδὴ πολλοὶ τῶν σκληροτέρων καὶ οἱ ὁποῖοι ἔχουν φθάσει εἰς ἀναισθησίαν παρομοίαν λίθων, δὲν ἔχουν σαφῆ ἐλπίδα περὶ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν οὔτε σταθεροποιημένην ἀλλὰ πρὸς τὰ παρόντα ἀγαθὰ ἔχουν ἀφοσιω-

47. Ἰεζεκ. 18, 20.

θῆ μὲ ἀνοικτὸν στόμα, καὶ τὰ ὁρατὰ μόνον, πλήττει μὲ δύναμιν τὴν συνείδησιν τῶν τοιούτων ἀνθρώπων ἀμυδρῶς.

E Ἔπειτα ἐπ' ὀλίγον διὰ τὰ μέλλοντα ἀφοῦ ἔκανε ὑπαινιγμόν, πάλιν πρὸς τὴν μηδαμινότητα ποὺ χαρακτηρίζει τὴν παροῦσαν ζωὴν καὶ πρὸς τὴν τιμωρίαν μεταφέρει τὸν λόγον, ἀποδεικνύων τὴν ἀσθένειάν των, τὴν μηδαμινότητά των, τὴν εὐτελῆ καταγωγήν των καὶ ὅτι καὶ ἐὰν μυρίας φορὰς γίνουν πλούσιοι, καὶ ἐὰν δυνατὴν ἐξουσίαν ἔχουν περιβληθῆ, εἰς τὴν τάξιν τῶν ἐκ γενετῆς καὶ τῶν ἐξ αἰχμαλωσίας δούλων εὑρίσκονται, οἱ ὁποῖοι ἀσκοῦν τὴν ἀρετήν. Διὰ τοῦτο λέγει, θὰ ἀναδειχθοῦν κύριοί των οἱ πρὸς τὸ παρὸν ἀφανεῖς καὶ πτωχοὶ δίκαιοι, δηλαδὴ ταχέως, εἰς τὸ διηνεκὲς καὶ δὲν θὰ χρειασθοῦν χρόνον οὔτε κόπον οὔτε κάποιαν φροντίδα βιωτικήν. Διότι εἶναι τοιαύτη ἡ φύσις τῶν πραγμάτων, ὥστε εἰς τὴν ἀρετὴν ἡ κακία νὰ ὑπακούῃ ὡς δούλη καὶ νὰ τὴν τρέμῃ καὶ νὰ τὴν φοβῆται, καὶ ἂν ἀκόμη ἔχῃ μύρια στολίδια αὐτὴ 219 A καὶ πολλὰ βαψίματα βλεφαρίδων, ἐκείνη δὲ ἡ ἀρετὴ καὶ ἂν εἶναι γυμνή, καὶ μόνη της ἀγωνίζεται. Καὶ ὅμως τὸ ἀντίθετον βλέπομεν, λέγει, αὐτοὺς νὰ ἐξουσιάζουν ἐκείνων (τῶν δικαίων). Ἀλλὰ ἂς μὴ ἴδωμεν τὸ σφάλμα τῆς διανοίας τῶν πολλῶν. Διότι τοῦτο εἶναι δεῖγμα πεπλανημένης ἀντιλήψεως. Ἀλλὰ ἂς διαλευκάνωμεν αὐτὴν τὴν ὀρθὴν κρίσιν τῶν πραγμάτων, καὶ θὰ ἴδῃς αὐτὸν (τὸν δίκαιον) νὰ διευθύνῃ τὸν λόγον. B Ἂς ὑποθέσωμεν λοιπὸν ὅτι ὑπάρχει κάποιος κύριος πονηρὸς καὶ δοῦλος χρηστός· μᾶλλον δέ, ἐὰν θέλῃς, εἰς ἄλλον ἀξιολογώτερον παράδειγμα ἂς ἐπαναφέρωμεν τὸν λόγον. Ἂς ὑποθέσωμεν ὅτι εἶναι κάποιος βασιλεὺς πονηρὸς καὶ εἷς ἰδιώτης χρηστός, ἂς ἴδωμεν ποῖος εἶναι κύριος κάποιου καὶ ποῦ φαίνεται ἡ ἐξουσία νὰ διαλάμπῃ· ποῖος εἶναι ὁ ἐξουσιάζων καὶ ποῖος ὁ ἐξουσιαζόμενος. Πῶς λοιπὸν θὰ γνωρίσωμεν τοῦτο; Ἂς ὑποθέσωμεν ὅτι διατάσσει τὸν ἁπλοῦν πολίτην ὁ βασιλεὺς νὰ κάνῃ ἓν πονηρὸν πρᾶγμα καὶ γεμᾶτον ἀπὸ ἀδικίαν· τί λοιπόν, ὁ χρηστὸς πολίτης καὶ ὑπήκοος θὰ κάνῃ; Ὄχι μόνον δὲν θὰ ὑποχωρήσῃ, οὔτε θὰ ὑπακούσῃ, ἀλλὰ θὰ προσπαθήσῃ καὶ αὐτὸν ποὺ διατάσσει νὰ ἀπομακρύνῃ ἀπὸ τὴν προκειμένην ἄδικον διαταγὴν καὶ ἂν ἀκόμα πρέπῃ νὰ ἀποθάνῃ. Ποῖος λοιπὸν εἶναι ἐλεύθερος; Ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος κάνει ὅ,τι θέλει καὶ καθόλου τὸν βασιλέα δὲν φοβεῖται· ἢ ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος δέχεται τὴν περιφρόνησιν ἀπὸ τὸν ὑπήκοόν

του; Καὶ διὰ νὰ μὴ συνεχίσωμεν τὸν λόγον μὲ ἀόριστον παράδειγμα, C ἡ σύζυγος τοῦ Πετεφρῆ ἡ Αἰγυπτία δὲν ἦτο βασίλισσα;[48] Δὲν ἐξουσίαζε ὅλης τῆς Αἰγύπτου; Δὲν εἶχε σύζυγον βασιλέα; Δὲν ἦτο περιβεβλημένη μὲ δυνατὴν ἐξουσίαν; Τί δὲ ἦτο ὁ Ἰωσήφ; Δὲν ἦτο δοῦλος; Δὲν ἦτο αἰχμάλωτος; Δὲν ἦτο ἐξηγορασμένος ὑπηρέτης; Δὲν ἐπετέθη μὲ ὅπλα αὐτὴ μὲ ὅλην τὴν συνοδείαν της ἐναντίον τοῦ νεανίσκου, χωρὶς νὰ ἀναθέσῃ αὐτὴ εἰς ἄλλον τὸν πόλεμον, ἀλλὰ αὐτὴ ἡ ἰδία εἰς τὴν πολεμικὴν παράταξιν ἀφοῦ ἦλθε; Ποῖος, λοιπόν, τότε ἦτο δοῦλος, ποῖος δὲ ἐλεύθερος; Αὐτὴ ἡ ὁποία τὸν εἶχε ἀνάγκην διὰ νὰ τῆς ἱκανοποιήσῃ τὸ πάθος καὶ παρεκάλει καὶ ἱκέτευε, καὶ ἡ ὁποία εἶχε γίνει αἰχμάλωτος ὄχι ἀνθρώπου, ἀλλὰ πάθους πονηροτάτου· ἢ ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος περιεφρόνησε τὸ βασιλικὸν στέμμα καὶ τὸ σκῆπτρον καὶ τὴν βασιλικὴν ἁλουργίδα καὶ ὅλην ἐκείνην γενικῶς τὴν φανταστικὴν δύναμιν καὶ ὁ ὁποῖος ἀνέκοψε τὰ πονηρὰ σχέδιά της; D Δὲν συνέβη τότε, ὥστε αὐτὴ μὲν νὰ ἀπέλθῃ ἀφοῦ ἐδέχθη κατάμουτρα τὴν παρακοὴν καὶ εἰς ἄλλο πάλιν πάθος ἀφοῦ ἔγινε δούλη, εἰς τὸν παράλογον θυμόν, εἰς τὸν μιαρὸν φόνον· ἐκεῖνος δὲ νὰ ἐξέλθῃ ἔχων ἐπὶ τῆς κεφαλῆς μυρίους στεφάνους καὶ ἀποδεικνύων ὅτι διαλάμπει ἡ ἐλευθερία ἀσυγκρίτως περισσότερον καὶ μέσα εἰς αὐτὴν τὴν δουλείαν;

Διότι τίποτα δὲν εἶναι τόσον ἐλεύθερον πρᾶγμα ὅσον ἡ ἀρετή, τίποτα τόσον ὑποδουλωμένον ὅσον ἡ κακία. Διὰ τοῦτο καὶ ἀλλοῦ κάποιος λέγει: **Σοφὸς ὑπηρέτης ἠμπορεῖ νὰ γίνῃ κύριος ἀφρόνων κυρίων.**[49] Διότι, ὅπως ἀκριβῶς αἰχμάλωτος, καὶ ἐὰν ἄπειρον ἔχῃ πλοῦτον, διὰ τοῦτο ἀκριβῶς κατ' ἐξοχὴν ἀπὸ ὅλους εἶναι εὐκόλως καταληπτός. E Τοιουτοτρόπως καὶ ὁ κυριευόμενος ἀπὸ τὰ πάθη εἶναι ἀσθενέστερος ἀπὸ τὴν ἀράχνην. Τί δὲ συμβαίνει εἰς τὸν πόλεμον; Δὲν βλέπομεν αὐτοὺς νὰ νικοῦν; Τί δὲ εἰς τὰς βιωτικὰς ὑποθέσεις καὶ εἰς τὰ συνέδρια; Δὲν ὑπάρχει σταθερὰ πορεία πλεύσεως εἰς τὴν ζωήν των καὶ ἐὰν κανεὶς δὲν πείθεται συμφωνῶν μὲ αὐτούς; Τί ὅμως συμβαίνει μετὰ ἀπὸ αὐτὴν τὴν ζωήν; Δὲν συνέβη ὥστε ὁ μὲν πλούσιος ὡσὰν ἀκριβῶς ἐπαίτης σταγόνα νὰ ζητῇ καὶ δὲν τὸ ἐπετύγχανεν;[50] Ὁ δὲ πτωχός, ἐπειδὴ ἐπι-

48. Γεν. 39, 7.
49. Παροιμ. 17, 2.
50. Λουκ. 16, 24.

μόνως ἠσχολεῖτο μὲ τὴν καλλιέργειαν τῆς πνευματικῆς ζωῆς καὶ ἐνάρετος ἦτο, δὲν εἶχε ὅμως μεγίστην ἀπόλαυσιν τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν, νὰ ἔχη τὸ αὐτὸ τέλος μὲ τὸν Ἀβραάμ; **220 A** Τί δὲ συνέβη μὲ τοὺς ἀποστόλους; Δὲν συνέβη ὥστε, ἂν καὶ ἐφυλακίζοντο, ἂν καὶ ἐμαστιγοῦντο, ἂν καὶ ἔπασχον ἄπειρα δεινά, νὰ ὑπερισχύουν ἐκείνων ποὺ τοὺς προεκάλουν αὐτὰ τὰ δεινά. Ἀναλογίσου λοιπὸν εἰς πόσην ἀπορίαν αὐτοὺς ἐνέβαλον, ὥστε ἐκεῖνοι νὰ λέγουν: Τί νὰ κάνωμεν εἰς τοὺς ἀνθρώπους αὐτούς;[51] Ἂν καὶ φυλακισμένους τοὺς εἶχον καὶ δεδεμένους εἰς τὸ μέσον τῶν δικαστηρίων καὶ οἱ μὲν εἰς τὴν τάξιν τῶν δικαστῶν καὶ τῶν ἐξουσιαστῶν εἶχον σταθῆ, οἱ δὲ εἰς τὴν θέσιν τῶν δικαζομένων εὑρίσκοντο, ἀλλ' ὅμως αὐτοὶ ἐνίκησαν αὐτούς. Καὶ παντοῦ ἐὰν κάποιος μὲ ἀκρίβειαν διεξοδικῶς διηγεῖτο, θὰ ἔβλεπε τὸν ἐνάρετον νὰ νικᾷ τὸν πονηρὸν μὲ τὴν ἀληθῆ νίκην, ὄχι αὐτὴν τὴν νίκην τῶν πολλῶν τὴν ψευδῆ **B** καὶ πεπλανημένην καὶ ἡ ὁποία εὐκόλως ἀμφισβητεῖται, ἀλλὰ ἐκείνην τὴν σταθεροποιημένην καὶ ἀμετακίνητον. Καὶ ἡ βοήθειά των, τὴν ὁποίαν ἤντλουν ἀπὸ τὰ πλούτη καὶ τὴν κοσμικὴν δύναμιν, θὰ παλαιωθῇ ἀχρηστευομένη εἰς τὸν Ἅδην, δηλαδὴ θὰ ἐξασθενήση. Αὐτὸ δὲ ποὺ λέγει, ὡς ἑξῆς ἑρμηνεύεται: Ὄχι μόνον ἐδῶ θὰ γίνουν εὐκόλως καταληπτοί, ἐφ' ὅσον κανεὶς δὲν θὰ τοὺς βοηθῇ ἀμυνόμενος μαζί των, ἐνῷ κανεὶς δὲν θὰ προσφέρῃ χεῖρα βοηθείας, εἰς ὅλους θὰ εὑρίσκωνται ἐκτεθειμένοι καὶ ἀδύνατοι, ἀλλὰ καὶ τὸ σκληρότερον οὔτε ἐκεῖ θὰ ἔχουν κάποιον νὰ τοὺς συμπαρασταθῇ καὶ νὰ τοὺς βοηθήσῃ καὶ νὰ ἁπλώσῃ χεῖρα παραμυθίας καὶ νὰ παρηγορήσῃ τὴν τιμωρίαν των. Τοιουτοτρόπως βεβαίως οὔτε αἱ φρόνιμοι παρθένοι[52] δὲν ἠμπόρεσαν νὰ βοηθήσουν τὰς μωράς, οὔτε ὁ Ἀβραὰμ[53] τὸν πλούσιον, οὔτε ὁ Νῶε καὶ ὁ Ἰὼβ καὶ ὁ Δανιὴλ τοὺς υἱοὺς καὶ τὰς θυγατέρας των.[54] Διότι τό, Παλαιωθήσεται, σημαίνει, θὰ ἀσθενήσῃ, θὰ ἐξαφανισθῇ. **C** Διότι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον παλαιοῦται καὶ γηράσκει, πλησίον τοῦ ἀφανισμοῦ εὑρίσκεται.[55] Καὶ τῆς ἐν τῷ βίῳ τούτῳ δόξης των ἀπε-

---

51. Πράξ. 4, 16.
52. Ματθ. 25, 9.
53. Λουκ. 16, 26.
54. Ἰεζεκ. 14, 20.
55. Ἑβρ. 8, 13.

διώχθησαν καὶ ἀπεγυμνώθησαν. Αὐτὸ τὸ ὁποῖον κατ' ἐξοχὴν ἐπεθύμουν, διὰ τὸ ὁποῖον τὰ πάντα ἔπραττον καὶ ὅλην τὴν δραστηριότητά των ἐδαπάνων, ὥστε καὶ μετὰ τὸν θάνατόν των νὰ ἀπολαύσουν δόξης πολλῆς διὰ τῶν χρημάτων, διὰ τῶν οἰκοδομημάτων, διὰ τῶν τάφων, διὰ τῶν ὀνομάτων τῶν ἐπιγεγραμμένων ἐπὶ τῶν τάφων των· καὶ αὐτό, λέγει, θὰ χάσουν, τὸ ὁποῖον κατ' ἐξοχὴν αὐτοὺς ἐλύπει ὅτε ἦσαν ζωντανοὶ καὶ αὐτὰ ἐμάνθανον. Διότι αἱ τοιαῦται οἰκοδομαὶ ἀποτελοῦν κατηγορίαν δι' αὐτοὺς ποὺ ἀπέρχονται ἀπὸ τὴν ζωήν. Διότι καὶ ἂν τὸ σῶμά των εἰς τὴν γῆν θάπτεται, ἀλλ' ὅμως οἱ λίθοι φωνὴν ἀφήνουν, κατηγοροῦντες καθ' ἑκάστην ἡμέραν τὴν σκληρότητά των, **D** τὴν ἀναισχυντίαν των, τοὺς κοινοὺς ἐχθροὺς διατυμπανίζοντες, τοὺς διερχομένους διὰ τοῦ μνήματός των πάντοτε εἰς κατάρας παρασύροντες καὶ εἰς ἐγκλήματα καὶ συκοφαντίας. Τί εἴδους λοιπὸν δόξα εἶναι αὐτή, τὸ νὰ ἀφήνῃ κανεὶς μετὰ θάνατον κατήγορον ποὺ δὲν σιωπᾷ, ἀλλὰ διὰ τῆς θέας τῶν οἰκοδομημάτων ὅλων τὰ στόματα ἀνοίγονται διὰ νὰ κατηγορήσουν τὸν νεκρὸν καὶ πρὸς ὅλους γενικῶς ποὺ τὰ παρατηροῦν καὶ πρὸς τοὺς διερχομένους ἐντονωτάτην δυσφήμησιν νὰ δημιουργῇ κατ' ἐκείνων ποὺ ἤγειραν τὰ οἰκοδομήματα. Τί ὅμοιον πρὸς αὐτὴν τὴν ἀνοησίαν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ, ὅταν ὑπάρχουν ἄνθρωποι ποὺ κάνουν πράξεις ἀπὸ τὰς ὁποίας τιμωροῦνται, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἐντροπιάζονται, ἀπὸ τὰς ὁποίας κατηγοροῦνται, ἀπὸ τὰς ὁποίας καὶ μετὰ θάνατον ἀπὸ πολλοὺς μέσα εἰς τὸν τάφον των ταράσσονται· **E** ἀπὸ τοὺς ὁποίους πρὸς αὐτοὺς ἐξαπολύονται κατάραι καὶ συκοφαντίαι καὶ ἄπειρα ἐγκλήματα καὶ ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ ἔχουν ἀδικηθῆ καὶ ἀπὸ ἐκείνους ποὺ δὲν ἔχουν ἀδικηθῆ; Πλὴν ὁ Θεὸς θὰ ἐλευθερώσῃ τὴν ψυχήν μου ἀπὸ τὸ κράτος καὶ τὴν δύναμιν τοῦ Ἅδου ὅταν θὰ μὲ παραλάβῃ ἀπὸ τὴν παροῦσαν ζωήν. Ἀφοῦ ἀνέφερε τὰς τιμωρίας διὰ τὰς πονηρὰς πράξεις, τὰ ὀψώνια τῆς ἁμαρτίας, ὁμιλεῖ καὶ διὰ τὰ ἔπαθλα, διὰ τὰς χρηστὰς πράξεις. Τοῦτο καὶ αὐτὸς καὶ ἄλλοι προφῆται συνηθίζουν νὰ κάνουν, ὥστε διὰ δύο τρόπων νὰ δίδουν ἀγωγὴν ἀρετῆς εἰς τὸν ἀκροατὴν καὶ διὰ τῆς τιμωρίας τῶν ἁμαρτημάτων καὶ διὰ τῆς ἐπιβραβεύσεως διὰ τῶν ἐπάθλων τῆς ἀρετῆς. **221 A** Τὰ μὲν λοιπὸν γνωρίσματα ἐκείνων τέτοια περίπου εἶναι, λέγει ὁ προφήτης, δηλαδὴ ἡ ἔλλειψις τιμῆς, ἡ ματαία δραστηριότης, ἡ ἀνοησία, ὁ γέλως,

ἡ ἐντροπή, ἡ ἀπώλεια τῶν πάντων, ὁ θάνατος, ἡ τιμωρία, ἡ διαρκὴς κόλασις, ὁ εὔκολος ἐπηρεασμὸς ἀπὸ τὸ κοσμικὸν φρόνημα, ἡ πτῶσις ἀπὸ τὴν δόξαν καὶ τὴν ἀσφάλειαν καὶ ἐν ζωῇ καὶ μετὰ θάνατον, τὸ νὰ συκοφαντῆται, τὸ νὰ κατηγορῆται, τὸ νὰ μὴ εὑρίσκῃ οὐδεμίαν ἀνακούφισιν τῶν δεινῶν. Τὰ δὲ ἰδικά μας (τῶν χριστιανῶν) γνωρίσματα εἶναι γενικῶς τελείως ἀντίθετα, ἡ ἀπαλλαγὴ ἐκ τῆς κολάσεως, ἡ ἐλευθερία τῆς ψυχῆς, ἡ ἀσφάλεια, ἡ δόξα, ἡ τιμή. Διότι δι' ὅλα αὐτὰ ἔκανε ὑπαινιγμὸν ἀφοῦ εἶπε: Πλήν, ὁ Θεὸς θὰ λυτρώσῃ τὴν ψυχήν μου ἀπὸ τὸ κράτος καὶ τὴν δύναμιν τοῦ Ἅδου, ὅταν θὰ μὲ παραλάβῃ ἀπὸ τὴν παροῦσαν ζωήν. Ἅδην ἐδῶ τὴν κόλασιν λέγων, τὰς ἀφορήτους ἐκείνας ὀδύνας ἐννοεῖ. **B** Ἀναλογίσου δὲ πόση μεγάλη εἶναι ἡ τιμὴ ὄχι μόνον εἰς αὐτὸ τὸ σημεῖον, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ ἑπόμενον. Διότι, ὅταν θὰ μὲ παραλάβῃ, λέγει ὁ ψαλμῳδός, τότε αὐτὸν ἀκριβέστερον θὰ ἴδω παρὰ τώρα. Διότι τώρα διὰ πίστεως περιπατοῦμεν χωρὶς νὰ βλέπωμεν τὴν μορφὴν τοῦ Κυρίου, τότε ὅμως πρόσωπον πρὸς πρόσωπον θὰ ἀτενίζωμεν. Ὅταν δὲ ἡ ψυχὴ λυτρωθῇ, τότε καὶ τὸ σῶμα θὰ συμμετάσχῃ εἰς τὰ μέλλοντα ἀγαθά. Μὴ πτοῆσαι, ὅταν κάποιος ἄνθρωπος πλουτήσῃ, ἢ ὅταν αὐξηθῇ ἡ δόξα τοῦ οἴκου του. Ἐὰν αὐτὰ τοιουτοτρόπως ἔχουν, λέγει, διατί φοβεῖσαι διὰ τὰ παρόντα; Διατί σὲ λυπεῖ ἡ πτωχεία; Διατί φοβεῖσαι τὸν εὔπορον; Ἤκουσες τὰ σχετικὰ μὲ τὴν ἀνάστασιν καὶ τοῦ τέλους τῶν ἀγαθῶν καὶ τῆς τιμωρίας τῶν πονηρῶν; Διατί λοιπὸν φοβεῖσαι τὰς σκιάς; Διότι, μόνιμα μὲν **C** καὶ σταθερὰ ἐκεῖνα εἶναι, αὐτὰ δὲ ὁμοιάζουν μὲ ἄνθη ποὺ μαραίνονται. Διὰ τοῦτο καὶ ὅλα τὰ ἄλλα ἀφοῦ ἄφησε κατὰ μέρος, ἔφθασε πηδῶν εἰς τὴν ἀκρόπολιν τῶν κακῶν, δηλαδὴ εἰς τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ πλούτου. Διότι ἐὰν αὐτὴ κατανικηθῇ καὶ τὰ ἄλλα μαζὶ τὰ κακὰ καταστρέφονται.

Καὶ πῶς νὰ μὴ σᾶς φοβηθῶ, λέγει ὁ ψαλμῳδός, ἀφοῦ διὰ τόσα πολλὰ εἶσθε ἱκανοί; Πρόσκαιρος εἶναι ἡ ἐξουσία, ὀλιγόχρονος ἡ δύναμις, παρέρχεται ἡ εὐημερία, σκιὰς καὶ ὄνειρα ἀπομιμοῦνται τὰ χρήματα καὶ ὁ πλοῦτος καὶ ἡ τόσον μεγάλη τιμή. Διὰ τοῦτο καὶ προσέθεσε: Διότι ὅταν θὰ ἀποθάνῃ, δὲν θὰ παραλάβῃ μαζί του τίποτε ἀπὸ ὅλα αὐτά, οὔτε ἡ δόξα του θὰ συγκαταβῇ μαζὶ εἰς τὸν τάφον, ἀφοῦ ἀνέφερε τὴν αἰτίαν ποὺ δὲν φοβεῖται τὰ πρόσκαιρα. **D** Ἦλθε ὁ θάνατος, λέγει ὁ ψαλμῳδός, τὴν ρίζαν ἔκοψε καὶ ἡ κόμη μαζὶ μὲ τὰ φύλλα ὁλόκληρη

κατέπεσε καὶ εἰς ὅλους εὐκόλως καταληπτὴ ἔγινε ἡ οἰκία. Ὅπως ἀκριβῶς πρόβατα καὶ αἶγες ἐπιτίθενται διὰ νὰ καταφάγουν δένδρον, ποὺ εὑρίσκεται κομμένον κάτω εἰς τὴν γῆν. Τοιουτοτρόπως λοιπὸν καὶ μὲ αὐτοὺς οἱ ὁποῖοι πλουτοῦν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, πολλοὶ ἐκ τῶν ἐχθρῶν, πολλοὶ ἐκ τῶν φίλων, πολλοὶ ἐκ τῶν εὐεργετηθέντων εὑρίσκονται ἕτοιμοι νὰ καταστρέψουν τὰ δημιουργήματα ἐκείνων. Καὶ ἐκεῖνος ποὺ εἶχε πριβληθῆ μὲ τόσας τιμὰς καὶ ὁ ὁποῖος εἶχε τόσον πολλοὺς οἰνοχόους, μαγείρους καὶ ἀγγεῖα ἀργυρᾶ καὶ χρυσᾶ καὶ τόσα πολλὰ πλέθρα γῆς καὶ οἰκίας καὶ δούλους καὶ ἵππους καὶ ἡμιόνους καὶ καμήλους καὶ στρατόπεδα μὲ ὑπηρέτας, ἀπέρχεται μόνος καὶ κανεὶς μαζί του δὲν ἀπέρχεται, **E** ἀλλὰ ἀπέρχεται χωρὶς νὰ παίρνῃ μαζί του οὔτε αὐτὴν τὴν ἐνδυμασίαν του. Διότι μὲ ὅσον βεβαίως περισσότερον λαμπρὰ ἀντικείμενα εἶναι περιβεβλημένος, ἀπέρχεται τόσον πλουσιωτέραν παρασκευάζων τράπεζαν εἰς τὸν σκώληκα καὶ περισσοτέραν ἐπιθυμίαν κλοπῆς εἰς τοὺς τυμβωρύχους καὶ χειρότερον σχέδιον κατὰ τοῦ ἀθλίου σώματος. Διότι, μὲ ὅσα περισσότερα τὸ καλλωπίζει, μὲ αὐτὰ ὑπερβολικώτερον προετοιμάζει τὸν ἑαυτόν του διὰ νὰ ἐξευτελισθῇ, ἀφοῦ ἐξοπλίζει καὶ προκαλεῖ ἐναντίον του τὰς χεῖρας ἐκείνων ποὺ ἀνοίγουν διὰ νὰ συλήσουν τοὺς τάφους. Καὶ διατί συμβαίνει αὐτό, λέγει; Ἀλλὰ ἐδῶ μεγάλον κομπασμὸν δεικνύει **222 A** καὶ ὑπερηφανεύεται μέχρι τοῦ θανάτου του. Μάλιστα μὲν πολλοὶ οὔτε μέχρι τοῦ τέλους τῆς ζωῆς των. Ἀλλ' ὅταν ἐξεθύμωσαν μερικοὶ προδόται ἐναντίον των, ἔπαθαν σκληροτέρας τιμωρίας ἀπὸ πάρα πολλοὺς καταδίκους ἀφοῦ ἐστερήθησαν καὶ τῶν χρημάτων των καὶ εἰς ἀτίμωσιν ἀφοῦ περιέπεσαν καὶ ἀφοῦ κατοικία των ἔγινε ἡ φυλακή. Διότι αὐτὸς ὁ ὁποῖος χθὲς μετεφέρετο μὲ ὄχημα, σήμερα μὲ ἅλυσίδα εἶναι δεμένος. Αὐτὸς ὁ ὁποῖος χθὲς εὐχαρίστως ἐδέχετο τοὺς κολακευτικοὺς λόγους τῶν κολάκων, ἀπὸ δημίους περικυκλώνεται τώρα. Αὐτὸς ὁ ὁποῖος εὐωδίαζε μύρα, εἰς τὸ αἷμα εἶναι λουσμένος. Αὐτὸς ὁ ὁποῖος ἦτο ἀναπαυμένος ἐπάνω εἰς μαλακὸν στρῶμα, εἰς σκληρὸν ἔδαφος ἔχει ριφθῆ. Αὐτὸς ὁ ὁποῖος ἀπὸ ὅλους ἐδέχετο περιποιήσεις, ἀπὸ ὅλους περιφρονεῖται. Ἀλλὰ καὶ μέχρι τοῦ θανάτου αἱ περιποιήσεις διὰ τὸ νεκρὸν σῶμα λαμπραὶ καὶ ἔνδοξοι εἶναι. **B** Καὶ τί ἀξίαν ἔχουν δι' ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος πλέον δὲν αἰσθάνεται; Περισσοτέρα εἶναι ἡ δυσωδία, μεγαλυτέρα ἡ ἀκαθαρσία, ἐντονώτε-

ρος ὁ φθόνος. Διότι ὅταν ἀποθάνῃ, συνεχὴς εἰς τὰ τέκνα του εἶναι ὁ πόλεμος ἐξ αἰτίας ἐκείνης τῆς πολυτελείας. Καὶ παρατήρησε τὴν ἀκρίβειαν αὐτοῦ τοῦ λόγου καὶ τὴν ἔκτασιν αὐτῆς τῆς φιλοσοφημένης σκέψεως. Διότι καταφέρει εἰς αὐτὸν πλῆγμα ὄχι μόνον ἐκ τοῦ ὅτι δὲν ἀπέρχεται ὁ πλοῦτος μαζί του εἰς τὴν μέλλουσαν ζωήν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν παροῦσαν τὸν ἀπογυμνώνει ἀπὸ πᾶσαν ὑπερήφανον φαντασίαν καὶ ἀποδεικνύει ὅτι πράγματι δὲν ἔχει ἀξίαν ὁ πλοῦτος, οὔτε καὶ ὅταν τὸν ἀπολαμβάνῃ ἐκεῖνος ποὺ τὸν κατέχει.

Διότι δὲν εἶπεν: ὅταν πληθυνθῇ ἡ δόξα του, ἀλλ' ἡ δόξα τοῦ οἴκου του. **C** Διότι ὅλα αὐτὰ γενικῶς, τὰ ὁποῖα βεβαίως ἀπηριθμήσαμεν πηγαὶ καὶ περίπατοι καὶ λουτρά, χρυσᾶ νομίσματα καὶ ἀργυρᾶ, ἵπποι καὶ ἡμίονοι καὶ τάπητες καὶ ἱμάτια καὶ πολυτέλεια τῆς οἰκίας εἶναι ὄχι τοῦ ἀνθρώπου τοῦ κατοικοῦντος οἰκίαν. Διότι δόξα τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἡ ἀρετή, ἀπ' ὅπου καὶ μαζὶ ἀποδημεῖ μὲ αὐτὸν ποὺ τὴν ἔχει κάνει κτῆμά του. Ἐνῷ αὐτὴ δόξα οἴκου παραμένει. Μᾶλλον δὲ καθόλου δὲν μένει, ἀλλὰ μαζὶ μὲ τὸν οἶκον καὶ συγκαλύπτεται χωρὶς νὰ ὠφελήσῃ αὐτὸν ὁ ὁποῖος ἐντὸς αὐτοῦ περιεστράφη. Διότι δὲν ἦτο αἰώνιον κτῆμά του. Καθ' ὅσον ἡ ὕπαρξίς του μόνον εἰς τὴν πρόσκαιρον αὐτὴν ζωὴν θὰ ἐπαινῆται καὶ θὰ μακαρίζεται ἀπὸ τοὺς ὁμοίους του κόλακας. Ἀφοῦ ὡμίλησε περὶ τοῦ πλούτου καὶ τῆς δόξης αὐτοῦ, εἰς τὸν περὶ κολακειῶν λόγον ἔρχεται. **D** Διότι καὶ τοῦτο κατ' ἐξοχὴν εἰς τοὺς πλουσίους εἶναι ἄξιον μεγάλης προσοχῆς, δηλαδὴ αἱ ἐπιπόλαιοι καλοκεῖαι εἰς τὴν ἀγοράν, αἱ ἐκ μέρους τοῦ δήμου φιλοφρονήσεις, αἱ δημώδεις ἐπευφημίαι, τὰ ἐγκώμια τὰ γεμᾶτα ὑποκρισίαν, καὶ φαίνεται πῶς εἶναι πολὺ ἀξιόλογον τὸ νὰ χειροκροτοῦνται καὶ εἰς τὰ θέατρα καὶ εἰς τὰ συμπόσια καὶ εἰς τὰ δικαστήρια, ἀπὸ ὅλους νὰ διατυμπανίζεται τὸ ὄνομά των, νὰ θεωροῦνται ὅτι εἶναι ἀξιοζήλευτοι. Διὰ τοῦτο πρόσεξε πῶς καὶ τοῦτο ἀπὸ τὸν χρόνον ἐξαφανίζεται. Διότι, κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ζωῆς του, λέγει. Δηλαδὴ αὐταὶ αἱ κολακεῖαι καὶ τὸ νὰ ἐπαινῆται αὐτὸς μέχρι τῆς παρούσης ζωῆς, μαζὶ δὲ μὲ τὰ ἄλλα καὶ τοῦτο συγχρόνως καταστρέφεται ὡς πρόσκαιρον καὶ παροδικόν. Ἀλλὰ καὶ ὅταν ὁ ἔπαινος προέλθῃ ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ συστηματικῶς ἐπαινοῦν, **E** μετὰ τὸν θάνατον εἰς τὴν ἀντίθετον παράταξιν μεταβαίνουν, ὅταν τὸ προσωπεῖον τοῦ φόβου ἀφαιρεθῇ. Τότε μόνον δὲ θὰ σὲ ἐπαινέσῃ καὶ αὐτός, ὅταν καὶ σὺ λέγῃς περὶ αὐτοῦ

ἀγαθὰ καὶ ἐπαίνους καὶ ὄχι ὅταν σὲ βλέπῃ νὰ ἀσκῇς τὸ δίκαιο καὶ τὴν ἀρετήν.

Πρόσεξε πῶς καὶ τὰς εὐεργεσίας των διαστρέφει. Διότι σὺ μὲν τὸν κολακεύεις καὶ τὸν περιποιεῖσαι ὑποκρινόμενος κάποιαν πρόσκαιρον φιλοφρόνησιν καὶ γεμάτην ὑποκρισίαν. Ἐκεῖνος δὲ καὶ ἂν σοῦ ἐκφράσῃ τὴν εὐγνωμοσύνην του ἐξαγοράζων ἀπὸ σὲ τὴν προθυμίαν νὰ τοῦ προσφέρῃς ὅσα τοῦ ἀρέσουν καὶ ἀφοῦ μὲ πολλὰ ἀνταλλάγματα ἐξαγοράζῃ αὐτό, τότε θὰ σὲ εὐχαριστήσῃ, λέγει. Διότι αὐτὴν τὴν ἑρμηνείαν ἔχει ἡ φράσις: Θὰ σὲ ἐπαινέσῃ ὅταν καὶ σὺ λέγῃς περὶ αὐτοῦ ἐπαίνους. Δὲν εἶπεν: Ὅταν κάτι χρήσιμον διὰ τῆς ἐργασίας σου προσφέρῃς, ὅταν εὐεργετήσῃς, ἀλλὰ ὅταν κάνῃς ὅσα εἶναι ἀρεστὰ εἰς αὐτὸν καὶ ὅταν εἶσαι σύμφωνος μὲ τὴν γνώμην του καὶ συμφώνως πρὸς τὴν νοοτροπίαν του τὸν ἐξυπηρετήσῃς.
223 **A** Ἀποδεικνύει ἔτσι ὅτι καὶ ἀπὸ τὰ δύο προκαλεῖται βλάβη: Καὶ ἀπὸ τὴν ἐπίπλαστον κολακείαν καὶ ἀπὸ τὴν ἐπιβλαβῆ ἐξυπηρέτησιν. Θὰ εἰσέλθῃ καὶ αὐτὸς εἰς τὸν Ἅδην προχωρῶν ἕως ἐκεῖ ποὺ θὰ συναντήσῃ τὴν ἀποθανοῦσαν γενεὰν τῶν προγόνων του καὶ αἰωνίως πλέον δὲν θὰ ἴδῃ τὸ ἡλιακὸν φῶς. Καὶ ἐνῷ εἶχε τιμὴν καὶ ἀξίαν, δὲν κατενόησε τοῦτο. Ἐξισώθη πρὸς τὰ ἀνόητα κτήνη καὶ ἐξωμοιώθη πρὸς αὐτά. Εἰσελεύσεται, δηλαδὴ θὰ μιμηθῇ τὸν ζῆλον τῶν προγόνων του καὶ ἀπὸ πονηροὺς προερχόμενος, πονηρίαν θὰ διαδεχθῇ. Ἢ κατὰ ποῖον ἄλλον τρόπον θὰ ἀποδειχθῇ ὅτι εἰς τίποτα δὲν ὠφελεῖται ἐκ τοῦ πλούτου, ἐφ' ὅσον δὲν ἔπραξε κάποιον ἀγαθόν; Θὰ ἐγκαταλείψῃ δὲ τοὺς πρὸ αὐτοῦ θαμμένους νεκροὺς εἰς τὴν σκόνην μέχρι τῆς κρίσεως χωρὶς νὰ ἠμπορῇ νὰ ἴδῃ τὸ ἡλιακὸν φῶς συμφώνως πρὸς τὸν νόμον τῆς φύσεως. Ἔπειτα πάλιν ἐπαναλαμβάνει, ὅσα εἶχε προηγουμένως εἴπει, λέγων. **B** Καὶ ὁ ἄνθρωπος ὁ ὁποῖος εἶχε τιμὴν καὶ ἀξίαν δὲν τὴν κατενόησε· ἐξισώθη μὲ τὰ κτήνη τὰ ἀνόητα καὶ ἐξωμοιώθη μὲ αὐτά. Ὁ τοιοῦτος, λέγει, ὁ ὁποῖος τοιουτοτρόπως ἀπέθανεν, ὁ ὁποῖος δὲν διεχειρίσθη πρεπόντως τὰ χρήματα, καθόλου δὲν θὰ διαφέρῃ ἀπὸ ἄλογον ζῷον, ὡσὰν νὰ μὴ ἐγνώρισεν τὴν τιμήν, τὴν ὁποίαν ἐδέχθη ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐπειδὴ ἐξωμοιώθη πρὸς τὰ κτήνη, εἰς τὰ ὁποῖα τὸ τέλος τῆς ζωῆς των μόνον ὁ θάνατος εἶναι. Ἀπὸ αὐτὰ εἴθε νὰ λυτρωθῶμεν ἡμεῖς οἱ ὁποῖοι μανθάνομεν αὐτὰ καὶ οἱ ὁποῖοι τὰ διδάσκομεν διὰ τῆς χάριτος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου μας, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμις εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΜΘ΄ (49) ΨΑΛΜΟΝ

«Θεὸς Θεῶν Κύριος ἐλάλησε, καὶ ἐκάλεσε τὴν γῆν, ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου μέχρι δυσμῶν».*

Καὶ ἀλλοῦ λέγει ὁ ἴδιος: «Ὁ Θεὸς ἐστάθη εἰς σύναξιν Θεοῦ».[1] Καὶ πάλιν: «Ἐγὼ εἶπα, εἴσθε Θεοί». Καὶ ὁ Παῦλος: «Διότι ἂν καὶ εἶναι λεγόμενοι Θεοὶ καὶ κύριοι πολλοί».[2] Καὶ ὁ Μωϋσῆς: «Θεοὺς νὰ μὴ κακολογήσῃ».[3] Καὶ ἀλλοῦ: «Ἰδόντες οἱ υἱοὶ τοῦ Θεοῦ τὰς θυγατέρας τῶν ἀνθρώπων».[4] **D** Καὶ πάλιν ὁ ἴδιος: «Ὅστις καταρασθῇ τὸν Θεόν, θὰ βαστάσῃ τὴν ἀνομίαν του καὶ ὅστις βλασφημήσῃ τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου ἐξάπαντος θὰ θανατωθῇ διὰ λιθοβολισμοῦ».[5] Καὶ πάλιν: «Οἱ Θεοί, οἱ ὁποῖοι δὲν ἔκαμον τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, θὰ ἐξαφανισθοῦν ἀπὸ τῆς γῆς καὶ ὑποκάτωθεν τοῦ οὐρανοῦ τούτου»[6]. Ποίους, λοιπόν, ἐννοεῖ μὲ τὸ ὄνομα αὐτὸ εἰς αὐτὰς τὰς μαρτυρίας καὶ ποίους ὀνομάζει ἐδῶ Θεούς; Τοὺς ἄρχοντας. Δι' αὐτὸ καὶ ἐπιλέγει: «Θεοὺς νὰ μὴ κακολογήσῃς, καὶ ἄρχοντα τοῦ λαοῦ σου νὰ μὴ καταρασθῇς»[7]. Ὀνομάζει (Θεοὺς) καὶ αὐτούς, ποὺ ἐγεννήθησαν ἀπὸ κάποιον ἐνάρετον πρόγονον. Ἐπειδή, δηλαδή, ὁ Ἐνὼς[8] ἐπέδειξε πολλὴν ἀρετήν, ὠνομάσθη μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ. Ὅλους δὲ τοὺς ἀπογόνους του καὶ τοὺς

* Εἰς τὸν 49 ψαλμὸν κατὰ τὸν ἱερὸν Χρυσόστομον πολεμεῖται ἡ εἰδωλολατρεία καὶ αἱ αἱματηραὶ θυσίαι, ἑρμηνεύεται ἀλληγορικῶς τὸ «ὁ Θεὸς κριτής ἐστιν», ὡς ἀναφερόμενον εἰς τὴν δευτέραν Παρουσίαν τοῦ Κυρίου καὶ εἰς τὴν καθολικὴν κρίσιν τῶν ἀνθρώπων, κατακρίνεται ἡ ἠθικὴ ἀκαταστασία τῶν Ἑβραίων καὶ ὑποδεικνύεται ἡ διὰ τῶν ἔργων δοξολογία τοῦ Θεοῦ ὡς ἡ μόνη ἀσφαλὴς καὶ προσήκουσα εἰς τὸν Θεὸν λατρεία.

1. Ψαλμ. 82, 1 καὶ 6.
2. Α' Κορ. 8, 5.
3. Ἔξοδ. 22, 28.
4. Γεν. 6, 2.
5. Λευϊτ. 24, 15 καὶ 16.
6. Ἱερεμ. 10, 11.
7. Ἔξοδ. 22, 28.
8. Εἰς τὴν ἱερὰν ἱστορίαν ὁ Ἐνὼς ἀναφέρεται ὡς υἱὸς τοῦ Σήθ. Τὰ σχετικὰ μὲ τὴν ἱστορίαν αὐτοῦ ἀναφέρονται εἰς τὸ τέταρτον καὶ πέμπτον βιβλίον τῆς Γενέσεως τοῦ Μωϋσέως.

ἀπογόνους τοῦ ἀδελφοῦ του, **E** ποὺ ἐγεννῶντο ἀπὸ γάμους μεταξύ των, τοὺς ὀνομάζει υἱοὺς τοῦ Θεοῦ (τοὺς ἀπογόνους) τοῦ ἐναρέτου (τοῦ Ἐνώς). Διότι ἤρχισαν, λέγει, νὰ ἐπικαλοῦνται τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ[9]. Ἐννοεῖ καὶ τὸν λαὸν τῶν Ἰουδαίων, τὸν ὁποῖον ἐτίμησε μὲ αὐτὸ τὸ ὄνομα, λέγων: «Ἐγὼ εἶπα, Θεοὶ εἴσθε σεῖς καὶ ὅλοι υἱοὶ τοῦ Ὑψίστου».[10] Καὶ ἄλλος: «Υἱός μου εἶναι, πρωτότοκος, ὁ Ἰσραήλ».[11] Καὶ διότι ὠνόμαζε ἔτσι τὸν λαὸν αὐτῶν, λόγῳ τῆς ἀγάπης του. Ἔτσι ἐξηγεῖται καὶ ἐκεῖνο; **224 A** «Ὅστις καταρᾶται τὸν Θεόν, διαπράττει ἁμαρτίαν»· δηλαδή, ὅποιος κακολογεῖ τὸν ἄρχοντα, ἁμαρτάνει. «Ὅστις δὲ βλασφημήσῃ τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου, θὰ λιθοβοληθῇ»,[12] δηλαδή, αὐτὸς ποὺ ἀποδίδει τὸ ὄνομα τοῦ μόνου ἀληθινοῦ Θεοῦ εἰς ὑλικὰ πράγματα ποὺ δὲν εἶναι Θεοί. Ἐπειδὴ τὸ ἁμάρτημα εἶναι ἀσυγχώρητον, δι' αὐτὸ καὶ ἡ τιμωρία του εἶναι πολὺ σκληρά. Ὀναμάζονται (Θεοὶ) καὶ οἱ Θεοὶ τῶν Ἑλλήνων, ὄχι λόγῳ ὀφειλομένου σεβασμοῦ, οὔτε χάριν προσφωνήσεως, ἀλλ' ἐκ πλάνης ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι ἐπλανήθησαν καὶ τοὺς ὠνόμασαν ἔτσι. Δι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος λέγει: «Καὶ διότι ἂν καὶ εἶναι οἱ λεγόμενοι Θεοί»,[13] ποὺ θέλει νὰ εἴπῃ, **B** ὅτι ἐφ' ὅσον δὲν ὑπάρχουν, δὲν δικαιοῦνται οὔτε τιμητικῆς προσφωνήσεως. Ἐδῶ, λοιπόν, διὰ ποίους λέγει: «Θεὸς Θεῶν;» Μοῦ φαίνεται ὅτι ὁμιλεῖ διὰ τοὺς ἐθνικούς, ὄχι διότι ὑπάρχουν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐφαντάσθησαν οἱ πλανηθέντες (ὅτι ὑπάρχουν). Ἐπειδὴ μάλιστα οἱ Ἰουδαῖοι ἦσαν ἀκόμη πιὸ ἀνόητοι, ὄχι δὲ ἐξ ὁλοκλήρου ἀπηλλαγμένοι τῆς εἰδωλολατρίας, καὶ ἐπειδὴ ἔμεναν μὲ ἀνοικτὸ τὸ στόμα ἔμπρὸς εἰς τὰ εἴδωλα (ἀπὸ κρυφὸν θαυμασμὸν καὶ γοητείαν) καὶ εἶχον πολλὰ ὑπολείμματα τῆς παρανομίας αὐτῆς, δι' αὐτὸ διαλύει αὐτὰς τὰς σκέψεις των καὶ τοὺς

9. Γεν. 4, 26.
10. Ψαλμ. 82, 6.
11. Ἔξοδ. 4, 22. Εἰς τὸ κεφάλαιον τοῦτο ἐξιστοροῦνται τὰ σχετικὰ μὲ τὴν καιομένην βάτον καὶ μὲ τὴν ἐντολὴν ποὺ ἐδόθη εἰς τὸν Μωϋσῆν νὰ ἀπελευθερώσῃ τὸν λαόν του ἐκ τῆς δουλείας τῶν Αἰγυπτίων. Τοὺς λόγους τούτους τοῦ 22 στίχου ἔπρεπε κατ' ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ νὰ εἴπῃ ὁ Μωϋσῆς πρὸς τὸν Φαραώ.
12. Ὀπίσω ἀπὸ τὰς αὐστηρὰς αὐτὰς διατάξεις τοῦ Μωϋσέως, ποὺ περιέχονται εἰς τὸ Λευϊτικόν, εἶναι εὔκολον ἀλλὰ καὶ ἀπαραίτητον νὰ διακρίνῃ κανεὶς τὴν πρόθεσίν του νὰ μεταδώσῃ εἰς τὸν λαόν του σεβασμόν, εὐγένειαν καὶ ἀνθρωπισμόν, βασισμένον εἰς τὸ πανάγιον ὄνομα τοῦ Θεοῦ. Μόνον ἐπ' αὐτοῦ ἄλλωστε εἶναι δυνατὸν νὰ βασισθοῦν αἱ ἀρεταὶ αὐταί.
13. Α' Κορινθ. 8, 5.

φανερώνει ὅτι εἶναι ὁ Κύριός των. Καὶ αὐτῶν τῶν δαιμονικῶν ὑπάρξεων εἶναι κύριος, αἱ πλάναι, ὅμως, καὶ κάθε πονηρία ἔχει εἰσέλθει ἐξ αὐτῶν.

Μοῦ φαίνεται ὅτι καὶ αὐτὸς **C** ἀκολουθεῖ τὸν προηγούμενον ψαλμόν, διότι καὶ ἐδῶ γίνεται ἔλεγχος καὶ καταδίκη τῶν πλανῶν, ἀλλ' ἐκεῖ μὲν ὅλην τὴν οἰκουμένην προσεκάλει εἰς ἀκρόασιν, ἐδῶ δὲ (καλεῖ εἰς ἀκρόασιν) αὐτὰ τὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως, ποὺ εἶναι ἁπλωμένα εἰς ὅλην τὴν οἰκουμένην. Ἄλλο θέατρον ἐδῶ καὶ ἄλλο ἀκροατήριον. Ἐκεῖ τὰ ἔθνη, οἱ γήϊνοι, ὁ πλούσιος, ὁ πτωχός. Ἐδῶ ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ. Ἐμφανίζει δὲ αὐτὸν τὸν Θεὸν δικαζόμενον καὶ ἀπευθύνει τέτοιους λόγους πρὸς τὸν λαὸν τῶν Ἰουδαίων, ἐκ μέρους αὐτοῦ, ὁ ὁποῖος, τρόπον τινά, ἀπολογεῖται. Δι' αὐτὸ καὶ πρέπει περισσότερον νὰ ἐντείνωμεν τὴν προσοχήν μας. Καὶ ἄλλος προφήτης κάμνει τὸ ἴδιο. **D** παρουσιάζει, δηλαδή, τὸν Θεὸν ὡς δικαζόμενον, καὶ εἰς τὴν θέσιν τῶν δικαστῶν τοποθετεῖ τὰ φαράγγια καὶ τὰ θεμέλια τῆς γῆς. «Ἀκούσατε, λέγει, φαράγγια καὶ θεμέλια τῆς γῆς, διότι ὁ Κύριος ἔχει κρίσιν μετὰ τοῦ λαοῦ του καὶ θέλει διαδικασθῆ μετ' αὐτοῦ».[14] Καὶ πάλιν: «Θὰ κριθῶ, πρὸς σᾶς καὶ πρὸς τοὺς πατέρας σας».[15] Εἰς πολλὰ μέρη τῶν Γραφῶν θὰ ἴδῃ κανεὶς αὐτὸν τὸν τρόπον ἐκφράσεως, ποὺ εἶναι μάλιστα πάρα πολὺ ἠχηρὸς καὶ ἄξιος τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ. Διότι φανερώνει τὴν ἀπέραντον ἀγαθότητα αὐτοῦ, ὁ ὁποῖος τόσον κοντὰ ἔρχεται πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, ὥστε νὰ κρίνεται μαζί τους. «Ἐκ τῆς Σιὼν ἡ εὐπρέπεια τῆς ὡραιότητος αὐτοῦ». **E** Ὁ λόγος αὐτὸς ἔχει κάτι τὸ προφητικόν, ἀλλ' ἐκφράζει καὶ τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν, διότι ἡ εὐπρέπεια αὐτοῦ προῆλθε καὶ ἀπὸ τὴν Παλαιὰν ἐκείνην ἐποχήν. Καὶ ὁ ναός, τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, ὅλη ἡ λατρεία καὶ ἡ ζωὴ τῆς Παλαιᾶς Νομοθεσίας καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἱερέων, αἱ θυσίαι, οἱ ἱεροὶ ὕμνοι καὶ αἱ ψαλμῳδίαι, ὅλα ἀπὸ ἐκεῖ, καὶ ὁ τύπος τῶν μελλόντων εἶχε προδιαγραφῆ ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἐποχήν. Ἐκεῖ ἔχει τὴν ἀρχήν της ἡ ἀλήθεια, ποὺ ἔχει ἔλθει. Ἀπὸ ἐκεῖ ἔλαμψεν ὁ σταυρός, ἀπὸ ἐκεῖ προῆλθον τὰ μύρια **125 A** κατορθώματα. Διὰ τοῦτο, λοιπόν, καὶ περὶ τοῦ νόμου τῆς Καινῆς Διαθήκης γράφων ὁ Ἠσαΐας, λέγει: «Διότι ἀπὸ τὴν Σιὼν θὰ ἐξέλθῃ νόμος καὶ λόγος Κυρίου ἐξ Ἱερουσαλήμ, καὶ θὰ

14. Μιχ. 6, 2.
15. Ἱερ. 2, 9

κρίνῃ ἀναμέσον τῶν Ἐθνῶν».[16] Ὅλην τὴν τοποθεσίαν ὀνομάζει ἐδῶ Σιών, καὶ τὴν πόλιν, ποὺ εὑρίσκεται κοντά, τὴν μητρόπολιν τῶν Ἰουδαίων. Διότι ἀπὸ ἐκεῖ, ὡσὰν ἀπὸ κάποιαν ἀφετηρίαν, ἀφέθησαν οἱ Ἀπόστολοι εἰς ὅλην τὴν οἰκουμένην, ὡς ἄλλοι ἵπποι ταχεῖς. Ἀπὸ ἐκεῖ ἤρχισαν νὰ κάμνουν θαύματα. Ἐκεῖ ἔγινεν ἡ Ἀνάστασις, ἐκεῖ ἡ Ἀνάληψις, ἐκεῖ ἔγινεν ἡ προετοιμασία καὶ ἡ ἔναρξις τῆς σωτηρίας μας. Ἀπὸ ἐκεῖ ἤρχισαν νὰ κηρύσσωνται τὰ ἀπόρρητα δόγματα. Ἐκεῖ πρῶτον ἐφανερώθη ὁ Πατήρ, ἀνεγνωρίσθη ὁ Μονογενὴς Υἱός, **B** καὶ ἐδόθη ἡ τόση χάρις τοῦ πνεύματος.[17] Ἐκεῖ ἤρχισαν νὰ ἀσκοῦνται οἱ Ἀπόστολοι, ὁμιλοῦντες περὶ τῶν ἀσωμάτων, τῶν δωρεῶν, τῶν δυνάμεων, καὶ τῶν μελλοντικῶν ἀγαθῶν, περὶ τῶν ὁποίων εἶχον λάβει ὑποσχέσεις. Ὅλα αὐτὰ βεβαίως ἐννοεῖ ὁ προφήτης, ὅταν ὁμιλῇ περὶ τῆς «ὡραιότητος» αὐτοῦ. Διότι στολίδια τοῦ Θεοῦ καὶ ὡραιότης εἶναι ἡ ἀγαθότης καὶ ἡ φιλανθρωπία καὶ ἡ εὐεργεσία του πρὸς ὅλους. «Ὁ Θεὸς θὰ ἔλθῃ φανερά, ὁ Θεός μας, καὶ δὲν θὰ σιωπήσῃ». Βλέπεις πῶς, καθὼς ὀλίγον κατ' ὀλίγον προχωρεῖ, ἀποκαλύπτει τὸν λόγον καὶ φανερώνει τὸν θησαυρὸν καὶ ἀφήνει νὰ φανῇ πιὸ χαρούμενον φῶς, λέγων: «Ὁ Θεὸς φανερὰ θὰ ἔλθῃ». Διότι πότε δὲν ἦλθε φανερά; Πότε; Κατὰ τὴν προηγουμένην παρουσίαν, διότι ἦλθεν ἀθορύβως, ἀποκρύπτων τὸν ἑαυτόν του ἀπὸ τοὺς πολλοὺς καὶ διαφεύγων ἐπὶ πολὺ τῆς προσοχῆς των. Διατὶ ὁμιλῶν διὰ τοὺς πολλούς, **C** ἐφ' ὅσον οὔτε αὐτὴ ἡ παρθένος, ποὺ τὸν ἐκράτησε εἰς τὰ σπλάγχνα της, ἐγνώριζε τὸ ἀπόρρητον τοῦ μυστηρίου, οὔτε οἱ ἀδελφοί του ἐπίστευον εἰς αὐτόν, οὔτε ὁ φαινομενικὸς πατὴρ αὐτοῦ ἐφαντάζετο κάτι τὸ μεγάλο περὶ αὐτοῦ;

Καὶ διατὶ λέγω διὰ τοὺς ἀνθρώπους; Καὶ ἀπὸ αὐτὸν τὸν διάβολον διέφευγε τῆς προσοχῆς, διότι, ἐὰν ἐγνώριζε, δὲν θὰ τὸν ἐρωτοῦσε μετὰ ἀπὸ τόσον καιρὸν εἰς τὸ ὄρος: «Ἐὰν εἶσαι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ»,[18] μίαν καὶ δύο καὶ τρεῖς φοράς, μάλιστα. Διὰ τοῦτο καὶ εἰς τὸν Ἰωάννην ἔλεγεν, ὅταν ἤρχισε νὰ τὸν ἀντιλαμβάνεται καὶ νὰ

16. Ἠσ. 2, 3 καὶ 4.
17. Τὸ πρῶτον «ἀπόρρητον» δόγμα εἶναι τὸ Τριαδικὸν τοῦ Θεοῦ, περὶ τοῦ ὁποίου ὁμιλεῖ ἐνταῦθα ὁ Ἱερὸς Πατήρ. Ἡ «τοσαύτη χάρις» εἶναι ἡ δοθεῖσα εἰς τοὺς Ἀποστόλους παρὰ τοῦ Θεοῦ δύναμις τοῦ Πνεύματος, ἐπὶ τῆς ὁποίας καὶ διὰ τῆς ὁποίας ἐδημιουργήθη καὶ ἐστερεώθη ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ.
18. Ματθ. 4, 3 καὶ 6.

τὸν φανερώνῃ: «Ἄφησε τώρα»,[19] δηλαδή, σώπα τώρα, διότι δὲν εἶναι D καιρὸς ἀκόμη νὰ φανερωθῇ τὸ μυστήριον τῆς θείας οἰκονομίας.[20] Ἐπιθυμῶ νὰ μὴν τὸ γνωρίζῃ οὔτε ὁ διάβολος, δι' αὐτό, λέγει, «σώπα τώρα, διότι ἔτσι εἶναι πρέπον νὰ γίνῃ εἰς ἡμᾶς». «Καὶ ἐνῶ κατέβαινον ἀπὸ τὸ ὄρος, παρήγγειλεν ὁ Ἰησοῦς πρὸς τοὺς μαθητάς του, νὰ μὴ εἴπουν εἰς κανένα, ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ Χριστός».[21] Τότε ἦλθεν ὡς ποιμὴν διὰ νὰ ἀναζητήσῃ τὸ χαμένο πρόβατο. Ἐπειδὴ ἤθελε νὰ θηρεύσῃ τὸ ἀφηνιασμένο θήραμα, δι' αὐτὸ καὶ παρέμενεν ἄγνωστος εἰς τὴν σκιὰν καὶ ἀπέφευγε νὰ δημιουργῇ θόρυβον. Ὅπως ὁ ἰατρός, ποὺ δὲν γίνεται ἀμέσως αὐστηρὸς εἰς τὸν ἀσθενῆ, ἔτσι καὶ αὐτὸς δὲν ἠθέλησε εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς νὰ φανερώσῃ τὸν ἑαυτόν του, ἀλλὰ μαλακὰ καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον. Δι' αὐτὸ τὴν ἀθόρυβον αὐτοῦ E παρουσίαν προφητεύων ὁ ἴδιος προφήτης, λέγει εἰς τὴν συνέχειαν: «Θὰ κατεβῇ ὡς βροχὴ εἰς τὸ θερισμένο λειβάδι, καὶ ὡς σταγόνες ἐπὶ τῆς διψασμένης γῆς».[22] Δὲν ἦλθε θορυβῶν, ταράσσων καὶ σείων τὴν γῆν οὔτε μὲ ἀστραπάς, οὔτε μὲ τινάγματα τοῦ οὐρανοῦ, οὔτε ἐπὶ τῶν στρατιῶν τῶν ἀγγέλων, οὔτε ἐχώρισε εἰς τὸ μέσον τὸ στερέωμα διὰ νὰ κατεβῇ ἔτσι ἐπὶ τῶν νεφελῶν, ἀλλ' ἀθορύβως διὰ παρθενικῆς μήτρας, μετὰ ἐννεάμηνον κυοφορίαν, 226 A ὡς υἱὸς μαραγκοῦ γεννᾶται εἰς μίαν φάτνην εὑρισκόμενος ἀκόμη μέσα εἰς τὰ πτωχικὰ σπάργανα τὸν ἀπειλοῦν καὶ φεύγει μὲ τὴν Μητέρα Του εἰς Αἴγυπτον. Ἔπειτα, μετὰ τὸν θάνατον ἐκείνου, ποὺ ἔκαμε τόσας παρανομίας, ἐπέστρεψε καὶ περιεφέρετο ὡς ἕνας μεταξὺ τῶν πολλῶν κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν ἐμφάνισιν. Ἐφόρει ἐνδύματα πτωχικά, ἔτρωγεν ἀκόμη πτωχικώτερα, ἐβάδιζε συνεχῶς καὶ τόσον πολύ, ὥστε νὰ κοπιάζῃ ἀπὸ τὴν συνεχῆ πορείαν. Τότε, ὅμως, δὲν θὰ ἔλθῃ ἔτσι, ἀλλὰ τόσον φανερά, ὥστε δὲν θὰ ἔχῃ καμμίαν ἀνάγκην προαναγγελίας. Αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν φανερὰν παρουσίαν του ἐννοοῦσεν, ὅταν ἔλεγεν: «Ὅταν σᾶς εἴπουν, ὅτι εὑρίσκεται εἰς τὰ ἰδιαίτερα

19. Ματθ. 4, 15
20. Καλοῦμεν μυστήριον τῆς θείας οἰκονομίας, ὅ,τι ἔπραξεν καὶ πράττει ὁ Θεὸς διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ ἀνθρώπου. Ἐνταῦθα εἰδικῶς ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος ὁμιλεῖ περὶ τοῦ θείου σχεδίου, τὸ ὁποῖον ὁ Θεὸς ἔθεσεν εἰς ἐφαρμογὴν διὰ τοῦ Υἱοῦ, προκειμένου νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἀπολύτρωσιν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους.
21. Ματθ. 17, 9.
22. Ψαλμ. 72, 6.

δωμάτια νὰ μὴ εἰσέλθετε, B ὅτι εἶναι εἰς τὴν ἔρημον νὰ μὴ ἐξέλθετε διὰ νὰ τὸν συναντήσετε, διότι καθὼς ἡ ἀστραπὴ βγαίνει ἀπὸ τὴν ἀνατολὴν καὶ φαίνεται ἕως τὴν δύσιν, ἔτσι θὰ συμβῇ καὶ μὲ τὴν παρουσίαν αὐτὴν τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, αὐτή, δηλαδή, θὰ γίνῃ μόνη της φανερά».[23] Τοῦτο συμβαίνει καὶ μὲ τὴν ἀστραπὴν καὶ δὲν ἔχομεν ἀνάγκην κανενός, διὰ νὰ μᾶς τὴν φανερώσῃ, διότι ἐφάνη εἰς ὅλους μαζὶ καὶ ἔγινε γνωστὴ εἰς ὅλους καὶ κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον εἰς ὅλους. Ἔτσι λέγει καὶ ὁ Παῦλος: «Διότι αὐτὸς ὁ Κύριος μὲ πρόσταγμα, μὲ φωνὴν ἀρχαγγέλου καὶ μὲ σάλπιγγα Θεοῦ θὰ κατεβῇ ἀπὸ τὸν οὐρανόν».[24] Καὶ ὁ προφήτης τὸν εἶδε νὰ φέρεται ἔτσι ἐπὶ τῶν νεφελῶν καὶ τὸν πύρινον ποταμὸν νὰ ἐξέρχεται ἀπὸ ἔμπρός του καὶ τὸ φοβερὸν C βῆμα του καὶ τὰς ὑποχρεωτικὰς τιμωρίας.[25] Διότι τότε, τότε θὰ εἶναι καιρὸς δικαστηρίου καὶ κρίσεως, καθ' ὅσον θὰ ἐμφανισθῇ ὡς δικαστὴς καὶ ὄχι ὡς ἰατρός. Ὁ Δανιὴλ λοιπὸν καὶ τὸν θρόνον του βλέπει καὶ τὸν ποταμὸν συρόμενον πρὸ τοῦ βήματος καὶ ὅλα εἰς αὐτὸν φανερώνονται διὰ τοῦ πυρός, τὸ ἅρμα, οἱ τροχοί. Δὲν ἐφανερώθη ἔτσι καὶ δὲν ἔδειξε κάτι τέτοιο κατὰ τὴν ἀρχικήν, τὴν πρώτην παρουσίαν, οὔτε πῦρ, οὔτε ποταμόν, οὔτε τίποτε ἄλλο ἀπὸ αὐτά, ἀλλὰ φάτνην καὶ κατάλυμα πτωχικόν, καὶ καλύβην, καὶ μητέρα ταπεινήν. Ἐξ ἄλλου δὲ δι' αὐτοῦ τοῦ τρόπου φανερώνει καὶ τὸ ἄτρεπτον καὶ ἀμετάβλητον καὶ ἀναλλοίωτον αὐτοῦ. Ἐπειδὴ μᾶς εἶπε ὅτι ὁ καθήμενος ἐπὶ τοῦ θρόνου εἶχε λευκὴν τρίχα, ὡσὰν τὸ (ὁλόλευκο) μαλλὶ τοῦ προβάτου, καὶ ἔνδυμα λευκόν, ὅπως τὸ χιόνι, διὰ νὰ μὴ φαντασθῇς, ὅτι ἐννοεῖ πραγματικὰς τρίχας, οὔτε ἔνδυμα, ἀλλὰ τὸ καθαρὸν καὶ λαμπρὸν αὐτοῦ, D μᾶς λέγει, ὅτι παντοῦ εἶναι πῦρ, «Πῦρ καίει ἐνώπιόν του καὶ γύρω του σφοδρὰ καταιγίς».[26] Ἔτσι μὲ τὰς εἰκόνας αὐτὰς φανερώνεται τὸ ἀναλλοίωτον, καὶ ἀμετάβλητον, καὶ φωτεινόν, καὶ ἀπροσπέλαστον αὐτοῦ. Καὶ δὲν σταματᾷ μέχρι τοῦ πυρός, ἀλλὰ θέλων νὰ ἐκφράσῃ τὸ φοβερὸν τῆς τιμωρίας, συμπληρώνει, «Καταιγὶς σφοδρά». Καταιγὶς δὲ ὀνομάζεται ἡ ἀβάστακτος ὄγκος χιονιοῦ, πού, ὅταν πέσῃ, παρασύρει καὶ

23. Ματθ. 24, 26 καὶ 27.
24. Α' Θεσ. 4, 16.
25. Δανιὴλ 7, 9 καὶ 10.
26. Ψαλμ. 49, 3.

καταστρέφει τὰ πάντα, ἢ σφοδρὸς καὶ συνεχὴς ἀνεμοστρόβιλος, ποὺ εἶναι ἀνυπόφορος εἰς τοὺς παρευρισκομένους. Διὰ νὰ δείξῃ, λοιπόν, **E** τὸ ἀφόρητον τῆς κολάσεως ἐκείνης, παρουσίασε αὐτὰς τὰς εἰκόνας. «Θὰ προσκαλέσῃ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν διὰ νὰ κρίνῃ τὸν λαόν του». Πάλιν ἐνθυμεῖται τὰ στοιχεῖα (τῆς φύσεως), διὰ τῶν ὁποίων ἐδόθησαν τὰ μύρια ἀγαθὰ εἰς τοὺς ἀνθρώπους, ὄχι μόνον διὰ τὴν ζωὴν καὶ διατήρησιν τοῦ σώματος, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτὴν κυρίως τὴν ὑπόθεσιν τῆς Θεογνωσίας. Διότι καὶ αἱ ὡραιότητες καὶ τὰ μεγέθη καὶ αἱ κινήσεις τῶν ἀστέρων καὶ αἱ οὐσίαι, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἔπλασεν ἔτσι αὐτὰ ἐδῶ τὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως **227 A** καὶ ὅσα παράγονται ἀπὸ αὐτά, καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ χρόνου καὶ ὅσα συμβαίνουν ἐκτάκτως πολλὰς φοράς, ὅλα αὐτὰ καὶ τὰ σώματα τρέφουν καὶ συγκροτοῦν καὶ εἰς τὴν γνῶσιν μᾶς ὁδηγοῦν τοῦ δημιουργοῦ αὐτῶν. Δι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγε: «Ἐπειδὴ τὰ ἀόρατα αὐτοῦ βλέπονται φανερὰ ἀπὸ κτίσεως κόσμου νοούμενα διὰ τῶν δημιουργημάτων, καὶ ἡ ἀΐδιος αὐτοῦ δύναμις καὶ θειότης».[27] Καὶ πάλιν λέγει: «Ἐπειδὴ ὁ κόσμος ἐν τῇ σοφίᾳ τοῦ Θεοῦ δὲν ἐγνώρισε διὰ τῆς σοφίας τὸν Θεόν»,[28] δηλαδή, διὰ τῆς σοφίας ποὺ φανερώνεται εἰς τὰ κτίσματα, ποὺ ὄχι μόνον δὲν εἶναι ἀσήμαντος, ἀλλὰ καὶ ἐξόχως μεγάλη καὶ πάρα πολὺ σαφὴς διδασκαλία. Καὶ αὐτὰ ποὺ γίνονται καθημερινῶς δι' αὐτῶν, **B** ἂν καὶ φαίνεται ὡσὰν νὰ γίνωνται κατὰ φυσικὴν νομοτέλειαν, ἐν τούτοις καὶ αὐτὰ φανερώνουν τὸν Δημιουργόν, διότι καὶ τῆς φύσεως Δεσπότης εἶναι ὁ Δημιουργός.

Νὰ μὴ ἀπορήσῃς δέ, ἂν πρὸς τοὺς Ἰουδαίους ἀπευθύνῃ τὸν λόγον, διαπραγματευόμενος τὸ ζήτημα τῆς

27. Ρωμ. 1, 20 καὶ 21.

28. Εἰς τοὺς στίχους αὐτοὺς τοῦ πρώτου κεφαλαίου τῆς πρὸς Ρωμαίους ἐπιστολῆς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, εἰς τὴν ὁποίαν παραπέμπει ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, ἐκφράζεται ἡ ἄποψις, ὅτι καὶ μὲν οἱ εἰδωλολάτραι δὲν εἶχον τὴν συνεχῆ ἔννοιαν τοῦ Θεοῦ, ὡς αὕτη ἐδείχθη πρὸς τοὺς Ἰουδαίους (διὰ τῶν προφητῶν καὶ τῶν ἄλλων ἁγίων ἀνδρῶν), εἶχον ὅμως τὴν σοφίαν τοῦ Θεοῦ διὰ μέσου τῆς ζωντανῆς φύσεως. Αὐτὴν ὄχι μόνον ἠγνόησαν, λόγῳ τῆς πεποιθήσεως ποὺ εἶχον εἰς τὴν ἰδικήν των σοφίαν· «φάσκοντες εἶναι σοφοὶ ἐμωράνθησαν», ἀλλὰ καὶ «ἤλλαξαν τὴν δόξαν τοῦ ἀφθάρτου Θεοῦ ἐν ὁμοιώματι εἰκόνος φθαρτοῦ», ποὺ ἀποτελεῖ ὑψίστην ὕβριν διὰ τὸν Θεόν. Ἡ λατρεία τῶν «δαιμόνων» καὶ ὄχι τοῦ «Δημιουργοῦ» ἀποτελεῖ ἀκριβῶς τὴν ὕβριν, διότι ἀποδεικνύει κατ' οὐσίαν ἀτιμασμὸν καὶ ἀγνωμοσύνην. Ἐκ τῆς ἀπόψεως, λοιπόν, αὐτῆς οἱ εἰδωλολάτραι εἶναι ἔνοχοι ἔναντι τοῦ Θεοῦ.

καθολικῆς κρίσεως. Διότι καὶ ὁ Παῦλος ἔτσι ὁμιλεῖ: «Θυμὸς καὶ ὀργή, θλῖψις καὶ στενοχωρία εἰς κάθε ἄνθρωπον, ποὺ ἐργάζεται τὸ κακόν, εἰς τὸν Ἰουδαῖον πρῶτον καὶ εἰς τὸν εἰδωλολάτρην Ἕλληνα, ἔπειτα».[29] Καὶ ἐν συνεχείᾳ: «Διότι, ὅσοι ἡμάρτησαν ἐκτὸς τοῦ νόμου θὰ καταδικασθοῦν χωρὶς νὰ ἔχουν κατήγορον τὸν νόμον, ὅσοι ὅμως, ἡμάρτησαν, ἐνῶ εἶχε δοθῆ ὁ νόμος (ὁ νόμος τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης), θὰ κριθοῦν ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ νόμου τούτου».[30] «Συναθροίσατε τοὺς ὁσίους, ποὺ ἔκαμαν μαζί μου συνθήκην μὲ **C** θυσίας».[31]

Διατί ὀνομάζει ἐδῶ ὁσίους, αὐτοὺς πρὸς τοὺς ὁποίους πρόκειται νὰ ἀπευθύνῃ κατηγορίαν καὶ τοὺς ὁποίους πρόκειται νὰ καταδικάσῃ; Τοὺς ἀποκαλεῖ μὲ τὸ τιμητικὸν αὐτὸ ὄνομα διὰ νὰ φανῇ ἡ μεγαλυτέρα εὐθύνη, καὶ ἡ διαφορὰ εἰς τὴν ηὐξημένην τιμωρίαν. Ἔτσι κάμνομεν καὶ ἡμεῖς, ὅταν θέλωμεν νὰ ἐπιρρίψωμεν μεγαλυτέραν εὐθύνην, εἰς ἐκείνους ποὺ ἔχουν κάμει παρανομίας, τοὺς προσφωνοῦμεν μὲ τὸ ἀξίωμά τους, διὰ νὰ φανῇ καὶ ἡ μεγαλυτέρα ἐνοχή. Κάλεσε τὸν διάκονον, λέγομεν, ἢ τὸν πρεσβύτερον. Ἐπειδή, λοιπόν, καὶ αὐτοὶ ἦσαν βασίλειον ἱεράτευμα καὶ ἐκλεκτὸς λαὸς καὶ εἶχον δι' αὐτὸ μεγάλην ἰδέαν, ὑφαίνει ἐξ αὐτοῦ ἀκριβῶς καὶ τὸ μέγεθος τῶν ἐγκλημάτων. «Ἐκεῖνοι ποὺ ἔκαμαν συνθήκην μαζί μου μὲ θυσίας». **D** Ἐπειδὴ ἔκαμαν ἀμετρήτους ἀδικίας καὶ μετεχειρίσθησαν τόσα εἴδη ἀδικιῶν, τὴν ἁρπαγήν, τὴν πλεονεξίαν, τὸν φόνον, τὴν μοιχείαν καὶ ἦλθον εἰς ἐπιμιξίας, ἐνόμιζον ὅτι θὰ ἐπετύγχανον πολλὰ καὶ ὅτι θὰ ἐξεπλήρωνον καὶ τὸν νόμον καὶ τὴν διαθήκην, ἐὰν ἐθυσίαζον πρόβατα καὶ μοσχάρια· τοὺς κατηγορεῖ (δι' ὅλα αὐτὰ) καὶ τοὺς εἰρωνεύεται, λέγων. «Ἐκεῖνοι ποὺ ἔκαμαν διαθήκην μαζί μου μὲ θυσίαν», δηλαδή, ἐκεῖνοι ποὺ νομίζουν ὅτι ἀρκεῖ διὰ τὴν σωτηρίαν τὸ νὰ θυσιάζουν σώματα ἀλόγων (ζώων). «Καὶ θὰ ἀναγγείλουν οἱ οὐρανοὶ τὴν δικαιοσύνην του». Καὶ ἐδῶ τὸ ὁλόλαμπρον τῆς δικαιοσύνης του, **E** τὸ χαροῦμενον, τὸ σαφές, τὸ ἀναντίρρητον, τὸ βεβαιωμένον θέλει νὰ φανερώσῃ καὶ δι' αὐτὸ εἰσάγει τὰ ἀναίσθητα στοιχεῖα τῆς φύσεως νὰ τὸ διαλαλοῦν, μὲ τὸν τρόπον ποὺ ἔλεγε προηγουμένως. «Ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι κριτής». Τὰ δίκαια, λέγει, ἀποδίδει εἰς τὸν

29. Ρωμ. 2, 8 καὶ 9.
30. Ρωμ. 2, 12.
31. Ψαλμ. 49, 5.

καθένα. Οὔτε ὡμίλησεν ἐδῶ τυχαίως περὶ τῆς «κρίσεως» τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ διὰ νὰ φανῇ καθαρὰ ὅτι εἶναι δίκαιος καὶ ὅτι καὶ εἰς ἄλλους ἀπονέμει τοῦτο. Προκειμένου περὶ τοῦ Θεοῦ ἔχει βάλει τὸ «Κριτὴς» ἀντὶ τοῦ «δίκαιος», καθὼς καὶ ὁ Παῦλος αὐτὸ ἐχρησιμοποίησε, λέγων· «Ἐπειδὴ μὲ ποῖον τρόπον θὰ κρίνῃ ὁ Θεὸς τὸν κόσμον;».[32] Αὐτὸ μάλιστα εἶναι κρίσις, 228 A αὐτὸ μάλιστα εἶναι κριτής, ὄχι ἁπλῶς νὰ κρίνῃ, ἀλλὰ νὰ κρίνῃ δικαίως. Θὰ κριθοῦν δὲ οἱ Ἰουδαῖοι ποὺ παρενόμησαν καὶ οἱ τότε καὶ οἱ μετὰ ταῦτα ἐπὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης. Ἐκεῖνοι μὲν θὰ ἔχουν ὡς κατήγορον τὴν φύσιν καὶ τὸν νόμον, αὐτοὶ δὲ μαζὶ μὲ αὐτὰ καὶ τὰ ὅσα ἔγιναν ἀπὸ τὸν Χριστὸν πρὸς χάριν των. Τί θὰ εἴπουν, ἢ ποίαν δικαιολογίαν θὰ προβάλουν, διὰ τὸ γεγονὸς ὅτι δὲν ἐπίστευσαν; Ἀλλὰ σᾶς παρακαλῶ νὰ προσέχετε εἰς αὐτὰ ποὺ λέγω, διὰ νὰ εἶσθε εἰς θέσιν νὰ ἀποστομώσετε αὐτοὺς ποὺ ἀντιλέγουν. Διότι εἶναι καλύτερα, ἀφοῦ ἡττηθοῦν ἀπὸ ἡμᾶς, νὰ διορθωθοῦν, παρὰ νὰ ἀπέλθουν, νομίζοντες τοὺς ἑαυτούς των νικητάς, B καὶ νὰ τιμωρηθοῦν ἀπὸ τὸν κοινὸν δικαστὴν τῆς Οἰκουμένης. Τί λοιπὸν θὰ ἔχουν νὰ εἴπουν οἱ Ἰουδαῖοι, διὰ ποῖον λόγον ἐφόνευσαν τὸν Χριστόν; ποίαν μικρὰν ἢ μεγάλην κατηγορίαν θὰ ἔχουν ἐναντίον του; Διότι ἔκαμνε τὸν ἑαυτόν του Θεόν,[33] λέγει. Καὶ πάντως δὲν ἦσαν αὐτὰ τὰ λόγια ποὺ ἐλέγοντο (ὡς κατηγορία) κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς σταυρώσεως, ἀλλὰ κάποια ἄλλα. Διότι δὲν ἔλεγον, «Ἐκεῖνος ποὺ κάμνει τὸν ἑαυτόν του Θεόν», ἀλλ', «Ἐκεῖνος ποὺ κάμνει τὸν ἑαυτόν του βασιλέα, δὲν εἶναι φίλος τοῦ Καίσαρος».[34] Παρ' ὅλον βεβαίως ὅτι πολλὰς φορὰς ἠθέλησαν νὰ τὸν ἀνακηρύξουν βασιλέα, καὶ ἐκεῖνος ἠρνήθη διὰ τῆς φυγῆς. Ἀλλὰ πρὶν ἀπὸ αὐτό, λέγει, τὸν κατηγόρουν, διότι ἔκαμνε τὸν ἑαυτόν του Θεόν. Καὶ τί μ' αὐτό; Διότι ἐὰν μὲν ψευδῶς καὶ ἀδίκως καὶ χωρὶς νὰ εἶναι (Θεὸς) τὸ ἔλεγε, θὰ εἶχε νόημα τὸ ἔγκλημα, C ἐὰν ὅμως δικαίως (ἔλεγεν ὅτι εἶναι Θεὸς) ἔπρεπε νὰ προσκυνήσουν αὐτόν, καὶ ὄχι νὰ τὸν σταυρώσουν. Ἂς ἴδωμεν, λοιπόν, ἄν, χωρὶς νὰ εἶναι Θεός, ἔκαμνε πράγματι τὸν ἑαυτόν του Θεόν, δηλαδή, ἂν ἔδειχνε καὶ ἐφανέρωνε (κάτι τέτοιο). Ἀπὸ ποῦ λοιπὸν θέλεις νὰ τὸ μάθῃς; ἀπὸ ὅσα ἔγιναν τότε; ἀπὸ αὐ-

32. Ρωμ. 3, 6.
33. Ἰωάν. 10, 33.
34. Ἰωάν. 19, 12.

τὰ ποὺ συμβαίνουν τώρα; ἀπὸ τὰ γεγονότα τῆς γεννήσεως; Ποῖος λοιπὸν ἐγεννήθη ποτὲ ἀπὸ παρθένον; ποῖος δὲ ἐφανέρωσε τέτοιον ἀστέρα; ποῖος δὲ ἔφερε τοὺς μάγους τόσον δρόμον, ὄχι ἀναγκαστικῶς καὶ διὰ τῆς βίας, ἀλλὰ διὰ τῆς πειθοῦς καὶ ἀποκαλυπτικῶς;[35] Βλέπεις τὴν κτίσιν ὅλην ποὺ γνωρίζει καλῶς τὸν Δεσπότην; Ἡ φύσις πρώτη ὑποχωρεῖ καὶ δὲν διαφωνεῖ, οὔτε ἀρνεῖται λέγουσα· «δὲν ἀπομακρύνω τοὺς πόνους, D δὲν ἔμαθα νὰ γεννῶ παιδὶ ἀπὸ παρθενικὴν μήτραν, δὲν γνωρίζω νὰ κάμω μητέρα χωρὶς γάμον, ἀλλὰ παρεμέρισε καὶ ἄφησε τὰς ἀρχάς της, διότι ἀνεγνώρισε τὸν ἰδικόν της Δεσπότην». Μόλις πάλιν ἐγεννήθη, ἐφάνησαν ἄγγελοι,[36] οἱ ὁποῖοι ἐπληροφόρουν περὶ τῆς ἐπιγείου παρουσίας τοῦ Θεοῦ καὶ ὁ οὐρανὸς ἔγινε γῆ, ἐφ' ὅσον ὁ βασιλεὺς ἦτο ἐδῶ (ἐπὶ τῆς γῆς) καὶ μάγοι προσεκύνησαν, προσελθόντες ἀπὸ τόσην ἀπόστασιν.[37] Καὶ τὸ μὲν παιδὶ εὑρίσκετο ἐπὶ τῆς φάτνης εἰς τὴν Παλαιστίνην, αὐτοὶ δὲ προσῆλθον ἀπὸ βάρβαρον χώραν καὶ ἀπένειμον τόσην τιμὴν καὶ λατρείαν, ὅσην πολὺ φυσικὸν ἦτο νὰ προσφέρουν εἰς Θεόν. E

Ἀλλὰ αὐτὰ μὲν ἴσως δὲν τὰ παραδεχθοῦν καὶ ἀναζητήσουν ἄλλα θαύματα, πλησιέστερα πρὸς τὴν ἰδικήν μας γενεάν. Ἀλλ' οὔτε αὐτῶν στερούμεθα. Τέτοια εἶναι ἡ ἀλήθεια· περιβάλλεται ἀπὸ τὰ δικαιώματα. Μάλιστα δὲ ἐδῶ δὲν ἔχουν οὔτε σκιὰν διαφωνίας νὰ προβάλουν. Διότι, ἂν καὶ δὲν ἦσουν, ὅταν ἐγεννᾶτο ἐκ τῆς παρθένου, ἔπρεπε νὰ πιστεύῃς εἰς τὸν προφήτην, ποὺ λέγει, «Ἰδοὺ ἡ παρθένος θὰ συλλάβῃ καὶ θὰ γεννήσῃ υἱὸν καὶ θὰ δώσουν εἰς αὐτὸν τὸ ὄνομα Ἐμμανουήλ».[38] Ἂν δὲν ἦσουν παρών, ὅταν, περιβεβλημένος ὑλικὸν σῶμα, 229 A περιώδευε τὴν γῆν καὶ συνανεστρέφετο μὲ τοὺς δούλους ὁ Δεσπότης, συνάντησε τὸν Ἱερεμίαν καὶ ἐκεῖνος θὰ σοῦ ὁμιλήσῃ ὡς ἑξῆς:, «Αὐτὸς εἶναι ὁ Θεός μας, δὲν θὰ ὑπάρξῃ ἄλλος πλησίον του. Ἔχει πᾶσαν σοφίαν καὶ ἔδωκεν αὐτὴν εἰς τὸν Ἰακώβ, ποὺ εἶναι τὸ παιδί του καὶ εἰς τὸν ἠγαπημένον του Ἰσραήλ. Κατόπιν ἐφανερώθη ἐπὶ τῆς γῆς καὶ συνανεστράφη μὲ τοὺς ἀνθρώπους».[39]

35. Ματθ. 2, 1.
36. Λουκ. 2, 9.
37. Ματθ. 2, 11.
38. Ἠσ. 7, 14.
39. Βαρούχ 3, 36 - 38.

Καὶ δι' ὅλα τὰ ἄλλα κύτταξε τοὺς προφήτας, οἱ ὁποῖοι πολὺ καθαρὰ τὰ διακηρύσσουν ὅλα αὐτὰ καὶ τῶν ὁποίων τὰ βιβλία περιφέρεις καὶ ἐνοχλεῖς ἀσκόπως, ἐξ αἰτίας αὐτῆς τῆς ὑποθέσεως. **B** Ἀλλ' οἱ ἀγῶνες πρὸς αὐτοὺς καὶ ἔχουν ἐκτεθῆ πολλὰς φορὰς καὶ θὰ ἐκτεθοῦν προηγουμένως, ὅμως, ἂς ἐξετάσωμεν τὰ παρόντα.

«Καὶ θὰ ἀναγγέλλουν οἱ οὐρανοὶ τὴν δικαιοσύνην του, διότι ὁ Θεὸς εἶναι ὁ Κριτής».[40] Ἐδῶ μοῦ φαίνεται ὅτι λέγει διὰ τὴν δικαιοσύνην, τὴν μεγάλην του φροντίδα, τὴν ἀγάπην του πρὸς αὐτούς, τὴν πολύμορφον καὶ πολύτροπον πρόνοιαν πρὸς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. Αὐτὴν ποὺ δείχνει διὰ τῆς δημιουργίας, διὰ τοῦ Νόμου, διὰ τῆς Χάριτος, δι' ὅσων εἶναι ὁρατά, διὰ τῶν ἀοράτων, διὰ τῶν προφητῶν, διὰ τῶν Ἀγγέλων, διὰ τῶν Ἀποστόλων, διὰ τῶν τιμωριῶν, διὰ τῶν εὐεργεσιῶν, διὰ τῶν ἀπειλῶν, διὰ τῶν ὑποσχέσεων, **C** διὰ τῆς τάξεως, ποὺ ὑπάρχει εἰς τὸν χρόνον. «Ἄκουσε, λαέ μου, καὶ θὰ σοῦ ὁμιλήσω, Ἰσραήλ, θὰ διαμαρτυρηθῶ ἐναντίον σου». Κύτταξε πάλι μὲ πόσην ἐπιείκειαν καὶ πραότητα ὁμιλεῖ ἀπὸ αὐτὸ τὸ προοίμιον. Ὡς νὰ ὁμιλῇ ἄνθρωπος πρὸς ἄνθρωπον, ποὺ θορυβεῖ καὶ ἐνοχλεῖ καὶ τοῦ λέγει, ἐὰν ἀκούῃς, θὰ σοῦ ὁμιλῶ, ἐὰν προσέχῃς, θὰ σοῦ εἴπω· καθ' ὅμοιον τρόπον καὶ πρὸς τοὺς δούλους του ὁ Δεσπότης ἐὰν μὲ ἀκούῃς, λέγει, θὰ σοῦ ὁμιλήσω. Διότι ἦσαν ἀμελεῖς καὶ ἀσταθεῖς καὶ δὲν ἔδειχναν οὔτε στοιχειώδη ἡσυχίαν διὰ τὴν ἀκρόασιν τῶν νόμων.[41] Καὶ τοῦτο ἐννοοῦσεν ἕνας προφήτης ποὺ ἔζησε εἰς τὴν Περσίαν, ὅταν ἔλεγε, «Θὰ εἶμαι δι' αὐτοὺς ὡς φωνὴ μελῳδικοῦ ψαλτηρίου»[42] καὶ ἔλεγον **D** συνεχῶς εἰς τοὺς προφήτας νὰ μὴ προφητεύουν[43] καὶ μάλιστα τοὺς ἀπέφευγον[44] καὶ τοὺς ἐθεώρουν ἐνοχλητικούς. Καὶ αὐτὸ φαίνεται ἤθελε νὰ ἐπιτύχῃ ὁ βασιλεύς, ὁ ὁποῖος ἠπείλει καὶ διέτασσε κάποιον προφήτην νὰ μὴ ὁμιλῇ πρὸς τὸν λαόν.[45]

---

40. Ψαλμ. 49, 6.
41. Ζαχαρ. 7, 11.
42. Ἰεζεκιὴλ 33, 32 καὶ ἑξ. Ὁ προφήτης οὗτος ἔζησε κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Βαβυλωνίου αἰχμαλωσίας. Εἰργάσθη ἐκεῖ ὡς προφήτης καὶ θεωρεῖται ἐκ τῶν μεγαλυτέρων προφητῶν τῆς Π. Δ. Ἀπέθανε περὶ τὸ 570 π.Χ.
43. Ἀμὼς 7, 13.
44. Γ' Βασ. 19, 10.
45. Ἱερεμ. 32, 3. Τὸν Ἱερεμίαν εἶχε κλείσει εἰς τὰς φυλακὰς ὁ ἀσεβὴς βασιλεὺς Σεδεκίας, ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ ὁποίου κατεστράφη τὸ

«Ὁ Θεὸς (ὅλων) ὁ Θεός σου (ἰδιαιτέρως) εἶμαι ἐγώ». Δὲν εἶναι τυχαῖος ὁ διπλασιασμὸς (τῆς λέξεως Θεός), ἀλλ' ἔγινεν ἐπειδὴ ὡμίλει πρὸς ἀναισθήτους, πωρωμένους καὶ κωφούς. Ἤρχισε τὸν λόγον μὲ τὴν ὑπενθύμισιν τῆς ἐξουσίας του, ποὺ εἶναι ἀρίστη ἀρχὴ διὰ τὴν μετὰ ταῦτα διήγησιν. Τοὺς ἔδειξεν ὅτι ὀφείλουν εἰς αὐτὸν τὴν ἐλευθερίαν των καὶ ἑπομένως εἶχον χρέος νὰ συμπεριφερθοῦν ὡς δοῦλοι δίκαιοι πρὸς τὸν Δεσπότην, καθὼς τὰ ἔργα πρὸς τὸν δημιουργόν, καθόσον τόσον πολὺ ἐτιμήθησαν ἀπὸ αὐτὸν καὶ εὐηργετήθησαν τὰ μέγιστα. «Δὲν θὰ σὲ ἐλέγξω διὰ τὰς θυσίας σου. Τὰ ὁλοκαυτώματά σου (θυσίαι) εὑρίσκονται πάντοτε ἐνώπιόν μου».[46] **E** Δι' αὐτὸ οἱ ἄλλοι προφῆται τοὺς κατηγοροῦν, ἐπειδή, δηλαδή, τὸ σπουδαιότερον μέρος τῆς ἀρετῆς (καὶ τὸ μεγαλύτερον) παρέβλεπον καὶ εἶχον ἐξ ὁλοκλήρου τὰς ἐλπίδας τῆς σωτηρίας των εἰς αὐτὰ (τὰ δευτερεύοντα πράγματα, τὰς θυσίας). Καὶ ἐπειδὴ ἐπρόκειτο νὰ προβάλλουν πρὸς δικαιολογίαν των τὰς προσφορὰς αὐτὰς τῶν θυσιῶν καὶ τῶν ὁλοκαυτωμάτων. Ἀλλὰ δὲν ἐδέχθην (τὴν δίκην) διὰ νὰ ἀπολογηθῶ δι' αὐτά, λέγει, οὔτε διὰ νὰ ζητήσω λόγον (δι' αὐτά), διότι παρῆλθον ἀπαρατήρητα αὐτά. Ὁ δὲ προφήτης Ἡσαΐας ἐντονώτερα καταφέρεται ἐναντίον αὐτῶν, λέγων, «Ποίαν ἀνάγκην ἔχω ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν θυσιῶν σας; Εἶμαι πλήρης (ἀπὸ αὐτάς). 230 **A** Ὁλοκαύτωμα κριῶν καὶ πάχος ἀμνῶν καὶ αἷμα ταύρων καὶ τράγων δὲν θέλω. Διότι ποῖος σᾶς ἐζήτησε αὐτὰ ἀπὸ τὰς χεῖρας σας;».[47] Καίτοι πολλὰ ἔχουν λεχθῆ περὶ τῶν θυσιῶν, ἐν τούτοις δὲν ἐνομοθέτησεν αὐτὰς προηγουμένως μὲ τὴν θέλησίν του, ἀλλὰ χάριν τῆς ἀδυναμίας των. Καὶ ὁ Ἱερεμίας λέγει, «Διατί φέρεις λίβανον ἐκ Σαβὰ καὶ εὐῶδες κινάμωμον ἀπὸ μακρυνὴν γῆν;».[48] Καὶ ὅλοι οἱ προφῆται, τρόπον τινά, δὲν εἶναι τίποτε σπουδαῖον αὐτὸ λέγουν (ἡ προσφορὰ δηλαδή, θυσιῶν). Δι' αὐτὸ καὶ ὁ Θεὸς ἤρχισε ἔτσι, «Ὁ Θεὸς ὅλων καὶ ἰδιαιτέρως ὁ ἰδικός σου Θεὸς εἶμαι ἐγώ» καὶ ἐφανέρωσε δι' αὐτοῦ, ὅτι εἶναι ἀνάξιος αὐτός, **B** ὁ τρόπος τῆς λατρείας δι' αὐτόν. Διότι τὸν Θεὸν δὲν πρέπει νὰ λατρεύωμεν μὲ καπνὸν καὶ κνῖσαν (μυρωδιὰν καιομένου

βασίλειον τοῦ Ἰούδα καὶ ἐσύρθησαν οἱ κάτοικοι αἰχμάλωτοι εἰς τὴν Βαβυλῶνα (586 π.Χ.) ὑπὸ τοῦ Ναβουχοδονόσορος.
46. Ψαλμ. 49, 8.
47. Ἡσ. 1, 11 καὶ 12.
48. Ἱερεμ. 6, 20.

ζώου), ἀλλὰ μὲ βίον κατὰ πάντα τέλειον καὶ μὲ τρόπον πνευματικόν. Μὲ τοὺς Θεοὺς ὅμως τῶν Ἐθνικῶν δὲν συμβαίνει ἔτσι, διότι αὐτοὶ μάλιστα ἐπιδιώκουν αὐτὰς (τὰς θυσίας). Τοῦτο φαίνεται ὅτι φανερώνει καὶ κάποιος ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας, λέγων:

«Θὰ λάβωμεν ἡμεῖς διὰ κλήρου τιμητικὸν δῶρον».[49]

Ἀλλὰ δὲν εἶναι ὁ Θεός μας ὅπως ἐκεῖνοι. Διότι ἐκεῖνοι μέν, ἐπειδὴ ἐδιψοῦσαν ἀπὸ ἀνθρώπινα αἵματα, καὶ ἤθελαν νὰ ὁδηγήσουν ὀλίγον κατ' ὀλίγον αὐτοὺς εἰς πράξεις αἱμοδιψεῖς, ἐζήτουν αὐτὰ συνεχῶς. Ἐκεῖνος ὅμως (ὁ Θεός μας), ἐπειδὴ ἤθελε ὀλίγον κατ' ὀλίγον νὰ ἀπομακρύνῃ τὴν σφαγὴν τῶν ζώων, συγκατετέθη ἐπιεικῶς εἰς αὐτήν, καὶ ἐπέτρεψε τὰς θυσίας, διὰ νὰ καταργήσῃ αὐτάς. «Ἀλλὰ δὲν ἔχω ἀνάγκην νὰ δεχθῶ ἀπὸ τὸν οἶκόν σου μοσχάρια, οὔτε τράγους **C** ἀπὸ τὰ ποίμνιά σου. Διότι ὅλα τὰ ἄγρια θηρία τῶν δασῶν εἶναι ἰδικά μου, ὅπως καὶ τὰ κατοικίδια ζῶα, τὰ ὁποῖα βόσκουν εἰς τὰ ὄρη, καὶ οἱ βόες. Γνωρίζω καλὰ τὰ πτηνὰ τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἡ ὡραία βλάστησις τῶν ἀγρῶν εἶναι ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν μου».[50] Πρόσεξε μὲ ποῖον τρόπον ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὑψώνει τὴν σκέψιν τῶν μικροπρεπῶν, διεγείρων τὴν πωρωμένην συνείδησίν των καὶ δεικνύων ὅτι αὐτὰ ἐνομοθετήθησαν καὶ ἐπεβλήθησαν ὄχι ἀπὸ ἀνάγκην ἰδικήν του, οὔτε διότι συνεφώνει πρὸς αὐτά. Διότι ἐὰν ἐπεθύμουν τέτοιαν λατρείαν, λέγει, θὰ ἑτοίμαζα ἀφθόνους θυσίας εἰς τὸν ἑαυτόν μου, μὲ τὴν βοήθειαν ὅλου τοῦ κόσμου, τοῦ ὁποίου εἶμαι δημιουργός. Ἔπειτα εἰρωνευόμενος αὐτοὺς καὶ γελοιοποιῶν, **D** ὥστε νὰ γίνῃ ἡ κατηγορία περισσότερον ἐμφανής, συνεπλήρωσεν, «Ἐὰν πεινάσω δὲν θὰ σοῦ τὸ εἴπω, διότι ἰδική μου εἶναι ὅλη ἡ οἰκουμένη, μαζὶ μὲ αὐτὰ ποὺ ἔχει».[51] Ἐπειδὴ δὲ ὁ Θεὸς αὐτὰ μὲν συνεχώρησε, διὰ νὰ τοὺς ἀπομακρύνῃ ἀπὸ αὐτὰ ὀλίγον κατ' ὀλίγον, ἐκεῖνοι ὅμως ἐπέμειναν εἰς τὴν εὐτέλειάν των, χωρὶς νὰ ἐπωφεληθοῦν ἀπὸ τὴν συγκατάβασίν του αὐτήν, δι' αὐτὸ τοὺς ὡμίλησε μὲ τρόπον ὑλικώτερον καὶ ἀνθρωπινώτερον καὶ εἶπεν, «Ἐὰν πεινάσω, δὲν θὰ σοῦ τὸ εἴπω», ποὺ σημαίνει, δὲν πεινῶ. Διότι ὁ Θεὸς δὲν θὰ πεινάσῃ, οὔτε θὰ κοπιάσῃ· οὔτε θὰ ἐστερούμην ἀπείρων θυσιῶν καὶ ὁλοκαυτωμάτων, ἐὰν ἤθε-

49. Ἰλιὰς Δ, 49. Ω, 80.
50. Ψαλμ. 49, 9 - 11.
51. Ψαλμ. 49, 12.

λον νὰ λατρεύωμαι δι' αὐτῶν. Διότι ὅλα εὑρίσκονται ἐνώπιόν μου μὲ πολλὴν ἀφθονίαν, καὶ ἐνῶ εἶμαι κυρίαρχος αὐτῶν καὶ Δεσπότης, **E** ἐπιθυμῶ τὰ ἰδικά μου νὰ λάβω ἀπὸ ἐσέ, διὰ νὰ σὲ προσελκύσω κοντά μου μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον, καὶ νὰ σὲ ἀπομακρύνω ἀπὸ τὴν συνήθειαν τῶν ματαίων.

Ἔπειτα πάλιν ἀφοῦ τοὺς ἀνέβασεν εἰς ὑψηλότερον ἐπίπεδον, λέγει, «Μήπως ἔχω ἀνάγκην νὰ φάγω κρέατα ταύρων, ἢ νὰ πίω αἷμα τράγων;».[52] Αὐτὰ οὔτε οἱ ἄνθρωποι προσέταξα νὰ πράττουν, λέγει, μάλιστα δὲ 231 **A** καθώρισα καὶ μεγίστην τιμωρίαν δι' ἐκείνους ποὺ τρώγουν τὸ αἷμα.[53] Πῶς, λοιπόν, θὰ εἶχα ἀνάγκην αἵματος ἐγώ, ποὺ ἐπρόκειτο νὰ ἀπομακρύνω τοὺς πιστούς μου ἀπὸ τέτοιου εἴδους συμπόσιον; Ἀφοῦ ἀνέτρεψεν ὅλα αὐτά, καὶ ἀπέδειξεν ὅτι εἶναι ἄχρηστα δι' αὐτόν, καὶ ἀφοῦ ἀνέμιξε πολλὴν εἰρωνείαν εἰς τὴν κατηγορίαν, δὲν διέκοψε τὸν λόγον, ἀλλὰ τοὺς ἐφανέρωσεν ἄλλον τρόπον προσφορᾶς θυσιῶν, ποὺ ἀποτελεῖ φάρμακον ἀρίστης θεραπείας, κατάλληλον διὰ νὰ ἀπομακρύνῃ τὰ μὴ ὠφελοῦντα εἰς τίποτε (εἴδη θεραπείας, δηλαδὴ αἱματηρὰς θυσίας) καὶ τὸ ὁποῖον θὰ ἠμποροῦσαν νὰ ἐπιθέσουν πρὸς θεραπείαν εἰς τὰ τραύματά των.

Ἀφοῦ δὲ ἐτελείωσεν αὐτά, λέγει, «Θυσίασε εἰς τὸν Θεόν». Καὶ πῶς νὰ θυσιάσω, λέγει, «Χωρὶς αἷμα». Διότι αὐτὴ εἶναι θυσία ἁρμόζουσα εἰς τὸν Θεόν. **B** Δι' αὐτὸ ἀφοῦ εἶπε, «Θυσίασε εἰς Θεόν», συνεπλήρωσε, νὰ προσφέρῃς ὡς θυσίαν τὴν δοξολογίαν, δηλαδή, θυσίαν εὐχαριστίας, ἱερῶν ὕμνων, δοξολογίαν διὰ τῶν ἔργων. Αὐτὸ δὲ ποὺ λέγει σημαίνει τοῦτο: νὰ ζῇς μὲ τέτοιον τρόπον, ὥστε νὰ δοξάζεται ὁ Κύριός σου. Αὐτὸ καὶ ὁ Χριστὸς ἐδίδαξε, διὰ τῶν λόγων του, «Ἂς λάμψῃ τὸ φῶς σας ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων, διὰ νὰ ἴδουν τὰ καλά σας ἔργα, καὶ νὰ δοξάσουν τὸν Πατέρα σας, ποὺ εὑρίσκεται εἰς τοὺς οὐρανούς».[54] Δοξολογία δὲ τίποτε ἄλλο δὲν εἶναι παρὰ ἔπαινος, δόξα καὶ καλὴ φήμη. Ἂς εἶναι ἡ ζωή σου τέτοια, ὥστε νὰ ἐπαινῆται ὁ Δεσπότης, καὶ τότε προσέφερες τελείαν θυσίαν. Αὐτοῦ τοῦ εἴδους τὴν θυσίαν προτιμᾷ καὶ ὁ Παῦλος, ὅταν λέγει, **C** «Νὰ παραστήσετε τὰ σώματά σας θυσίαν ζωντανήν, ἁγίαν, εὐχάριστον εἰς τὸν

52. Ψαλμ. 49, 13.
53. Λευϊτ. 7, 16. 26 καὶ 27.
54. Ματθ. 5, 16.

Θεόν».[55] Καὶ ἀλλοῦ πάλιν ὁ ἴδιος προφήτης. «Θὰ ὑμνολογήσω τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ μου μὲ ᾠδήν, θὰ διαλαλήσω τὸ μεγαλεῖον του μὲ ὕμνον δοξολογίας, καὶ θὰ ἀρέση εἰς τὸν Θεὸν περισσότερον ἀπὸ θυσίαν μόσχου, ποὺ μόλις ἔχουν ἀρχίσει νὰ φυτρώνουν τὰ κέρατα καὶ αἱ ὁπλαὶ εἰς τὰ πόδια του».[56] Ἔτσι ἐθυσίαζε καὶ ὁ Ἰὼβ μετὰ τὰς ὑπερβολικὰς ἐκείνας πληγάς, ὅταν εὐχαριστοῦσε (τὸν Θεόν) καὶ ἔλεγε τὰ ἑξῆς: «Ὁ Κύριος ἔδωκεν (τὰ ἀγαθά), ὁ Κύριος τὰ ἀφήρεσε. Ὅπως εἰς τὸν Κύριον ἐφάνη ἀρεστόν, ἔτσι καὶ ἔγινεν. Ἂς εἶναι δοξασμένον τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων».[57]

«Νὰ ἀποδώσῃς εἰς τὸν Ὕψιστον τὰ τάματα ποὺ ἔκαμες».[58] Τὰς παρακλητικὰς εὐχὰς ἐννοεῖ ἐδῶ, διὰ νὰ ἐπιμένωμεν εἰς αὐτὰς καὶ διὰ νὰ ἐκπληρώνωμεν ὅσα ὑποσχόμεθα ταχέως. **D** Καὶ ὀρθῶς εἶπεν, «ἀπόδος» (Νὰ ἀποδώσῃς), διότι ἡ ὑπόσχεσις (ποὺ δίδεται) δημιουργεῖ ὑποχρέωσιν. Ἔτσι ἡ Ἄννα ἔδωσε τὸν υἱόν της, ὡς μέγιστον χρέος.[59] Καὶ σύ, λοιπόν, εἴτε ὑπόσχεσαι ἐλεημοσύνην, εἴτε ἠθικὸν βίον, εἴτε κάποιο ἄλλο παρόμοιο, νὰ σπεύδῃς πρὸς ἐκπλήρωσιν (αὐτοῦ, ποὺ ὑπεσχέθης). Ἐὰν δὲ ἐξετάσῃ κανεὶς μετὰ προσοχῆς (τὰ πράγματα), θὰ διαπιστώσῃ, ὅτι εἶναι χρέος του νὰ ζῇ βίον ἐνάρετον, καὶ ἂν ἀκόμη δὲν ὑπόσχεται τοῦτο. Αὐτὸ ἐφανέρωνεν ὁ Χριστός, ὅταν ἔλεγεν, «Αὐτὰ ποὺ εἴχαμε χρέος νὰ κάμνωμεν, αὐτὰ καὶ ἐκάμαμε, δηλ. τίποτε περισσότερον ἀπὸ τὸ χρέος μας».[60] Καίτοι ἐδίδαξε τὴν παραβολὴν τοῦ δούλου,[61] τοῦ ὁποίου ἡ ὑπηρεσία ἐθεωρήθη ἐλαχίστη καὶ ὡς ἐκ τούτου διετάχθη ὑπὸ τοῦ κυρίου του, ὄχι νὰ ἀναπαυθῇ, ἀλλὰ νὰ προσέλθῃ καὶ ὑπηρετήσῃ αὐτόν. **E** Καὶ κάποιος ἄλλος λέγει: «Νὰ μὴ ἀργήσῃς νὰ ἐκπληρώσῃς

55. Ρωμ. 12, 1.
56. Ψαλμ. 68, 31 καὶ 32.
57. Ἰὼβ 1, 21.
58. Ψαλμ. 49, 14.
59. Α΄ Βασιλ. 1, 28.
60. Λουκᾶ 17, 10.
61. Ἡ παραβολὴ τοῦ δούλου, περὶ τῆς ὁποίας ἐνταῦθα ὁ λόγος, περιέχεται εἰς τὸ ιζ΄ κεφ. τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Λουκᾶ. Οὗτος παρ' ὅλον ὅτι ἐπέστρεφε κατάκοπος ἐκ τῆς ἐργασίας του εἰς τοὺς ἀγρούς, διετάχθη νὰ ὑπηρετήσῃ τὸν κύριόν του, ἡ δὲ ὑπηρεσία του ἐθεωρήθη ἐλαχίστη. Ἐπιστέγασμα τῶν σκέψεων αὐτῶν εἶναι οἱ λόγοι τοῦ Κυρίου: «Ὃ ὠφείλομεν ποιῆσαι πεποιήκαμεν». Ἡ παραβολὴ θέλει νὰ διδάξῃ, ὅτι ὁ Θεὸς δὲν ὀφείλει τίποτε εἰς ἡμᾶς, καὶ ὅτι ἡ ζωή μας εἶναι ἕνα ἀπέραντο χρέος ἔναντι αὐτοῦ.

τὸ τάμα σου. Ὑπεσχέθης; Νὰ ἀποδώσῃς (τὸ τάμα ταχέως), μήπως σὲ προλάβῃ ὁ θάνατος καὶ σὲ διακόψῃ ἀπὸ τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς ὑποσχέσεώς σου».[62] Καὶ εἰς τί πταίω ἐγώ; λέγει, δὲν ἤμουν ἐγὼ ὁ κύριος τῆς ζωῆς. Δι' αὐτὸ ἀκριβῶς ἔπρεπε νὰ μὴ ἀργοπορήσῃς. Δὲν εἶσαι κύριος τῆς ζωῆς, οὔτε τοῦ θανάτου, εἶναι δὲ ἄγνωστος ὁ χρόνος τῆς ἐλεύσεώς αὐτοῦ. Ὥστε ἡ νομιζομένη δικαιολογία σου εἶναι κατηγορία. Οὔτε λοιπὸν ὁ θάνατος ἔγινεν ἡ αἰτία νὰ μὴ ἐκπληρώσῃς τοῦτο (τὸ τάξιμον ποὺ ὑπεσχέθης), ἀλλὰ ἡ ἀναβλητικότης σου καὶ ἡ ἀμέλεια.

«Νὰ μὲ ἐπικαλεσθῇς εἰς περίοδον θλίψεως καὶ θὰ σὲ ἀπαλλάξω ἀπὸ αὐτὴν καὶ σὺ **232 A** θὰ μὲ δοξολογήσῃς».[63] Βλέπεις πῶς χορηγεῖ τὸ φάρμακον ἀπὸ τὸ περίσσευμα τῆς ἰδικῆς του ἀγάπης; Ποία, λοιπόν, ἀγάπη θὰ ἠδύνατο νὰ συγκριθῇ πρὸς αὐτὴν τὴν ἀγάπην, ὅταν ἀμείβῃ καὶ αὐτὴν τὴν ἀρετήν μας μὲ ἀμοιβὰς πολὺ μεγαλυτέρας ἀπὸ τοὺς κόπους, εἰς μεγάλον βαθμὸν καὶ εἰς τὸν κατάλληλον χρόνον; Καὶ διατί, λέγει, εἶπεν, «Νὰ μὲ ἐπικαλεσθῇς;» Διατί ἀναμένει τὴν ἰδικήν μας κλῆσιν; Ἐπειδὴ θέλει νὰ κάμῃ μεγαλυτέραν τὴν ἐξοικείωσίν μας, καὶ θερμοτέραν τὴν ἀγάπην μας πρὸς αὐτόν, καὶ μὲ τὴν προσφοράν, καὶ μὲ τὴν ἐπίκλησιν καὶ μὲ τὴν λῆψιν. Καὶ διότι ἡ ἀρετὴ μᾶς κάμνει φίλους τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ ἀνταπόδοσις τὸ αὐτὸ καλλιεργεῖ, ἀλλὰ καὶ ἡ εὐχὴ αὐτὴν ἐπιδιώκει τὴν φιλίαν. Διὰ τοῦτο, λέγει, δῶσε μου καὶ θὰ σοῦ δώσω. Καὶ ὅταν δίδῃς, σὺ πάλιν παίρνεις, **B** διότι ὁ Θεὸς δὲν ἔχει ἀνάγκην αὐτῶν. Ὥστε ἡ ἐπιείκεια, ἡ μετριότης καὶ ἡ σωφροσύνη σου δὲν προσθέτουν τίποτε εἰς τὸν Θεόν, ἀλλὰ εἰς σὲ διότι σὲ καθιστοῦν ἁγνότερον καὶ καλύτερον. Παρ' ὅλον, λοιπόν, ὅτι ἐξ αὐτῶν σὺ ὠφελεῖσαι, σοῦ καθορίζει δι' αὐτὰ καὶ μεγάλα βραβεῖα καὶ μισθούς. Ἀλλὰ καὶ προτοῦ λάβῃς τὰ βραβεῖα δι' αὐτά, δὲν ἀπολαμβάνεις μικρᾶς εὐτυχίας, διότι ζῇς μὲ καθαρὰν συνείδησιν καὶ διατηρεῖς χρηστὰς ἐλπίδας. «Ἡμέραν δὲ θλίψεως» ἐδῶ ὀνομάζει, ὄχι τὰς συμφοράς, οὔτε τὰ δυστυχήματα, ἀλλὰ τὸν πόλεμον τῆς ἁμαρτίας, τὴν πολιορκίαν τοῦ διαβόλου καὶ τὴν ἐπιδίωξίν του νὰ εἰσαγάγῃ εἰς ἡμᾶς κακὰς ἐπιθυμίας. Τότε θὰ τύχῃς πολλῆς συμπαραστάσεως (ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ). **C** «Καὶ θὰ σὲ

62. Ἐκκλησ. 5, 3.
63. Ψαλμ. 49, 15.

ἀπαλλάξω ἀπὸ αὐτὴν (τὴν θλῖψιν) καὶ σὺ θὰ μὲ δοξολογήσῃς». Ἐδῶ δὲ πάλιν λέγει τοῦτο, ὄχι διότι ἔχει ἀνάγκην τῆς ἰδικῆς μας δόξης — πῶς θὰ εἶχε ἀνάγκην αὐτῆς (τῆς ἀνθρωπίνης δόξης) ὁ Θεὸς τῆς δόξης; —, ἀλλὰ διὰ νὰ ἐνθυμούμεθα τὴν εὐεργεσίαν διὰ τοῦ εὐχαριστηρίου ὕμνου καὶ νὰ κάμνωμεν θερμοτέραν τὴν ἀγάπην μας πρὸς αὐτόν, καὶ νὰ ζῶμεν κατ' ἀρχὴν βίον εὐτυχῆ.

Δὲν θὰ εὑρεθῇ δὲ ἐκτὸς πραγματικότητος ἐκεῖνος ποὺ θὰ εἴπῃ ὅτι ἐδῶ «ἡμέραν θλίψεως» ἀποκαλεῖ καὶ τὴν μέλλουσαν ἡμέραν· ἐκείνη δὲ ἡ θλῖψις θὰ εἶναι ἀτελείωτη. Διότι ἐδῶ (κατὰ τὴν παροῦσαν ζωὴν) καὶ ἡ ἔλευσις τοῦ θανάτου δίδει τέλος εἰς τὰς συμφοράς, καὶ οἱ φίλοι παρηγοροῦν, καὶ τὸ τέλος ἀναμένεται, D πολλάς δὲ φορὰς ὑπάρχει καὶ ἐλπὶς μεταβολῆς τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ καὶ ἡ διάρκεια τοῦ χρόνου γαληνεύει τὸ πάθος τῆς ψυχῆς, ὅπως καὶ ἡ δυστυχία τῶν γειτόνων. Διότι ἐφάνη εἰς πολλοὺς ὅτι εἶναι μεγάλη παρηγοριὰ τὸ νὰ ὑπάρχουν κοινωνοὶ τῶν συμφορῶν καὶ νὰ βλέπουν πολλὰ τέτοια παραδείγματα. Ἐκεῖ, ὅμως, δὲν ὑπάρχει τίποτε τέτοιο, οὔτε παρηγορητής, ἀλλὰ δι' ὅλους πλήρης ἔλλειψις φίλων. Ἡ διάρκεια τοῦ χρόνου δὲν μαλακώνει τὴν δυστυχίαν — διότι πῶς (νὰ τὴν μαλακώσῃ) ἐφ' ὅσον ἀναμένεται ἡ ὁλικὴ τιμωρία; —, οὔτε ὑπάρχει ἐλπὶς ἀπαλλαγῆς, καθ' ὅσον ἡ τιμωρία εἶναι αἰωνία. Δὲν ὑπάρχει ἡ ἀναμονὴ τοῦ θανάτου (ποὺ θὰ ἦτο ἕνα τέλος), διότι E ἡ τιμωρία εἶναι ἀθάνατος (αἰωνία), ἀλλὰ καὶ τὰ σώματα ποὺ τιμωροῦνται εἶναι ἀθάνατα. Καὶ αὐτὸ ποὺ εἰς πολλοὺς φαίνεται νὰ προξενῇ παρηγορίαν, τὸ νὰ βλέπουν, δηλαδή, ἄλλους εἰς τὴν κόλασιν (δὲν θὰ ὑπάρχῃ). Διότι κατ' ἀρχὴν μὲν δὲν θὰ εἶναι δυνατὸν νὰ ἴδῃ τις τιμωρουμένους, ἐφ' ὅσον τὸ σκότος ὡς διάφραγμα θὰ ἐμποδίζῃ ἀπολύτως τὴ θέαν (ἀνθρώπων τιμωρουμένων), ἔπειτα δὲ ἡ ὑπερβολικὴ ὀδύνη δὲν ἀφήνει νὰ αἰσθανθῇ κανεὶς κάποιαν παρηγορίαν. Ὁ πλούσιος, δηλαδή, κανένα λόγον παρηγορητικὸν δὲν ἔλαβεν ἀπὸ ἐδῶ, οὔτε ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι 233 A ἔτριζον τοὺς ὀδόντας των.

«Εἰς δὲ τὸν ἁμαρτωλὸν εἶπεν ὁ Θεός, διατί σὺ τολμᾷς καὶ διηγεῖσαι τοὺς νόμους καὶ τὰς ἐντολάς μου;». Βλέπεις τὴν ὡλοκληρωμένην λύραν, τὴν σύμφωνον κιθάραν, ἡ ὁποία ἠχεῖ ἁρμονικῶς μὲ τοὺς διαφόρους φθόγγους; Διότι τὸ νόημα αὐτὸ καὶ εἰς τοὺς Ἀποστόλους θὰ τὸ ἴδῃς καὶ εἰς ἄλλους προφήτας εὑρίσκεται καὶ ὁ Παῦλος

κάπως ἔτσι ἐκφράζεται, διὰ νὰ διδάξῃ καὶ ὁ ἴδιος, ὅτι, ὅταν κανεὶς δὲν διδάσκῃ προηγουμένως τὸν ἑαυτόν του, δὲν δύναται νὰ λάβῃ καμμίαν ὠφέλειαν μὲ τὸ νὰ διδάσκῃ ἄλλους. Ἐπειδὴ δὲ εἶχον περὶ πολλοῦ τὰς θυσίας (ἐνόμιζον ὅτι ἦτο σπουδαία προσφορά) καὶ ἐκαυχῶντο ὅτι εἶχον τὸν νόμον καὶ ὅτι ἔπρεπε νὰ διδάσκουν τοὺς ἄλλους, τοὺς πληροφορεῖ, ὅτι καμμίαν σπουδαίαν ὠφέλειαν δὲν λαμβάνουν, ὅταν παραμένουν αὐτοὶ οἱ ἴδιοι ἀδίδακτοι B καὶ διὰ νὰ τονίσῃ περισσότερον αὐτά, λέγει: «Σὺ ποὺ διδάσκεις τὸν ἄλλον, τὸν ἑαυτόν σου δὲν διδάσκεις; σύ, ποὺ κηρύττεις ὅτι δὲν πρέπει νὰ κλέπτῃ τις, κλέπτεις; σύ, ποὺ ἀπεχθάνεσαι τὰ εἴδωλα, διαπράττεις ἱεροσυλίαν; σύ, ποὺ καυχᾶσαι ὅτι κατέχεις τὸν νόμον, ἀτιμάζεις τὸν Θεὸν διὰ τῆς παραβάσεως τοῦ νόμου;».[64] Δι' αὐτὸ καὶ περὶ τοῦ ἑαυτοῦ του ἔλεγε: «Φοβοῦμαι μήπως ἐγώ, ποὺ ἐκήρυξα εἰς ἄλλους, ἀποδειχθῶ ἀνάξιος»,[65] ἐπιθυμῶν δι' αὐτοῦ νὰ ἀφαιρέσῃ τὸν ἐγωϊσμὸν ἐκείνων, ποὺ φαντάζονται ὅτι εἶναι πολὺ σπουδαῖοι εἰς τὸ νὰ διδάσκουν τοὺς ἄλλους, καθ' ἣν στιγμὴν αὐτοὶ οἱ ἴδιοι ἀποδεικνύονται κενοὶ ἀπὸ ἀρετήν.

Καὶ μὲ ἄλλον τρόπον χρησιμοποιεῖ αὐτὸν τὸν λόγον ἀπευθυνόμενος πρὸς τοὺς Ἰουδαίους, ὅταν λέγῃ: «Διότι, ὅταν ἐθνικοὶ ποὺ δὲν ἔχουν νόμον πράττουν ἐκ φύσεως συμφώνως μὲ τὸν νόμον, εἶναι φανερόν, ὅτι αὐτοὶ C μὴ ἔχοντες νόμον (γραπτόν), ἔχουν μέσα των νόμον (τὴν συνείδησίν των)».[66] Καὶ πάλιν: «Δὲν εἶναι δίκαιοι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ οἱ ἀκροαταὶ τοῦ νόμου, ἀλλ' ἐκεῖνοι ποὺ ἐφαρμόζουν τὸν νόμον».[67] Ὁμοίως ὁ προφήτης λέγει: «Καὶ οἱ κρατοῦντες τὸν νόμον δὲν μὲ ἐγνώρισαν».[68] Πάλιν: «Εἰς μάτην ἔγινε τοῦτο, ὁ κάλαμος τῶν γραμματέων εἶναι ψευδής».[69] Διὰ ποῖον λόγον; «Καὶ ἡ τρυγὼν καὶ ἡ χελιδὼν καὶ οἱ σπουργῖται τοῦ ἀγροῦ γνωρίζουν τοὺς καθωρισμένους καιροὺς τῆς ἐλεύσεώς των, ὁ λαός μου, ὅμως, δὲν γνωρίζει τὰς κρίσεις μου».[70] Αὐτὸς δὲ λέγει ὅτι τὸν μὴ ἀσκοῦντα τὴν ἀρετήν, ὄχι μόνον δὲν ὠφελεῖ τὸ νὰ διδάσκῃ ἄλλους, ἀλλὰ καὶ ἀπομακρύνει αὐτὸν

64. Ρωμ. 2, 21-23.
65. Α' Κορινθ. 9, 27.
66. Ρωμ. 2, 14.
67. Ρωμ. 2, 13.
68 Ἱερεμ. 2, 8.
69. Ἱερεμ. 8, 8.
70. Ἱερεμ. 8, 7.

ἀπὸ τὸ τιμητικὸν τοῦτο ἀξίωμα. Διότι ἂν εἰς τὰ ἄλλα δι-
καστήρια ὁ παραβάτης τιμωρῆται μὲ τὴν περιφρονητι-
κὴν ποινὴν τῆς σιωπῆς, πῶς θὰ ἦτο δυνατόν, λέγει, εἰς
τὸ κοινὸν αὐτὸ **D** διδασκαλεῖον νὰ ὁμιλῇ ἐκεῖνος, ποὺ
εἶναι ὁ ὑπεύθυνος τῆς ἁμαρτίας; Αὐτὸ δὲ τὸ διδασκα-
λεῖον εἶναι σπουδαιότερον ἐκείνου τοῦ δικαστηρίου. Δι-
ότι ἐκεῖ μὲν οἱ τιμωρούμενοι ἐκτίουν ποινάς, ἐδῶ δὲ κα-
ταβάλλεται προσπάθεια νὰ μὴ τιμωρηθοῦν οἱ παραβά-
ται, ἀλλὰ διὰ τῆς μετανοίας νὰ διορθώσουν τὸ ἀδίκημα.

Καὶ εἰς τὰς βασιλικὰς αὐλὰς οὐδεὶς θὰ ἠδύνατο νὰ
γίνῃ διερμηνεὺς τῆς βασιλικῆς θελήσεως μὲ βίον διε-
φθαρμένον. Μὲ ποῖον δικαίωμα ὁμιλεῖς περὶ δικαίων
πράξεων, καὶ διδάσκεις ἄλλους; λοιπὸν τὸ ἀντίθετον ἀ-
κριβῶς πράττεις — ἐφ᾽ ὅσον ἡ ζωή σου ἀντίκειται πρὸς
τοὺς λόγους σου — καὶ ἀπομακρύνεις ἀπὸ κοντά σου
καὶ ἐκείνους τοὺς ὀλίγους ποὺ θὰ ἤθελον νὰ ἀκούσουν.
Δὲν διδάσκεις ἀποτελεσματικῶς διὰ τῶν λόγων, καθὼς
E ἀπομακρύνεις (ἀποτελεσματικῶς) διὰ τῶν ἔργων. Δι᾽
αὐτὸ καὶ ὁ Χριστὸς ἐπαινεῖ ἐκεῖνον τὸν διδάσκαλον, ποὺ
παρουσιάζει ὡλοκληρωμένην διδασκαλίαν μὲ τοὺς λό-
γους καὶ τὰ ἔργα του. «Ἐκεῖνος ποὺ θὰ διδάξῃ καὶ θὰ
ἐφαρμόσῃ (τὰς ἐντολάς), λέγει, αὐτὸς θὰ ὀνομασθῇ "μέ-
γας" εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν».[71] Ἂς ἔχῃ, λοιπόν,
ἡ ζωή σου τὴν ὡραίαν φωνὴν τῶν ἔργων, διὰ νὰ διδά-
σκῃ αὐτὰ καὶ ὅταν κρατῇς τὸ στόμα σου κλειστόν. Ἔτσι
θὰ ἀκούεσαι δυνατώτερα ἀπὸ τὴν σάλπιγγα καὶ εἰς τοὺς
παρόντας καὶ εἰς ἐκείνους ποὺ εὑρίσκονται μακρυά.

234 **A** Ἔτσι ὁ οὐρανὸς διηγεῖται τὴν δόξαν τοῦ Θε-
οῦ,[72] χωρὶς νὰ ἔχῃ στόμα, χωρὶς νὰ κινῇ γλῶσσαν, χω-
ρὶς νὰ βγάζῃ φωνήν, ἀλλὰ μὲ τὴν ἐξωτερικὴν ὡραιότη-
τα, μὲ τὴν ὁποίαν παρακινεῖ τὸν θεατὴν εἰς θαυμασμὸν
τοῦ δημιουργοῦ. Ὅ,τι ἀκριβῶς εἶναι ἐκεῖ εἰς τὸν οὐρα-
νὸν ἡ ὡραιότης τῆς ἐμφανίσεως, ἂς εἶναι εἰς τὴν ψυχήν
σου ἡ ἀρετή. Ἂν δέ, ἐνῷ εἶσαι γεμᾶτος ἀπὸ ἁμαρτίας
καὶ ἐνῷ ἔχεις ἀναριθμήτους κατηγόρους, πρὸ παντὸς δὲ
τὴν συνείδησίν σου, ἐπιδιώξῃς νὰ ἀναλάβῃς ἀξίωμα δι-
δασκαλικόν, κατὰ τὸ ὁποῖον θὰ κολάζῃς κακίας, δὲν
πρέπει νὰ καταδικάσῃς τὰς κακίας τῶν ἄλλων, ἀλλὰ
μᾶλλον τὰς ἰδικάς σου. «Καὶ παίρνεις εἰς τὸ ἁμαρτωλὸν

71. Ματθ. 5, 19.
72. Ψαλμ. 18, 1.

στόμα σου τὴν διαθήκην μου;».[73] **B** Καλῶς εἶπε «εἰς τὸ
στόμα σου». Διότι ἡ καρδία εἶναι κενὴ ἀπὸ τοὺς καρ-
πούς της, τὰ δὲ χείλη κινοῦνται ματαίως καὶ ἀσκόπως
καὶ πρὸς κολασμὸν ἐκείνου ποὺ ὁμιλεῖ. Ἂν δὲ ἐρευνή-
σῃ κανεὶς καὶ τὴν διάνοιαν, θὰ διαπιστώσῃ πολὺν πό-
λεμον καὶ ἀνησυχίαν.

«Σὺ δὲ ἐμίσησες τὴν διορθωτικὴν παιδαγωγίαν μου
καὶ πετᾶς μὲ περιφρόνησιν πρὸς τὰ ὀπίσω τοὺς λόγους
μου». Ἐδῶ «παιδείαν» ὀνομάζει τὴν διδασκαλίαν τοῦ νό-
μου, ἡ ὁποία κατευθύνει τὴν ψυχήν, ἀπομακρύνει τὴν κα-
κίαν καὶ ἐγκαθιστᾷ μέσα μας τὴν ἀρετήν. Πῶς, λοιπόν,
τὴν μεταχειρίζεσαι καὶ τὴν μεταδίδεις εἰς ἄλλους, ἐνῷ
σὺ ἐκ τῶν ἔργων σου φαίνεται ὅτι δὲν τὴν ἔχεις; Διότι
«πετᾷς», λέγει, μὲ περιφρόνησιν τοὺς λόγους μου πρὸς
τὰ ὀπίσω». **C** Ὄχι μόνον δὲν ἔδωσες τὸ παραμικρὸ ἀπὸ
τὴν διδασκαλίαν τοῦ νόμου, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ ποὺ ἐκ φύ-
σεως ἔχεις, ἀκρωτηρίασες. Δι᾽ ἐκεῖνα δέ, ποὺ δὲν πρέ-
πει νὰ γίνωνται καὶ ποὺ ἐκ φύσεως εἶναι τέτοια (ὥστε
νὰ μὴ γίνωνται), ὑπάρχουν εἰς ἡμᾶς οἱ λόγοι (ἡ διδα-
σκαλία, ὁ νόμος). Σὺ ὅμως ἀπώθησες αὐτοὺς καὶ τοὺς
ἐλησμόνησες.

«Ἐὰν ἔβλεπες κλέπτην ἔτρεχες καὶ σὺ μαζί του ὡς
συνεργός του· συμμετεῖχες δὲ εἰς τὰς ἀθλιότητας τῶν
μοιχῶν».[74] Ἐπειδὴ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εὕρῃς ἄνθρω-
πον ἀπολύτως ἀναμάρτητον, δι᾽ αὐτὸ καὶ κάποιος ἔλε-
γε: «Ποῖος ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ἠμπορεῖ νὰ καυχηθῇ ὅτι
ἔχει ἁγνὴν καὶ καθαρὰν τὴν καρδίαν ἀπὸ τὸν ρύπον τῆς
ἁμαρτίας; Ἢ ποῖος ἠμπορεῖ νὰ εἴπῃ μὲ παρρησίαν, ὅτι
ἐγὼ εἶμαι καθαρὸς ἀπὸ κάθε ἁμαρτίαν;».[75] Καὶ ὁ Παῦ-
λος ἀφοῦ εἶπε, «Ἡ συνείδησίς μου δὲν μὲ ἐλέγχει εἰς τί-
ποτε», συνεπλήρωσεν· «πλὴν ὅμως μὲ τοῦτο δὲν εἶμαι
δεδικαιωμένος».[76] **D** Καί, «Ὁ δίκαιος, ὅταν παρασυρθῇ
εἰς κάποιαν ἀδικίαν, πρῶτος θὰ κατηγορήσῃ τὸν ἑαυ-
τόν του»,[77] εἶναι φανερὸν ὅτι (θὰ κατηγορήσῃ) τὰς ἁ-
μαρτίας του· ἀλλὰ διὰ νὰ μὴ εἴπῃ κανεὶς ὅτι ἐὰν ὅλοι
εἶναι ἁμαρτωλοί, τὸν ἁμαρτωλὸν δὲ διέταξε νὰ μὴ διδά-
σκῃ τὰ δίκαια (τὸν νόμον, τὰς ἐντολάς), ποῖος θὰ διδά-
ξῃ αὐτά; Διὰ νὰ μὴ λέγῃ, λοιπόν, κανεὶς αὐτά, καθορί-

73. Ψαλμ. 49, 16.
74. Ψαλμ. 49, 18.
75. Παροιμ. 20, 9.
76. Α' Κορινθ. 4, 4.
77. Παροιμ. 18, 17.

ζει καὶ τὰ εἴδη τῶν ἁμαρτιῶν κατὰ τὴν ποιότητα αὐτῶν. «Διότι ὑπάρχει ἁμαρτία ποὺ ὁδηγεῖ εἰς τὸν θάνατον»,[78] καθὼς ἔλεγεν καὶ ὁ Ἠλεί· «Ἐὰν ἕνας ἄνθρωπος πταίσῃ ἀπέναντι ἑνὸς ἄλλου, εἶναι δυνατὸν νὰ προσευχηθῇ ὑπὲρ αὐτοῦ ὁ ἱερεύς. Ἐὰν ὅμως κανεὶς ἁμαρτήσῃ ἀπέναντι τοῦ Κυρίου, ποῖος θὰ προσευχηθῇ δι᾿ αὐτόν;».[79] Καὶ εἰς τὸν νόμον δὲ ἄλλα μὲν εἶναι ἀθεράπευτα καὶ τιμωροῦνται ἀκόμη καὶ μὲ θάνατον, ἄλλα δὲ εὑρίσκουν κάποιαν σύντομον παρηγορίαν, δι᾿ αὐτὸ καὶ ὁ Χριστὸς εἰς τὴν Καινὴν Διαθήκην, **E** λέγει, «Ἐὰν δὲ ἁμαρτήσῃ εἰς σὲ ὁ ἀδελφός σου, πήγαινε νὰ τὸν ἐλέγξῃς (χωρὶς νὰ παρευρίσκεται ἄλλος), μεταξὺ σοῦ καὶ αὐτοῦ μόνον. Ἐὰν δὲ δὲν ἀκούσῃ πάρε μαζί σου ἀκόμη δύο, λέγει. Ἐὰν καὶ αὐτῶν παρακούσῃ, ἂς εἶναι εἰς σὲ καθὼς ὁ ἐθνικὸς καὶ ὁ τελώνης».[80] Ἂν καὶ βεβαίως ὅταν ἄλλοῦ ἠρώτησε ὁ Πέτρος· «Πόσας φοράς, ἐὰν ἁμαρτήσῃ ὁ ἀδελφός μου εἰς ἐμέ, νὰ τὸν συγχωρήσω;» ἔλαβε τὴν ἀπάντησιν, «Μέχρις ἑβδομήκοντα ἑπτὰ φοράς».[81] Ἐδῶ ὅμως μετὰ ἀπὸ δύο συμβουλὰς παρουσιάζει «μέγα», τὸ παράπτωμα καὶ δὲν τὸν ἀναγκάζει νὰ προσπαθήσῃ πάλιν. Τί λοιπόν; ἀντίθετα εἶναι αὐτὰ ἀπὸ ἐκεῖνα; **295 A** Ὄχι βεβαίως, ἀλλὰ τὸ «ἑβδομήκοντα ἑπτά», ὅταν μετανοῇ, λέγει. Διότι πῶς νὰ συγχωρήσῃ κανεὶς ἐκεῖνον ποὺ οὔτε τὸ ἁμάρτημά του ὁμολογεῖ, οὔτε μετανοεῖ; Διότι καὶ ἀπὸ τὸν ἰατρὸν ὅταν ζητοῦμεν φάρμακα, ἐπιδεικνύομεν τὴν πληγήν. Ποῖος, λοιπόν, εἶναι ὁ ἁμαρτωλός, περὶ τοῦ ὁποίου ὁμιλεῖ ἐδῶ ἡ Γραφή; Ἂς ἀκούσωμεν ἀκριβῶς. Διότι εἰς τὴν συνέχειαν τὸν καταγγέλλει διὰ τῶν ἑξῆς λόγων. «Ἐὰν ἔβλεπες κλέπτην ἔτρεχες καὶ σὺ μαζί του ὡς συνεργός του· συμμετεῖχες δὲ εἰς τὰς ἀθλιότητας τῶν μοιχῶν».

«Τὸ στόμα σου εἶναι ἀνοικτὸν εἰς πλῆθος κακιῶν, ἡ δὲ γλῶσσα σου ἐξυφαίνει πάντοτε δολιότητας. Καθήμενος ἀργὸς κατηγοροῦσες καὶ δυσφημοῦσες τὸν ἀδελφόν σου **B** καὶ ἐναντίον τοῦ υἱοῦ τῆς μητρός σου, ἐναντίον τοῦ ἀδελφοῦ σου, ἔστηνες παγίδας καὶ ἔθετες προσκόμματα, διὰ νὰ σκοντάψῃ καὶ πέσῃ».[82] Εἶδες καθὼς ἀκριβῶς εἰς εἰκόνα τὰ χρώματα τῆς κακίας καὶ πῶς ὁ πονηρὸς ἔγινε μὲ τὴν κακίαν θηρίον, ἀφοῦ ἐπρόδωσε τὴν

78. Α' Ἰωάν. 5, 16
79. Α' Βασιλ. 2, 25.
80. Ματθ. 18, 15.
81. Ματθ. 18, 21.
82. Ψαλμ. 49, 18-20.

εὐγένειαν τῆς φύσεως; Νὰ μὴ προσπεράσωμεν ἁπλῶς τὴν εἰκόνα, ἀλλὰ νὰ τὴν ἐξετάσωμε μὲ ἀκρίβειαν καὶ εἰς ὅλα της τὰ σημεῖα. Ἐὰν ἔβλεπες κλέπτην, λέγει, ἔτρεχες καὶ σὺ μαζί του. Αὐτὸ εἶναι τὸ αἴτιον ὅλων τῶν κακῶν· αὐτὸ μάλιστα εἶναι ἐκεῖνο ποὺ ἀνατρέπει τὴν πρόοδον τῆς ἀρετῆς· αὐτὸ ποὺ ἀπομακρύνει τὴν διάθεσιν τῶν πολλῶν διὰ τὰς καλὰς πράξεις, ὅταν ὄχι μόνον δὲν τὸν κακίζουν μερικοί, ἀλλὰ καὶ εὐχαριστοῦνται μαζὶ μὲ αὐτοὺς ποὺ ἁμαρτάνουν. Αὐτὸ δὲν εἶναι μικρότερον (ἡ συμμετοχή, ἡ ἀνοχή) ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν. **C** Ἄκουσε τὸν Παῦλον, ποὺ λέγει· «Ὄχι μόνον κάμνουν αὐτά, ἀλλὰ καὶ ἐπιδοκιμάζουν ἐκείνους ποὺ τὰ πράττουν».[83] Δὲν εἶναι μικρὸν καὶ τοῦτο τὸ ἁμάρτημα, τὸ νὰ εὐχαριστῆται κανεὶς ὅταν πράττωνται τὰ κακά, καὶ ἂν ἀκόμη δὲν πράττῃ αὐτά. Αὐτὸς μὲν ἐξ ἀνάγκης θὰ εἴπῃ, νὰ κατηγορήσετε τὴν πτωχείαν (ὡς αἰτίαν τῆς κλοπῆς), ἂν καὶ δὲν εἶναι ἐπαρκεῖς αἱ δικαιολογίαι, σὺ ὅμως διατί ἐπαινεῖς τὴν κακὴν πρᾶξιν, ἐφ᾿ ὅσον οὔτε τὴν εὐχαρίστησιν εἶχες ἐξ αὐτῆς; Καὶ ἐκεῖνος μὲν ἴσως νὰ μετανοήσῃ, σὺ δὲ καὶ αὐτὰς τὰς θύρας (τῆς μετανοίας) κλείεις καὶ τὸ φάρμακον ἀχρηστεύεις καὶ ἀνακόπτεις τὴν τόσην παρηγορίαν καὶ ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη καλύπτεις τὸν λιμένα τῆς ἐπανόδου σου εἰς τὴν μετάνοιαν.

D Ὅταν, λοιπόν, κάποιος σὲ ἴδῃ, ἐσένα ποὺ εἶσαι ἐκτὸς ἁμαρτίας καὶ ὀφείλεις νὰ ἐπιπλήξῃς αὐτήν, ὄχι μόνον νὰ μὴ τὴν ἐπιπλήττῃς, ἀλλὰ καὶ νὰ τὴν συσκοτίζῃς καὶ ὄχι μόνον νὰ τὴν συσκοτίζῃς, ἀλλὰ καὶ νὰ συμμετέχῃς, τί θὰ φαντασθῇ διὰ τὸν ἑαυτόν του; τί δὲ δι᾿ αὐτὸ ποὺ ἔγινε; Διότι καθὼς συνήθως συμβαίνει οἱ πολλοὶ μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων δὲν ἀποφασίζουν μόνον μὲ τὴν λογικὴν περὶ αὐτῶν ποὺ πρέπει νὰ πράξουν, ἀλλ᾿ ἀποφασίζουν καὶ ἀφοῦ παρασυρθοῦν καὶ διαφθαροῦν καὶ ἀπὸ τὰς διαθέσεις τῶν ἄλλων. Καὶ ἂν ἀκόμη αὐτὸς ποὺ διέπραξε ἁμαρτίαν ἴδῃ ὅλους νὰ τὸν ἀποστρέφωνται, θὰ σκεφθῇ νὰ κάμῃ κάτι μεγάλο καὶ πονηρόν. **E** Ὅταν ὅμως ὄχι μόνον δὲν ἀγανακτοῦμεν, οὔτε δυσανασχετοῦμεν, ἀλλὰ καὶ ἀνεχώμεθα καὶ συναναστρεφώμεθα αὐτὸν (τὸν ἁμαρτωλόν), τότε, ἀσφαλῶς, αὐτὸς ἀφοῦ χάσῃ τὸν ἔλεγχον τῆς συνειδήσεως, ποῖον ἔγκλημα δὲν θὰ τολμήσῃ νὰ διαπράξῃ, ἐφ᾿ ὅσον μάλιστα θὰ ἔχῃ σύμφωνον μὲ τὴν διεφθαρμένην του γνώμην καὶ τὴν γνώμην τῶν πολλῶν; πότε δὲ θὰ συνέλθῃ καὶ θὰ παύσῃ νὰ ἁμαρτάνῃ

83. Ρωμ. 1, 32.

ἀφόβως; Δι' αὐτὸ πρέπει νὰ γνωρίζῃ καλῶς τὸν ἑαυτόν του, καὶ ἂν ἀκόμη κάποιος πράττῃ τὸ κακόν, διότι τοῦτο (ἡ γνῶσις τοῦ ἑαυτοῦ του) εἶναι τρόπος ἀπομακρύνσεως ἀπὸ τὸ κακόν. Πρέπει νὰ ἐπαινῇ τὰ καλά, καὶ ἂν δὲν πράττῃ τὰ καλά. Διότι ἡ προθυμία εἶναι δρόμος ποὺ ὁδηγεῖ εἰς τὴν ἐργασίαν. Ἐδῶ, λοιπόν, ἐπειδὴ καὶ συνεργεῖ εἰς ὅσα γίνονται, εὐλόγως στιγματίζει αὐτὸν ὑπερβολικῶς. 236 A Διότι ἂν καὶ κατηγορουμένη ἡ κακία ἀνθῇ τόσον πολύ, ἡ δὲ ἀρετὴ ἐπαινουμένη σπανίως προσκαλεῖται εἰς τοὺς ἰδικούς της ἱδρῶτας (εἰς τοὺς ἀγῶνας της), τί θὰ συνέβαινεν ἂν δὲν ἐγίνετο αὐτό; Τὸ ἴδιο θὰ ἴδῃ κανεὶς νὰ γίνεται πολλὰς φορὰς καὶ μεταξὺ τῶν ἱερέων. Ἂν δὲ εἶναι κακὸν αὐτό, ὅταν γίνεται μεταξὺ τῶν μαθητῶν, πολὺ περισσότερον μεταξὺ τῶν διδασκάλων.

Τί κάμνεις ἄνθρωπε; Παρεβιάσθη ὁ νόμος, περιεφρονήθη ἡ σωφροσύνη, ἐτόλμησε κάποιος ἀπὸ τοὺς ἱερωμένους νὰ διαπράξῃ τόσον πολλὰς παραβάσεις, τὰ ὑψηλὰ κατεβιβάσθησαν χαμηλά, καὶ σὺ δὲν φρίττεις; Ὁ προφήτης, ὅμως, καὶ αὐτὰ τὰ B ἀναίσθητα στοιχεῖα (τῆς φύσεως) προσκαλεῖ εἰς συμμετοχὴν καὶ ἐπέκτασιν τοῦ θρήνου διὰ τὴν γενικὴν παρανομίαν. «Ἐξεπλάγη ὁ οὐρανός, λέγει, καὶ συνεταράχθη ἡ γῆ σφόδρα».[84] Καὶ πάλιν «Πενθήσει ὁ Κάρμηλος, πενθήσει οἶνος, πενθήσει ἄμπελος».[85] Καὶ τὰ μὲν ἄψυχα πενθοῦν καὶ στενάζουν καὶ ἀγανακτοῦν μαζὶ μὲ τὸν Δεσπότην, σὺ δὲ ποὺ εἶσαι λογικὸς δὲν πονᾷς; δὲν ἐπιπλήττεις; δὲν γίνεσαι αὐστηρὸς τιμωρὸς ἐκείνων ποὺ παραβαίνουν τοὺς νόμους τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ συμμετέχεις; Ποίαν συγγνώμην θὰ ἔχῃς; «Διότι μήπως ὁ Θεὸς θέλει ἐκδίκησιν; μήπως χρειάζεται βοηθούς;».[86] Θέλει νὰ γίνῃς ὑπηρέτης του, διὰ νὰ μὴ ὑποπέσῃς εἰς τὰ ἴδια (σφάλματα)· διὰ νὰ γίνῃς καλύτερος μὲ τὴν ἀγανάκτησίν σου ἐναντίον τοῦ ἄλλου (ποὺ διέπραξε παρανομίας)· διὰ νὰ δείξῃς ἐξ αὐτοῦ τὴν εὐσέβειάν σου. C Ὅταν παραβλέψῃς τὰς ἁμαρτίας τοῦ ἄλλου καὶ δὲν τὰς πολεμήσῃς, οὔτε πονέσῃς, θὰ κάμῃς τὴν ψυχήν σου πιὸ ἀμελῆ καὶ πιὸ πρόθυμον εἰς τὴν πτῶσιν, μάλιστα δὲ πολλάκις προετοιμάζεις τὴν πτῶσιν της εἰς τὰ ἴδια (παραπτώματα)· εἰς ἐκεῖνον δὲ δὲν προξενεῖς ἀσήμαντον καὶ συμπτωματικὴν ζημίαν μὲ τὴν ἄκαι-

84. Ἱερεμ. 2, 12.
85. Ἡσ. 24, 7.
86. Ἡσ. 40, 13.

ρον αὐτὴν συμπαράστασιν, ἐφ' ὅσον κάμνεις τὰς μελλοντικὰς εὐθύνας του μεγαλυτέρας καὶ εἰς τὰ παρόντα τὸν κάμνεις ἀμελέστερον. Αὐτὰ δὲ δὲν ἐλέχθησαν μόνον περὶ τῆς κλοπῆς ἀλλὰ καὶ διὰ κάθε ἄλλο ἁμάρτημα. Τὸ τελευταῖον δὲ ἀπὸ τὰ ἁμαρτήματα ἐτοποθέτησε, διὰ νὰ μάθῃς ὅτι ὁ παραβάτης αὐτοῦ, D ἀφοῦ δὲν θὰ τύχῃ συγγνώμης δι' αὐτό, πολὺ περισσότερον δὲν θὰ ἀπολαύσῃ αὐτῆς τῆς παρηγορίας, ὅταν ὑποπέσῃ εἰς ἄλλο (παράπτωμα).

Ἄκουσε, λοιπόν, καὶ εἰς τὴν συνέχειαν τί λέγει· «Καὶ συμμετεῖχες εἰς τὰς ἀθλιότητας τῶν μοιχῶν», ἀφοῦ ἦλθεν εἰς τὸ μεγαλύτερον. Ἐκεῖνο (ἡ κλοπὴ) ἦτο πολὺ μικρότερον αὐτοῦ ἐδῶ. Κάποιος ποὺ ἔκαμε σύγκρισιν αὐτῶν τῶν παραπτωμάτων ἔλεγε τὰ ἑξῆς· «Δὲν εἶναι καθόλου παράδοξον, νὰ συλληφθῇ κανεὶς τὴν ὥραν ποὺ κλέπτει, διότι κλέπτει ἐπειδὴ πεινᾷ, διὰ νὰ χορτάσῃ τὴν κοιλίαν του».[87] Ἐὰν λοιπὸν αὐτὸ εἶναι ἀσυγχώρητον, πολὺ περισσότερον ἡ μοιχεία. Ἐδῶ δὲ ὀνομάζει μοιχείαν τὴν πορνείαν. Ἂν ἴδῃς κάποιον, μεταξὺ αὐτῶν ποὺ συναναστρέφονται μὲ σένα, E νὰ διαπράττῃ πορνείαν καὶ νὰ προσέρχεται εἰς τὰ Μυστήρια, νὰ εἴπῃς εἰς ἐκεῖνον ποὺ φροντίζει διὰ τὴν διανομὴν αὐτῶν: ἐκεῖνος εἶναι ἀνάξιος διὰ τὰ μυστήρια, ἐμπόδισε τὰ βέβηλα χέρια του. Διότι ἂν δὲν εἶναι ἄξιος διὰ νὰ διδάσκῃ τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ, καταλαβαίνεις, εἰς ποῖον τόπον τῆς κολάσεως προχωρεῖ, ὅταν πλησιάζῃ καὶ τὴν ἱερὰν τράπεζαν, ὄχι δὲ μόνον αὐτός, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνος ποὺ τὸν συγκαλύπτει. Δὲν εἶπε, «καὶ ἐμοίχευες», ἀλλά, «Συμμετεῖχες εἰς τὰς ἀθλιότητας τῶν μοιχῶν». 237 A Ἀλλοίμονον, πόσον μεγάλο εἶναι τὸ κακὸν ἀπὸ τὴν συγκάλυψιν «τῆς σαπίλας» τῶν ἄλλων, ἕνεκα τῆς ὁποίας καὶ ἡ συμμετοχή του, λέγει, εἰς τὴν τιμωρίαν τοῦ παραπτώματος δὲν εἶναι μικροτέρα ἐκείνου (τοῦ παραβάτου). Διότι αὐτὸς μὲν θὰ εἴπῃ ὅτι ἔχει τὸ πάθος, ἂν καὶ ἡ δικαιολογία εἶναι ἀσυγχώρητος, καθὼς ὁ κλέπτης (τὴν δικαιολογίαν) τῆς πείνας, σὺ δὲ οὔτε τὴν δικαιολογίαν τοῦ πάθους. Διατί λοιπόν, χωρὶς νὰ ἀπολαμβάνῃς καμμίαν εὐχαρίστησιν, συμμετέχεις καὶ μοιράζεσαι τὴν κόλασιν; Δι' αὐτὸ ἀκριβῶς καὶ οἱ ἄλλοι δικασταί, ὄχι μόνον ἐκείνους, ποὺ διέπραξαν αὐτὴν τὴν παράβασιν, τιμωροῦν, ἀλλὰ καὶ ἐκείνους ἐκ τῶν ὑπηρετῶν, ποὺ θὰ διαπιστώσουν ὅτι ἐγνώ-

87. Παροιμ. 6, 30.

ριζον τὰ πράγματα. **B** Οἱ κύριοί των ποὺ τοὺς παρέδιδον εὐχαρίστως θὰ τοὺς κατέπινον τὸ αἷμα των καὶ θὰ κατέτρωγαν τὰς σάρκας των. Θεωροῦν, μάλιστα, τὸ θράσος των, (τὴν κατάχρησιν τῆς ἐμπιστοσύνης των) εἰς ὅ,τι ἔγινε, ὄχι μικρότερον, ἀπὸ τῆς μοιχαλίδος. Διότι ἐκεῖνοι, ποὺ δὲν ἐσήκωσαν τὰ παραπετάσματα (δὲν ἀπεκάλυψαν), αὐτοὶ ἔδωσαν εἰς τοὺς κρυπτομένους μεγαλυτέραν εὐκολίαν παρανομίας. Αὐτοὶ καὶ τὴν ἄπιστον καὶ τὸν ἀπατηθέντα ἄνδρα προσέβαλον καὶ αὐτὸν τὸν μοιχόν. Ἐὰν δὲ εἶχαν ἐξ ἀρχῆς καταγγείλει, ἐὰν ἐφανέρωνον τὸ πρᾶγμα, θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ἀποφευχθῇ ἐξ ὁλοκλήρου τὸ ἁμάρτημα. Καὶ καθὼς ἀκριβῶς ἐκεῖνοι ποὺ ρίπτουν **C** εἰς τὰς παγίδας (τὸ θήραμα) εἶναι ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι περικαλύπτουν τὰς παγίδας καὶ πλησιάζουν ἐκεῖνο ποὺ πρόκειται νὰ συλλάβουν καὶ κρύπτουν κάθε δόλωμα καὶ οὔτε τὸν παραμικρὸν θόρυβον, οὔτε τίποτε ἄλλο ἀφήνουν νὰ γίνῃ ποὺ θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ χαλάσῃ τὸ κυνήγιον, ἔτσι τώρα καὶ ἐδῶ, ἐὰν καθήσῃς κοντὰ εἰς τὴν παγίδα τοῦ διαβόλου καὶ δὲν ἀνησυχήσῃς τὸν μοιχόν, ποὺ γνωρίζεις ὅτι πρόκειται νὰ πέσῃ εἰς αὐτήν, οὔτε τὸν φοβήσῃς, τότε μάλιστα, θὰ καταστρέψῃς αὐτόν. Μὴ μοῦ ἀπαντήσῃς μὲ ἐκείνην τὴν φράσιν ποὺ φανερώνει πολλὴν ἀναισθησίαν: τί μὲ ἐνδιαφέρει; φροντίζω διὰ τὰ ἰδικά μου. **D** Τότε μάλιστα θὰ φροντίσῃς διὰ τὰ ἰδικά σου πράγματα, ὅταν τὰ ἰδικά σου ζητῇς εἰς τὸ συμφέρον τοῦ «πλησίον». Δι' αὐτὸ ἔλεγε καὶ ὁ Παῦλος: «Ἂς μὴ ζητῇ κανεὶς τὸ ἰδικόν του συμφέρον, ἀλλὰ τὸ συμφέρον τοῦ ἄλλου».[88] Διὰ νὰ εὕρῃς, λέγει, τὸ ἰδικόν σου, νὰ ζητῇς τὸ συμφέρον τοῦ ἄλλου.

«Τὸ στόμα σου εἶναι γεμᾶτον ἀπὸ πλῆθος κακιῶν, ἡ δὲ γλῶσσα σου ἐξυφαίνει πάντοτε δολιότητας. Καθήμενος ἀργὸς κατηγοροῦσες καὶ δυσφημοῦσες τὸν ἀδελφόν σου καὶ ἐναντίον τοῦ υἱοῦ τῆς μητρός σου, ἐναντίον τοῦ ἀδελφοῦ σου, ἔστηνες παγίδας καὶ ἔθετες προσκόμματα, διὰ νὰ σκοντάψῃ καὶ πέσῃ».[89] Διὰ νὰ μὴ λέγῃ, ὅτι ἐκ λόγων φιλανθρωπίας κάμνω αὐτά· τί εἴδους, ἄλλωστε, φιλανθρωπία θὰ ἦτο αὐτή, τὸ νὰ μὴ ἐμποδίζῃ, οὔτε νὰ ἀνακόπτῃ ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος εἶναι ἕτοιμος νὰ πέσῃ εἰς τὸ βάραθρον; τὸ νὰ προσφέρῃ ἱκανοποίησιν εἰς τὸν ἄδικον; Τὸ νὰ ἀδιαφορῇ **E** δι' ἐκεῖνον ποὺ πίνει δηλητήριον φάρμακον; Ἀλλ' οὔτε αὐτὸ θὰ δύνασαι νὰ λέγῃς. Ὅτι

88. Α' Κορινθ. 10, 24.
89. Ψαλμ. μθ(Ν), 19 καὶ 20.

δὲ δὲν εἶναι αὐτὸ ἔνδειξις φιλανθρωπίας, ἀλλ' ἀδιαφορίας καὶ νωθρότητος καὶ ἀμελείας, εἶναι φανερόν, διότι πῶς κακολογεῖς τὸν ἀδελφόν σου, ποὺ εἰς τίποτε δὲν σὲ ἠδίκησε καὶ ἀφήνεις τὸν ἄδικον; Πῶς σκέπτεσαι κακὸν δι' ἐκεῖνον ποὺ δὲν σὲ ἠδίκησε εἰς τίποτε καὶ δὲν διέπραξε παρανομίαν; Κοίταξε μέγεθος κακίας ἐκτεινομένης καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη. Αὐτὸν μέν, ποὺ εἶναι μεθυσμένος ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν (τὸ πάθος), δὲν ἐμποδίζεις νὰ μεθῇ, ὥστε νὰ γίνῃ σώφρων, ἐκεῖνον δέ, ποὺ δὲν διέπραξεν ἀδικίαν τιμωρεῖς. «Καθήμενος ἀργὸς κατηγοροῦσες καὶ δυσφημοῦσες τὸν ἀδελφόν σου καὶ ἐναντίον τοῦ υἱοῦ τῆς μητρός σου, ἐναντίον τοῦ ἀδελφοῦ σου, ἔστηνες παγίδας καὶ ἔθετες προσκόμματα, διὰ νὰ σκοντάψῃ καὶ πέσῃ».

Κοίταξε πῶς μὲ τὴν ἐπεξήγησιν αὐξάνει τὴν κατηγορίαν. 238 **A** Αὐτόν, ποὺ τὰς ἰδίας μὲ σένα ἔλυσε λύπας, λέγει, αὐτόν, ποὺ ἐμεγάλωσεν εἰς τὴν αὐτὴν κοιλίαν μὲ σένα, ποὺ ἔφαγε καὶ ἔμεινεν εἰς τὴν ἰδίαν οἰκίαν, ποὺ ἐβλάστησεν ἀπὸ τὴν ἰδίαν ρίζαν, ποὺ ἐγεννήθη ἀπὸ τοὺς ἰδίους γονεῖς, ποὺ ἐμεγάλωσε μαζὶ μὲ σένα, αὐτόν, λοιπόν, κακολογεῖς, καὶ ὄχι μόνον κακολογεῖς, ἀλλὰ καὶ πραγματοποιεῖς τὴν ἐπιβουλήν; Διότι αὐτὸ σημαίνει, «ἐτίθεις σκάνδαλον». Ἐὰν δὲ δὲν πρέπει νὰ συκοφαντῇς αὐτὸν ποὺ ἔζησε τὰς ἰδίας μὲ σένα φυσικὰς λύπας, πολὺ περισσότερον, ἐκεῖνον ποὺ ἐπόνεσε μαζί σου πνευματικῶς. Μή, λοιπόν, μήτε νὰ ἀφήσῃς αὐτόν, ποὺ πρόκειται νὰ ἁμαρτήσῃ, νὰ πέσῃ εἰς τὴν ἁμαρτίαν, μήτε νὰ κατηγορῇς καὶ κοροϊδεύῃς αὐτόν, ποὺ δὲν σὲ ἠδίκησε εἰς τίποτε. **B** Διότι αὐτὸ μὲν εἶναι πρᾶξις φθόνου, ἐκεῖνο δὲ πρᾶξις ἀναισθησίας. Τὸ νὰ μὴ ἀνακόπτῃ κανεὶς ἐκεῖνον ποὺ πρόκειται νὰ πέσῃ, εἶναι πρᾶξις ἀναισθησίας. Τὸ νὰ καταρρίπτῃς αὐτὸν ποὺ εἶναι ὀρθός, εἶναι πρᾶξις φθόνου. Κοίταξε δὲ πῶς δὲν ὑπαινίσσεται ἁπλῶς τὸν κατήγορον, ἀλλ' ἐκεῖνον ποὺ πράττει τὸ ἔργον τοῦτο μὲ δόλον καὶ σπουδήν. «Καθήμενος, λέγει, ἀργὸς κατηγοροῦσες τὸν ἀδελφόν σου».

Καὶ ὁ μὲν Κάϊν μὲ τὸν φόνον τοῦ ἀδελφοῦ του ἕνα μόνον (ἄνθρωπον) ἀπεμάκρυνεν ἀπὸ τὴν παροῦσαν ζωήν, αὐτοὶ δὲ ἀναριθμήτους καταστρέφουν μὲ τὰς κακολογίας των, τοὺς ἑαυτούς των δὲ πρώτους. Δὲν βλάπτουν τὸν κατηγορούμενον μόνον, ἀλλὰ καὶ ἄλλους, μᾶλλον δὲ μόνον ἐκείνους ποὺ δέχονται αὐτὰς (τὰς κακολογίας των). Διότι αὐτός, ποὺ κακολογεῖται καὶ κατηγορεῖται

ἀδίκως, C ὄχι μόνον δὲν ἠδικήθη, ἀλλὰ ἔχει καὶ μεγάλον μισθόν. Ὄχι αὐτὸς ποὺ ὑποφέρει, ἀλλ' αὐτὸς ποὺ ἐνεργεῖ κακῶς, αὐτὸς εἶναι ὁ ἄξιος τῆς τιμωρίας. Ἔτσι καὶ αὐτὸς ποὺ λέγει, ὄχι αὐτὸς ποὺ ἀκούει, ἐκτὸς μόνον ἂν δώσῃ ἐκεῖνος δικαιολογημένας ἀφορμὰς εἰς κατηγορίας. Ἂς μὴ φροντίζωμεν, λοιπόν, τώρα περὶ αὐτοῦ, πῶς, δηλαδή, νὰ μὴ κακολογούμεθα — διότι τοῦτο εἶναι ἀκατόρθωτον καὶ εἶναι διακήρυξις τοῦ Χριστοῦ, ποὺ ἔχει ὡς ἑξῆς: «Ἀλλοίμονον, εἰς σᾶς, ὅταν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι σᾶς ἐπαινοῦν»[90]—, ἀλλὰ πῶς νὰ μὴ δίδωμεν ἀφορμάς. Καὶ διότι ἐκεῖνος ποὺ ἐπιθυμεῖ νὰ ἐπαινῆται ἀπὸ ὅλους, βλάπτει τὴν ψυχήν του εἰς πολλὰ σημεῖα, μὲ τὸ νὰ ἀγαπᾷ D τὴν ἀνθρωπίνην δόξαν, νὰ ὑπηρετῇ εἰς αὐτὰ ποὺ δὲν πρέπει, νὰ γίνεται εὐχάριστος εἰς αὐτοὺς ποὺ δὲν ἁρμόζει, διὰ νὰ κερδίσῃ τὴν εὔνοιάν των. Πάλιν ἐκεῖνος ποὺ ἀδιαφορεῖ, ὅταν κακολογῆται ἀπ' ὅλους, καταστρέφει καὶ τὸν ἑαυτόν του. Διότι καθὼς εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐπαινῆται ὁ ἐνάρετος ἀπὸ ὅλους, ἔτσι εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ κακολογῆται ἀπὸ ὅλους, ἐκεῖνος ποὺ ἔδωσε πολλὰς ἀπὸ πολλὰ σημεῖα ἀφορμὰς εἰς κατηγορίας.

Ἂν δὲ κακολογηθῇς, ἐνῷ εἶσαι ἀκέραιος, τότε καὶ ὁ μισθός σου θὰ εἶναι μεγαλύτερος, καθὼς συνέβαινε καὶ μὲ τοὺς Ἀποστόλους, καὶ μὲ τοὺς γενναίους ἐκείνους ἄνδρας. Πρέπει δὲ νὰ γνωρίζετε καὶ τοῦτο, ὅτι καὶ ἂν κάποιος κατηγορῇ διὰ κάποιο πρᾶγμα, E ποὺ ἡ συνείδησίς μας δὲν καταδικάζει, δὲν πρέπει δι' αὐτὸ νὰ περιφρονοῦμε τὸν κατήγορον διὰ τὴν ζημίαν ἐκείνου, ἀλλὰ νὰ κάμνωμεν τὰ πάντα μὲ τὴν ἁρμόζουσαν προσοχήν, ὥστε νὰ ἐξαλείψωμεν καὶ τὴν παράλογον πρόφασιν. Δι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος ἔστελλε πολλοὺς διὰ νὰ μεταφέρουν τὰ χρήματα[91] διὰ τὴν βοήθειαν τῶν πτωχῶν καὶ λέγει διὰ τὴν ἀφορμὴν τούτου: «Διὰ νὰ μὴ μᾶς κατηγορήσῃ κανεὶς εἰς τὴν πλουσίαν αὐτὴν 239 A συνεισφορὰν ποὺ διεξάγεται ἀπὸ ἡμᾶς».[92] Διότι ὄχι ἐπειδὴ εἶδε τώρα τοῦτο, ὅτι, δηλαδή, ὑπῆρχε πιθανότης νὰ ὑποπέσουν εἰς πειρασμόν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἦτο εἰς τὴν ἀπόλυτον διάθεσίν του νὰ προλάβῃ τὸν πειρασμόν, ἐπρονόησε καὶ δι' αὐτοὺς ποὺ ἐσκανδαλίζοντο. Καὶ πάλιν ἀλλοῦ λέγει: «Ἐὰν τὸ φαγητὸν σκανδαλίζῃ τὸν ἀδελφόν μου, δὲν θέλω φάγει

90. Λουκ. 6, 26.
91. Α' Κορινθ. 16, 3.
92. Β' Κορινθ. 8, 20.

κρέας εἰς τὸν αἰῶνα, διὰ νὰ μὴ σκανδαλίσω τὸν ἀδελφόν μου».[93] Παρ' ὅλον ὅτι αὐτὰ εἶναι ἀδιάφορα ἐν τούτοις, ἐὰν σκανδαλίζουν, λέγει, ἂν καὶ δὲν βλάπτουν ἐμέ, δὲν ἀδιαφορῶ διὰ τὴν σωτηρίαν αὐτῶν ποὺ σκανδαλίζονται. Διότι ἂν μὲν πρόκειται νὰ προκύψῃ βλάβη μεγαλυτέρα τῆς σωτηρίας, περιφρόνησε τὸν σκανδαλιζόμενον, B ἂν ὅμως δὲν προκύψῃ, τότε οὐδόλως. Νόμος καὶ κανὼν καθολικὸς θὰ ἠμποροῦσε νὰ εἶναι αὐτός, διὰ νὰ μᾶς διδάσκῃ πότε πρέπει νὰ περιφρονοῦμε αὐτοὺς ποὺ ἐνοχλοῦνται, πότε ὄχι· ἐπὶ παραδείγματι λέγω· οἱ Ἰουδαῖοι ἠνοχλοῦντο, διότι ὁ Παῦλος δὲν ἐτήρει τὸν νόμον καὶ δι' αὐτὸ πάρα πολλοὶ ἐσκανδαλίζοντο καὶ ἐχώλαινον εἰς τὴν πίστιν. Τί κάμνει λοιπόν; Ἐπειδὴ ἤθελε νὰ ἀπομακρύνῃ τὸν πειρασμὸν (διότι ἡ σωτηρία τόσων ἀνθρώπων ἦτο σπουδαιοτέρα) καὶ νὰ διορθώσῃ τὴν ἀναπηρίαν, δὲν ἄφησε νὰ φανῇ ἐκ τῶν προτέρων, ὅτι δὲν τηρεῖ τὸν νόμον, διότι ἦτο πολὺ μεγάλο πρᾶγμα. Πάλιν ἐσκανδαλίζοντο, διότι ἐκήρυττε Χριστὸν ἐσταυρωμένον.[94] C Ἐδῶ περιεφρόνησεν αὐτοὺς ποὺ ἐσκανδαλίζοντο, διότι ἡ ὠφέλεια αὐτοῦ τοῦ κηρύγματος ἦτο μεγαλυτέρα.

Ἔτσι κάμνει καὶ ὁ Χριστός. Ὅταν συνεζήτει μὲ αὐτοὺς διὰ τροφὰς καὶ ἐσκανδαλίσθησαν, ὅταν εἶπε αὐτός, ὅτι δὲν μολύνει τὸν ἄνθρωπον τὸ εἰσερχόμενον, ἀλλὰ τὸ ἐξερχόμενον, ἀπήντησε: «Ἀφήσατε αὐτούς. Πᾶσα φυτεία, τὴν ὁποίαν δὲν ἐφύτευσεν ὁ Πατήρ μου ὁ Οὐράνιος, θέλει ἐκριζωθῆ».[95] Ὅταν δὲ τοῦ ἐζήτησαν φόρους, ἂν καὶ ἐγνώριζεν ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ πληρώνουν, ἐν τούτοις, ἀπήντησεν, ἐπειδὴ δὲν ἦτο ἀκόμη καιρὸς νὰ φανερωθῇ ἡ ἀξία του: «Διὰ νὰ μὴ σκανδαλίσωμεν αὐτούς, πήγαινε εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ρίψε ἀγκίστρι καὶ τὸ πρῶτο ψάρι, D τὸ ὁποῖον θὰ ἀνεβῇ πάρε καὶ θὰ εὕρῃς στατῆρα[96] αὐτὸν δῶσε εἰς αὐτοὺς δι' ἐμὲ καὶ σέ».[97] Διότι ὅταν μὲν ἔ-

93. Α' Κορ. 8, 13.
94. Α' Κορινθ. 1, 23.
95. Ματθ. 15, 11 - 14.
96. Ὁ στατήρ, περὶ τοῦ ὁποίου ὁμιλεῖ ἐνταῦθα ὁ Εὐαγγελιστὴς Ματθαῖος, ἦτο τετράδραχμον τὸ ὁποῖον ἐξαρκοῦσε διὰ τὸν φόρον τοῦ Κυρίου καὶ τοῦ Πέτρου. Τὸ δίδραχμον αὐτὸ τῆς φορολογίας κατέβαλλον οἱ Ἰουδαῖοι ἐκ σεβασμοῦ πρὸς τὸν Ναόν. Ὁ Κύριος συνεμορφώθη πρὸς τὴν συνήθειαν αὐτήν, διὰ νὰ μὴ θεωρηθῇ ἡ ἄρνησίς του νὰ πληρώσῃ τὸ δίδραχμον, ὡς ἔλλειψις σεβασμοῦ πρὸς τὸν Ναόν, ἀπὸ τοὺς τὰ πάντα παρεξηγοῦντας Ἰουδαίους. Ἀπέφυγεν ἑπομένως τὸν σκανδαλισμόν, ποὺ ἦτο δυνατὸν νὰ προκαλέσῃ ἡ ἄρνησίς του.
97. Ματθ. 17, 27.

θετε νόμον πλήρη θεολογικοῦ μυστηρίου, ὁ ὁποῖος τοὺς προεκάλει δυσφορίαν εὐλόγως δὲν ἐφρόντιζε διὰ τὴν κατανόησιν ὑπ' αὐτῶν καὶ κατήργει τὸν νόμον· ὅταν δὲ δὲν ἦσαν ἀκόμη ἕτοιμοι διὰ νὰ δεχθοῦν τὸν λόγον περὶ τῆς ἀξίας του, εὐλόγως δεικνύει πάλιν συγκατάβασιν καὶ συσκοτίζει μὲ τὴν καταβολὴν τοῦ φόρου τὸν λόγον περὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ. «Καθήμενος, λέγει, ἀργὸς κατηγοροῦσες τὸν ἀδελφόν σου». Ἀλλὰ διὰ νὰ ἐπανέλθω, λέγει.

Δὲν ἔπρεπε, λοιπόν, κρυφίως νὰ κατηγορῇς, ἀλλά, καθὼς διέταξεν ὁ Χριστός, νὰ διευθετῇς τὰς διαφοράς σου μὲ αὐτὸν ἰδιαιτέρως.[98] Διότι αἱ κατηγορίαι ποὺ λέγονται δημοσίως, **E** πολλὰς φορὰς τοὺς κάμνουν ἀναιδεστέρους. Καὶ ὅταν μὲν ἴδουν οἱ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἁμαρτάνοντας, ὅτι εἶναι δυνατὸν νὰ μείνουν ἄγνωστοι, ἀποφασίζουν νὰ ἐπανέλθουν (εἰς τὸν εὐθὺν δρόμον), ὅταν ὅμως χάσουν τὴν ὑπόληψιν τοῦ κόσμου, ἔρχονται μερικοὶ εἰς κατάστασιν ἀπογνώσεως καὶ καταντοῦν εἰς ἀδιαντροπιάν. Ἀλλὰ ἀδικήθηκες εἰς κάτι ἀπὸ αὐτόν. Διατί λοιπὸν ἀδικεῖς καὶ σὺ τὸν ἑαυτόν σου; Διότι αὐτὸς ποὺ ἐκδικεῖται ὠθεῖ τὸ ξίφος ἐναντίον του. Ἐὰν θέλῃς καὶ τὸν ἑαυτόν σου νὰ εὐεργετήσῃς καὶ ἐκεῖνον νὰ ἀποκρούσῃς, μίλησε καλῶς εἰς ἐκεῖνον ποὺ σὲ ἠδίκησε· **240 A** ἔτσι θὰ κάμῃς πολλοὺς νὰ κατηγοροῦν αὐτὸν παρὰ ἐσένα, καὶ σὺ θὰ λάβῃς πολὺν μισθόν· ἂν δὲ κακολογῇς, δὲν θὰ γίνῃς πιστευτός, θὰ θεωρηθῇς δὲ ὕποπτος ἔχθρας. Ὥστε ἡ προσπάθειά σου στρέφεται ἐναντίον σου. Ἐνῷ δὲ σὺ προσπαθῇς νὰ προσβάλῃς τὴν ὑπόληψίν του, συμβαίνει τὸ ἀντίθετον. Τοῦτο συμβαίνει μὲ τοὺς καλοὺς λόγους καὶ ὄχι μὲ τὰς κατηγορίας, διαφορετικὰ θὰ συμβῇ ἐξ ὁλοκλήρου τὸ ἀντίθετον, καὶ τὸν ἑαυτόν σου θὰ ντροπιάσῃς πολύ, καὶ τὰ βέλη σου (αἱ κατηγορίαι) δὲν θὰ βλάψουν ἐκεῖνον. Διότι ἡ ἔχθρα ἀντιτάσσεται εἰς τὸν νοῦν ἐκείνων ποὺ ἀκούουν καὶ δὲν ἀφήνει νὰ τοποθετηθοῦν τὰ λεγόμενα εἰς τὰς ἀκοάς των, γίνεται, δηλαδή, ὅ,τι καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν «παραγραφῶν».[99] **B** Διό-

98. Ματθ. 18, 15.
99. Ἡ παραγραφὴ ἦτο εἶδος ἐνστάσεως, παρ' Ἀρχαίοις (Ἰσοκράτης, Δημοσθένης), κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ ἐναγόμενος προέβαλλε τὸν ἰσχυρισμόν, ὅτι ἡ δίκη εἶναι «μὴ εἰσαγώγιμος» καὶ ἡ κατηγορία ἀνύπαρκτος. Τὸ θετικὸν ἀποτέλεσμα τῆς ἐνστάσεως ταύτης ἦτο ὅτι ὁ κατηγορούμενος ὡμίλει πρῶτος. Μετὰ ταῦτα διὰ τοῦ ὅρου «παραγραφὴ» νοοῦμεν τὴν ἀπώλειαν ἀσκήσεως δικαιώματος, λόγῳ παραμελήσεως, ἐπὶ ὡρισμένον χρόνον ὑπὸ τοῦ νόμου ἀναγραφόμενον, τῆς ἀσκήσεως αὐτοῦ. Ἐνταῦθα ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος χρησιμοποιεῖ τὸν ὅρον μὲ τὴν πρώτην ἔννοιαν.

τι ὅταν κάποιος ἀποκρούσῃ τὴν κατηγορίαν εἰς τὸ δικαστήριον, διαλύεται κάθε προηγουμένη ἐντύπωσις. Ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐδῶ δὲν ἀφήνει ἡ ὑπόνοια τῆς ἔχθρας νὰ γίνῃ πιστευτὸν τὸ δίκαιόν σου. Ἂς μὴ κατηγορῇς, λοιπόν, διὰ νὰ μὴ μολύνῃς καὶ τὸν ἑαυτόν σου· ἂς μὴ ὑφαίνῃς βρωμιὰν ἀπὸ πηλὸν καὶ πλίνθους, ἀλλ' ἂς πλέκῃς στέφανα ἀπὸ τριαντάφυλλα, κρίνα καὶ ἄλλα ἄνθη· ἂς μὴ φέρῃς εἰς τὸ στόμα σου κοπριὰν ἀκάθαρτον, ὅπως τὰ σκαθάρια (διότι τέτοιοι εἶναι αὐτοὶ ποὺ κατηγοροῦν καὶ πρῶτοι αὐτοὶ ἀπολαμβάνουν τὴν βρωμιάν), ἀλλ' ἄνθη, καθὼς αἱ μέλισσαι καὶ ἂς ὑφαίνῃς κεριὰ ὅπως ἐκεῖναι καὶ ἂς εἶσαι πρὸς ὅλους γλυκομίλητος καὶ καταδεκτικός. **C** Τὸν φιλοκατήγορον ὅλοι ἀποφεύγουν, ὅπως τὸ χαλασμένο πρᾶγμα ποὺ βρωμᾷ, ὅπως τὴν βδέλλαν ποὺ ἀρέσκεται νὰ ροφᾷ τὸ αἷμα καὶ τὸ σκαθάρι ποὺ τρώγει κοπριάν, ἐφ' ὅσον τρέφεται μὲ τὰ δυστυχήματα τῶν ἄλλων. Ἐκεῖνον, ὅμως, ποὺ ἔχει γλυκομίλητον στόμα, πλησιάζουν μὲ ἀγάπην ὡς συγγενικόν των πρόσωπον, ὡς ἀληθινὸν ἀδελφόν, ὡς παιδί των, ὡς πατέρα των. Καὶ διατί ὁμιλῶ διὰ τὰ παρόντα πράγματα καὶ διὰ τὴν γνώμην τῶν ἀνθρώπων; Σκέψου ἐκείνην τὴν φοβερὰν ἡμέραν, τὸ ἀδέκαστον δικαστήριον, ὅτι θὰ προσθέσῃς περιττὰ ἁμαρτήματα, ἂν λέγῃς ψευδεῖς κατηγορίας. «Σᾶς λέγω δὲ ὅτι διὰ κάθε λόγον περιττὸν καὶ ἀνωφελῆ, τὸν ὁποῖον τυχὸν θὰ εἴπουν οἱ ἄνθρωποι, θὰ δώσουν λόγον δι' αὐτὸν κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως».[100] **D** Καὶ ἂν εἶναι ἀληθῆ, λέγει, πάλιν δὲν θὰ ἀπαλλαγῇς ἔτσι τῆς καταδίκης, ἐφ' ὅσον γελοιοποιεῖς τὰς δυστυχίας καὶ τὰ παθήματα τοῦ πλησίον. Σκέψου, λοιπόν, τὸν Φαρισαῖον. Δὲν ἦταν τελώνης, ἀλλ' ἔγινεν ἁμαρτωλότερος ἀπὸ τὸν τελώνην, ἐπειδὴ κατηγόρησε τὸν τελώνην. Δὲν ἦταν Φαρισαῖος ὁ τελώνης, ἀλλ' ἔγινε δικαιότερος ἀπὸ τὸν Φαρισαῖον, ἐπειδὴ ἐλεεινολόγησε τὸν ἑαυτόν του.[101]

«Αὐτὰ ἔκαμες καὶ ἐσιώπησα. Ἐνόμισες παρανόμως, ὅτι θὰ εἶμαι ὅμοιος μὲ σέ. Θὰ σὲ ἐλέγξω καὶ θὰ φανερώσω ἐνώπιόν σου καὶ ἐνώπιον τῶν ἄλλων τὰς ἁμαρτίας σου».[102] Εἶδες ἀπέραντον φιλανθρωπίαν; εἶδες τὴν ὑπερ-

100. Ματθ. 12, 36.
101. Λουκᾶ 18, 10.
102. Ψαλμ. 49, 21.

βολικὴν καλωσύνην; εἶδες τὸν ἄπειρον πλοῦτον τῆς μακροθυμίας; Διότι «σιγὴν» ἐδῶ τὴν μακροθυμίαν ὀνομάζει. Τόσα ἔκαμες, λέγει, καὶ δὲν σὲ ἐτιμώρησα, ἀλλὰ σὲ ἀνεχόμουν καὶ ὑπέμενον, διὰ νὰ σοῦ δώσω εὐκαιρίαν πρὸς μετάνοιαν.[103] Σύ, ὅμως, ὄχι μόνον δὲν ἐκέρδισες τίποτε ἐξ αὐτῆς τῆς ἀποχῆς μου, ἀλλὰ καὶ ἐξετράπης εἰς μεγαλυτέραν κακίαν. Διότι σὺ ὄχι μόνον δὲν μετενόησες, ὄχι μόνον δὲν ἐντροπιάσθης, ὄχι μόνον δὲν κατενόησες
241 A τὰ ὅσα ἐγίνοντο πρὸς χάριν σου, ἀλλ' ἤδη καὶ ἐγώ, ποὺ σοῦ ἐφέρθηκα μὲ τόσην ανεκτικότητα, με τόσην ὑπομονήν, ποὺ ἐσιώπησα, ποὺ τόσα ὑπέμεινα, ἐνόμισες ὅτι ἔδειξα τόσην ἀνοχὴν ὄχι ἀπὸ ἀγάπην καὶ μακροθυμίαν, ἀλλὰ διότι δὲν ἤθελα νὰ διορθώσω αὐτά, οὔτε νὰ ἀγανακτῶ δι' ὅσα ἐγίνοντο.

«Ἐννοήσατε, λοιπόν, ὅλα αὐτὰ ὅσοι λησμονεῖτε τὸν Θεόν».[104] Ποῖα; Αὐτὰ ποὺ ἔχουν λεχθῆ, λέγει. Τί σημαίνει, «Σύνετε»; Ἐννοήσατε. Διότι ποῖον εἶναι αὐτὸ ποὺ ἐλέχθη μὲ τρόπον σκοτεινόν; Τί εἶναι αὐτὸ ποὺ ἔχει ἀνάγκην πολλῆς ἐρεύνης; Μάλιστα καὶ αὐτὸς ὁ τρόπος τῆς διδασκαλίας καθιερώνει διαφορετικὴν πολιτείαν. Διότι χωρὶς νὰ κάμνῃ εὐρὺν λόγον περὶ τῶν θυσιῶν, παρουσιάζει τὴν εὐαγγελικὴν νομοθεσίαν· ἄλλωστε ἤθελε νὰ ἀποσπάσῃ αὐτούς, οἱ ὁποῖοι εἶχον χαθῆ κάτω ἀπὸ τὸ μεγάλο **B** βάρος τῶν ἀκαθαρσιῶν τῶν ἁμαρτημάτων, τρόπον τινά, ἀπὸ τὰ ἀκάθαρτα βάθη τῆς κακίας καὶ ὡσὰν τὴν ἀκαθαρσίαν τῶν ματιῶν νὰ καθαρίσῃ καλῶς αὐτὴν (τὴν κακίαν), ποὺ προπορεύεται εἰς τὴν ὁδὸν τῆς κακῆς συνηθείας. Παρακινεῖ αὐτοὺς νὰ ἐνθυμηθοῦν ἐκεῖνα ποὺ ἐπραγματοποιήθησαν, διὰ νὰ μὴ ἀναχωρήσουν χωρὶς ὠφέλειαν, ἀφοῦ λησμονήσουν αὐτά. Διότι ἡ ἐξοικείωσις εἰς τὰς ἁμαρτίας παρασκευάζει τὴν πώρωσιν τῆς ψυχῆς, δημιουργεῖ ἀνοήτους καὶ τυφλώνει τὸ ὀξυδερκὲς μάτι τῆς διανοίας. «Μήπως σᾶς ἁρπάσῃ καὶ οὐδεὶς θὰ εὑρεθῇ διὰ νὰ σᾶς λυτρώσῃ».[105] Τί ἀνέκφραστος φιλανθρωπία! Εἶναι λόγοι μητρὸς φιλοστόργου αὐτοί, μᾶλλον δὲ εἶναι λόγοι καλωσύνης ἀπείρως ἀνωτέρας ἐκείνης τῆς φιλοστοργίας. **C** Διότι προασφαλίζεται ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος παρουσίασε τέτοιο κατηγορητήριον καὶ ἐφανέρωσε τόσην ὀργήν. Ἐκεῖνος ποὺ εἶπε, «Θὰ σὲ ἐλέγξω καὶ θὰ φέρω

---

103. Ρωμ. 2, 4.
104. Ψαλμ. 49, 22.
105. Ψαλμ. 49, 22.

ἐνώπιόν σου καὶ ἐνώπιον τῶν ἄλλων τὰς ἁμαρτίας σου» καὶ ἐξέδωκε καταδικαστικὴν ἀπόφασιν, ἀκυρώνει πάλι τὴν ἀπόφασιν, χωρὶς νὰ τοὺς παραδίδῃ ὡς καταδίκους πρὸς τιμωρίαν, ἀλλ' ἐπεμβαίνει μὲ τὴν συμβουλὴν καὶ τὴν παραίνεσιν ὡς εἰς ἀνθρώπους ὀφείλοντας νὰ διορθωθοῦν, τοὺς σωφρονίζει μὲ τὸν φόβον καὶ τοὺς λέγει: «Μήπως σᾶς ἁρπάσῃ, ὡς λέων, καὶ οὐδεὶς θὰ εὑρεθῇ διὰ νὰ σᾶς λυτρώσῃ».

«Ἀρκεῖ ἡ θυσία τῆς αἰνέσεως νὰ μὲ δοξάσῃ καὶ αὐτὸς εἶναι ὁ δρόμος, τὸν ὁποῖον θὰ δείξω εἰς πάντα βαδίζοντα τὴν σωτηρίαν τοῦ Θεοῦ».[106] Ἀφοῦ ἔδειξε τὴν φιλανθρωπίαν του, ἀφοῦ παρεκίνησε, συνεβούλευσε, ἠπείλησε, ἐφόβησε, **D** ἀφοῦ ἐπέστησε τὴν προσοχήν των εἰς τὴν σκληρὰν τιμωρίαν καὶ ἀφοῦ ἔδωσε τὴν συμβουλήν, τοὺς ἀποκαλύπτει καὶ τὸν τρόπον, διὰ τοῦ ὁποίου δύνανται νὰ διορθώσουν αὐτὰ ποὺ ἔγιναν, διὰ τῶν ἑξῆς λόγων: «Ἀρκεῖ ἡ θυσία αἰνέσεως διὰ νὰ μὲ δοξάσῃ». Αὐτὸ δὲ ποὺ λέγει σημαίνει: Ὄχι μόνον θὰ σταματήσῃ τὴν ὀργήν μου, ὄχι μόνον θὰ λύσῃ τὴν καταδίκην, ἀλλὰ καὶ θὰ μὲ δοξάσῃ. Κοίταξε πόσον μεγάλο εἶναι τὸ κατόρθωμα, ὅταν δοξάζεται ὁ Θεὸς χάριν αὐτοῦ. «Καὶ αὐτὸς εἶναι ὁ δρόμος, τὸν ὁποῖον θὰ δείξω εἰς πάντα βαδίζοντα τὴν σωτηρίαν τοῦ Θεοῦ». Εἶδες ἀνέκφραστον ἀμοιβήν; εἶδες τὴν ὑπερβολικὴν φιλανθρωπίαν; Διότι ὑπόσχεται νὰ φανερώσῃ τὸν δρόμον τοῦ Θεοῦ καὶ εἰς αὐτοὺς ποὺ τὸν ἀκολουθοῦν τὴν πραγματικὴν σωτηρίαν τοῦ Θεοῦ. Ἂς ἐμπιστευώμεθα λοιπὸν ἐκεῖνον ποὺ ὑπόσχεται καὶ ἂς τὸν δοξάζωμεν μὲ ὀρθότητα βίου καὶ θυσίαν αἰνέσεως. Αὐτὴ εἶναι ἡ ὁδός, ποὺ ὁδηγεῖ εἰς τὴν σωτηρίαν, δι' αὐτῆς τῆς θυσίας. Αὐτὴν εἴθε ὅλοι ἡμεῖς νὰ ἐπιτύχωμεν, μὲ τὴν χάριν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διότι εἰς Αὐτὸν ἀνήκει ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, τώρα καὶ πάντοτε, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

---

106. Ψαλμ. 49, 23.

ΟΜΙΛΙΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΡΗ' (108) ΨΑΛΜΟΝ*

242 A «Θεὲ τῆς αἰνέσεώς μου, μὴ σιωπήσῃς· διότι στόμα ἀσεβοῦς καὶ στόμα δολίου ἠνοίχθησαν ἐπ' ἐμέ· ἐλάλησαν κατ' ἐμοῦ μὲ γλῶσσαν ψευδῆ· καὶ μὲ λόγους μίσους μὲ περιεκύκλωσαν καὶ μὲ ἐπολέμησαν ἀναιτίως. Ἀντὶ τῆς ἀγάπης μου εἶναι ἀντίδικος εἰς ἐμέ· ἐγὼ δὲ προσεύχομαι. Καὶ ἀνταπέδωσαν εἰς ἐμὲ κακὸν ἀντὶ καλοῦ καὶ μῖσος ἀντὶ τῆς ἀγάπης μου. Κατάστησον ἀσεβῆ ἐπ' αὐτόν· καὶ διάβολος ἂς στέκῃ ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ· ὅταν κρίνηται, ἂς ἐξέλθῃ καταδεδικασμένος· καὶ ἡ προσευχὴ αὐτοῦ ἂς γίνῃ εἰς ἁμαρτίαν. Ἂς γίνουν αἱ ἡμέραι αὐτοῦ ὀλίγαι· ἄλλος ἂς λάβῃ τὴν ἐπισκοπὴν αὐτοῦ. Ἂς γίνουν οἱ υἱοὶ αὐτοῦ ὀρφανοὶ καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ χήρα. Καὶ ἂς περιπλανῶνται πάντοτε οἱ υἱοὶ αὐτοῦ καὶ ἂς γίνουν ἐπαῖται, καὶ ἂς ζητοῦν ἐκ τῶν ἐρειπίων αὐτῶν. Ἂς παγιδεύσῃ ὁ δανειστὴς πάντα τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῦ· καὶ ἂς διαρπάσουν οἱ ξένοι τοὺς κόπους αὐτοῦ».[1]

C Εἶναι ἀνάγκη ἐδῶ νὰ δείξωμεν πολλὴν σύνεσιν. Διότι οἱ λόγοι αὐτοί, μὲ τὴν ἁπλῆν ἀνάγνωσιν καὶ τὴν πρώτην ἀκρόασιν, τρομάζουν πολλοὺς ἀπὸ αὐτούς, οἱ ὁποῖοι δὲν δεικνύουν ἰδιαιτέραν προσοχήν, ὥστε νὰ διακρίνουν τὸ βαθύτερον νόημα αὐτῶν. Τοῦτο δὲ διότι ὅλος ὁ ψαλμὸς εἶναι γεμᾶτος κατάρες καὶ δι' αὐτῶν ἐπέρασεν ὁ λόγος μας. Φανερώνει δὲ κάποιον θυμὸν τοῦ λέγοντος ἐνεργὸν καὶ καυτόν, ὁ ὁποῖος δὲν σταματᾷ μέχρις αὐτὸν ποὺ τὸν ἀδικεῖ, ἀλλὰ φθάνει καὶ εἰς τὰ παιδιὰ ἡ τιμωρία καὶ εἰς τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα, καὶ μάλιστα δὲν ἀρκεῖται εἰς μίαν συμφοράν, ἀλλὰ προσθέτει εἰς τὰς συμφορὰς καὶ ἄλλας συμφοράς. D Κοίταξε πόσα εὔχεται ἐναντίον του· «Κατάστησον ἀσεβῆ ἐπ' αὐτόν, καὶ διάβολος ἂς στέκῃ ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ».[2] Ἂς εἶναι, δηλαδή, ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν κατηγόρων, ἀνθρώπων

* Ὁ 108ος ψαλμὸς ἀποτελεῖ προφητείαν, ἡ ὁποία ὑπὸ μορφὴν κατάρας ἐξαγγέλλει καὶ προλέγει, ὅσα θὰ συμβοῦν εἰς τὸν προδώσαντα τὸν Χριστὸν Ἰούδαν τὸν Ἰσκαριώτην.

1. Ψαλμὸς 108.
2. Ψαλμ. 108, 6.

πονηρῶν καὶ ἐπικινδύνων καὶ ἂς μὴ ὑπερισχύσῃ αὐτῶν. Τοῦτο δὲ σημαίνει: «Ὅταν κρίνεται, ἂς ἐξέλθῃ καταδεδικασμένος».[3] Καὶ δὲν ἠρκέσθη εἰς αὐτὴν τὴν τιμωρίαν μόνον, ἀλλ' εὔχεται, μαζὶ μὲ αὐτὴν τὴν καταδίκην, κάποιος ἄλλος νὰ λάβῃ τὴν ἰδικήν του τιμήν, διὰ τῶν ἑξῆς λόγων: «Ἄλλος ἂς λάβῃ τὴν ἐπισκοπὴν (τὸ ἀξίωμα) αὐτοῦ».[4] Καὶ δὲν σταματᾷ μέχρις ἐδῶ, ἀλλὰ καὶ τὸν μοναδικὸν E λιμένα ποὺ ὑπάρχει σκεπάζει μὲ χώματα (ὥστε νὰ μὴ δύναται νὰ καταφύγῃ ἐκεῖ), ἔχει τὴν ἀξίωσιν, δηλαδή, νὰ μὴ τύχῃ οὔτε κάποιας μικρᾶς φιλανθρωπίας ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ, δι' αὐτὸ καὶ λέγει: «Καὶ ἡ προσευχή του ἂς γίνῃ εἰς ἁμαρτίαν».[5] Ἔχει μὲν λοιπὸν καὶ τὴν ἀξίωσιν νὰ ἀποθάνῃ προώρως. «Ἂς γίνουν αἱ ἡμέραι αὐτοῦ ὀλίγαι».[6] Καὶ δὲν σταματᾷ ἕως ἐδῶ, ἂν καὶ θὰ ἦσαν ἀρκετὰ αὐτά, ἀλλὰ προσθέτει καὶ ἄλλα, τὸ ὁποῖον σημαίνει ὅτι κατέχεται ἀπὸ σφοδρὰν ὀργὴν καὶ δὲν ἀρκεῖται εἰς μίαν καὶ δύο τιμωρίας, ἀλλὰ ζητεῖ τόσας πολλάς. Αὐτὰ δὲ ποὺ ἀκολουθοῦν εἶναι ἀκόμη χειρότερα ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ προηγήθησαν. Διότι ἀπὸ τὰς ὑπολοίπους συμφοράς, καταρᾶται καὶ ὀρφάνιαν καὶ χηρείαν. Καίτοι βεβαίως αὐτά, 243 A ὅταν ἀποθάνῃ, θὰ συμβοῦν κατ' ἀνάγκην, ἐν τούτοις, ὅμως, καὶ αὐτὰ τοποθετεῖ εἰς τὴν σειρὰν μαζὶ μὲ τὶς κατάρες, μὲ τὸν θυμὸν ζέοντα. Καὶ δὲν σταματᾷ μέχρι τὴν «ὀρφάνιαν», ἀλλὰ μετὰ ἀπὸ τοιούτου εἴδους συμφορὰς προχωρεῖ περισσότερον καὶ αὐξάνει τὸ κακὸν μὲ τὴν ἀξίωσιν οἱ ἀπόγονοι ἐκείνου νὰ καταντήσουν ξένοι καὶ περιπλανώμενοι. Καὶ ἂς περιπλανῶνται πάντοτε οἱ υἱοὶ αὐτοῦ καὶ ἂς γίνουν ἐπαῖται.[7] Νὰ μὴ παύσουν νὰ περιπλανῶνται, δηλαδή, οὔτε νὰ ἀποκτήσουν ποτὲ τὰ ἐντελῶς ἀναγκαῖα πρὸς συντήρησίν των, οὔτε νὰ παύσουν ποτὲ νὰ περιφέρωνται συνεχῶς ἀπὸ ἑνὸς τόπου εἰς ἄλλον τόπον· νὰ τοὺς κακομεταχειρίζωνται καὶ νὰ τοὺς καταδιώκουν ἀπὸ ὅλην τὴν γῆν καὶ νὰ μὴ εὑρίσκουν πουθενὰ τόπον διὰ νὰ σταθοῦν. B Μετὰ δὲ ἀπὸ αὐτὰ εὔχεται ἐναντίον των καὶ πτωχείαν, μάλιστα δὲ πτωχείαν ἀπόλυτον καὶ ἀνυπόφορον, ὥστε νὰ μὴ τύχουν οὔτε τῆς βοηθείας τῶν συγγενῶν, ἀλλὰ νὰ περιφέρωνται διὰ νὰ τὴν ζητοῦν ἀπὸ ξένους καὶ ἀγνώστους.

3. Ψαλμ. 108, 7.
4. Ψαλμ. 108, 8.
5. Ψαλμ. 108, 7.
6. Ψαλμ. 108, 8.
7. Ψαλμ. 108, 10

Δῶσε δὲ προσοχὴν διὰ νὰ ἀκούσης μὲ ποῖον τρόπον φανερώνει αὐτὸ καὶ προσθέτει. Διότι μετὰ ἀπὸ αὐτὸ ποὺ εἶπε: «Ἂς περιπλανῶνται πάντοτε οἱ υἱοὶ αὐτοῦ καὶ ἂς γίνουν ἐπαῖται», προσθέτει: «Ἂς ζητοῦν ἀπὸ τὰ ἐρείπιά του καὶ ἂς παγιδεύση ὁ δανειστὴς ὅλα τὰ ὑπάρχοντά του καὶ ἂς διαρπάσουν οἱ ξένοι τοὺς κόπους του». Τοῦτο εἶναι ἄλλη μορφὴ δυστυχίας, τὸ νὰ δοθοῦν, δηλαδή, εἰς διαρπαγὴν τὰ ὑπάρχοντά των, νὰ ὑποφέρουν τὰς παγίδας τῶν δανειστῶν, νὰ ἐνοχλοῦνται μὲ κάθε τρόπον **C** καὶ τὸ χειρότερον ἀπ' ὅλα, μέσα εἰς τόσα κακὰ νὰ στεροῦνται παντελῶς προστάτου. Καὶ αὐτὸ τὸ εὔχεται μὲ τὰ ἑξῆς λόγια: «Ἂς μὴ ὑπάρχη ὁ ἐλεῶν αὐτόν». Διότι τὰ δυστυχήματα αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ εἶναι ἀφόρητα, ὅταν, ὅμως, δὲν ὑπάρχη καὶ ὁ προστάτης, γίνονται πολὺ χειρότερα. «Ἂς μὴ ὑπάρχη κανεὶς διὰ νὰ λυπηθῆ τὰ ὀρφανά του».[8] Ἀλλοίμονον, πόσον μεγάλος εἶναι ὁ θυμός, ὅταν καὶ αὐτὸ τὸ πρόωρον τῆς ὀρφάνιας δὲν εὑρίσκη ἔλεος, ὄχι δὲ μόνον ἔλεος, ἀλλὰ περικυκλώνεται καὶ ἀπὸ τελείαν καταστροφήν. Ἂς ἐξολοθρευθοῦν, λέγει, τὰ παιδιά του. Ἂν ἐξαλειφθῆ τὸ ὄνομά του ἐντὸς μιᾶς γενεᾶς.[9]

Εἶδες, λοιπόν, λόγον γεμᾶτον ἀπὸ θυμόν, ποὺ δὲν σταματᾷ πουθενά; Τοὺς εὔχεται νὰ ζήσουν μὲ κάθε εἶδους δυστυχίαν, **D** νὰ πάθουν τελείαν καταστροφὴν καὶ νὰ χαθοῦν ὡς ἄγνωστοι μεταξὺ ἀγνώστων. Καὶ ὡς νὰ μὴ εἶναι ἀρκετὴ ἡ δυστυχία τῶν παιδιῶν, προσθέτει πάλιν· «Ἂς ἔλθη εἰς ἐνθύμησιν ἐνώπιον τοῦ Κυρίου ἡ ἀνομία τῶν πατέρων αὐτοῦ, καὶ ἂς μὴ ἐξαλειφθῆ ἡ ἁμαρτία τῆς μητρὸς αὐτοῦ. Ἂς εἶναι πάντοτε ἐνώπιον τοῦ Κυρίου, διὰ νὰ ἐκκόψη ἀπὸ τῆς γῆς τὸ μνημόσυνον αὐτῶν».[10] Αὐτὸ μάλιστα εἶναι θυμός, τὸ νὰ κομματιάζη ἐντελῶς τὰς συμφορὰς τὰς ὁποίας εἶπε καὶ νὰ στριφογυρίζη συνεχῶς εἰς τὰ ἴδια. Διότι ἀφοῦ εἶπε, Ἂς ἔλθη εἰς ἐνθύμησιν ἐνώπιον τοῦ Κυρίου ἡ ἀνομία τῶν πατέρων αὐτοῦ, προσέθεσε: Ἂς μὴ ἐξαλειφθῆ. Καίτοι εἶναι τὸ ἴδιο. Ἀλλὰ ὁ θυμὸς τὸν προετοίμασε νὰ εἴπη καὶ τὰ δύο. **E** Αὐτὸ δὲ ποὺ θέλει νὰ εἴπη εἶναι τὸ ἑξῆς: **Σκότωσέ τον, σφάξε τον, ἀφάνισέ τον.** Εἶδες τὸ πλῆθος τῆς κατάρας; Ἀλλ', ἐὰν θέλης, πάλιν ἐξ ἀρχῆς θὰ ἀνακεφαλαιώσω αὐτά. Ἂς περιπέση εἰς κακοὺς ἀνθρώπους, λέγει, ἂς κατηγορηθῆ, ἂς ὑποδουλωθῆ εἰς αὐτούς, ἂς καταδικασθῆ, ἂς ὑποστῆ πρόωρον θάνατον, ἂς ἀπομακρυνθῆ τοῦ ἀξιώματός του καὶ ἂς ἴδη νὰ μεταβιβάζεται τοῦτο εἰς κάποιους ἄλλους καὶ ὄχι εἰς τοὺς ἀπογόνους του. Ἡ γυναῖκα του ἂς χαθῆ καὶ τὰ παιδιά του πεῖναν, ὀρφάνιαν καὶ **244 A** ζωὴν ζητιάνων ἂς ὑποφέρουν, ἂς καταδικασθοῦν, ἂς καταδιωχθοῦν ἀπὸ παντοῦ, ἂς μὴ ἔχουν κανένα προστάτην, ἂς ἐκπέσουν καὶ ἀπὸ τὴν εὔνοιαν τοῦ Θεοῦ, ἂς μὴ γίνη κανεὶς λιμάνι σωτηρίας δι' αὐτούς, οὔτε καταφύγιον. Ἂς ἐξαλειφθῆ τὸ ὄνομά του ἀπὸ τὴν γῆν, ἄγνωστος ἂς ἀπωλεσθῆ καὶ ἂς δικασθοῦν ὁ πατέρας καὶ ἡ μητέρα, δι' ὅσας ἁμαρτίας ἔπραξαν καὶ ἔτσι ἐντελῶς κατεστραμμένοι ἂς ἐξολοθρευθοῦν διὰ παντός.

Ἆρά γε δὲν καταπλήσσουν τὰ λεχθέντα τὸν ἀκροατήν; Ἆρά γε δὲν θέλεις νὰ ἀκούσης ποῖος εἶναι αὐτός, ποὺ κατεδικάσθη μὲ τέτοιον σκληρὸν τρόπον; Διότι ἂν ἐρωτῶμεν τοὺς παρισταμένους, ἀκούοντες ὅτι κάποιον ἄνθρωπον περιπαίζουν, νὰ μᾶς εἴπουν ποῖος εἶναι ἐκεῖνος, ποὺ ἀκούει αὐτά, πολὺ περισσότερον, ὅταν ἀκούωμεν τὸν προφήτην νὰ καταρᾶται αὐτά, **B** εἶναι ἀναγκαῖον νὰ πληροφορηθῶμεν καὶ μάλιστα νὰ πληροφορηθῶμεν μετὰ φόβου καὶ μὲ συνεσταλμένην διάνοιαν, ποῖος εἶναι ἐκεῖνος ποὺ προεκάλεσε τόσην ὀργήν, ποὺ ἐλύπησε τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, ὥστε νὰ ἀκούση τόσον πολλὰ καὶ τόσον φοβερὰ εἴδη παθημάτων. Λοιπόν, ἐὰν σᾶς φαίνεται τοῦτο ἀναγκαῖον, ἂς ἐξηγήσωμεν ἐξ ἀρχῆς τὸν ψαλμὸν μὲ πολλὴν προσοχήν. Καὶ ἂς μὴ θορυβῆται κανείς. Καὶ διότι θὰ ἐξηγήσω τὸν ψαλμὸν μὲ κάθε ἀκρίβειαν, ὅσον μοῦ εἶναι δυνατόν. Ἄλλως τε δὲν εἶναι εὔκολον τὸ ζητούμενον. Καὶ κατ' ἀρχήν, διὰ ποῖον λόγον, ἀφοῦ ἡμάρτησε αὐτὸς — αὐτός, λοιπόν, κατὰ τοῦ ὁποίου ἔγινε ἡ κατακραυγή —, τιμωροῦνται τὰ παιδιὰ μαζί του καὶ ἡ γυναῖκα καὶ οἱ γονεῖς του. **C** Δεύτερον δέ, ποῖος εἶναι ὁ καταρώμενος. Τρίτον, πῶς ὁ κορυφαῖος μεταξὺ τῶν Ἀποστόλων ἀποδεικνύει ὅτι ὁ ψαλμὸς ἔχει λεχθῆ περὶ τοῦ Ἰούδα, ἢ μᾶλλον ὄχι ὅλος ὁ ψαλμός, ἀλλ' ἕνα τμῆμα τοῦ ψαλμοῦ. Διότι ἔχει γραφῆ, λέγει, εἰς τὸ βιβλίον τῶν ψαλμῶν: «Ἂς γίνη ἡ κατοικία αὐτοῦ ἔρημος καὶ ἂς μὴ εἶναι ὁ κατοικῶν εἰς αὐτήν».[11] Ἀλλ' αὐτὸ μᾶς δημιουργεῖ ἄλλο πάλιν πρόβλημα, διότι καὶ τὰ δύο αὐτὰ δὲν ἔχουν γραφῆ εἰς αὐτὸν ἐδῶ τὸν ψαλμόν· ἕνεκα δὲ

8. Ψαλμ. 108, 12.
9. Ψαλμ. 108, 13.
10. Ψαλμ. 108, 14 - 15.

11. Πράξ. Ἀποστ. 1, 20.

τούτου δὲν παρέπεμψεν εἰς αὐτὸν ἐδῶ τὸν ψαλμόν, ἀλλ' εἰς ὁλόκληρον τὸ βιβλίον τῶν ψαλμῶν.

Διότι τό: «Ἂς γίνῃ ἡ κατοικία αὐτοῦ ἔρημος», ἔχει γραφῆ εἰς ἄλλον[12] καὶ εἰς αὐτὸν ἐδῶ· «Ἂς λάβῃ ἄλλος τὸ ἀξίωμα αὐτοῦ». **D** Ὁ Πέτρος ὅμως συνήνωσε εἰς μίαν μαρτυρίαν καὶ τὰ δύο. Ἐκεῖνο ποὺ κάμνει καὶ ὁ Παῦλος παντοῦ, ὅπως ὅταν λέγῃ: «Θέλει ἔλθει ἐκ Σιὼν ὁ λυτρωτής, καὶ θέλει ἀποστρέψει τὰς ἀσεβείας ἀπὸ τοῦ Ἰακώβ. Καὶ αὕτη εἶναι ἡ παρ' ἐμοῦ διαθήκη πρὸς αὐτούς, ὅταν ἀφαιρέσω τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν».[13] Τί θὰ ἠμποροῦσε νὰ εἴπῃ κανεὶς ὅτι εἶναι αὐτό, ποὺ ἀνεφέρθη, προφητεία, ἢ κατάρα; Προφητεία ὑπὸ μορφὴν κατάρας. Διότι καὶ ἀλλοῦ θὰ συναντήσωμεν κάτι παρόμοιον, τὸ ὁποῖον ἔκαμε καὶ ὁ Ἰακώβ. Ἐπειδή, δηλαδή, πρέπει νὰ ὠφελοῦνται οἱ παρακολουθοῦντες, ἀπὸ αὐτὰ ποὺ συμβαίνουν εἰς τοὺς ἄλλους, πολλὰς ἐκ τῶν προφητειῶν σχηματίζουν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ὥστε καὶ μὲ τὴν μορφὴν αὐτὴν τῆς ἐκφράσεώς των τῆς ἀναλόγου πρὸς τὴν διαγωγήν των, νὰ αὐξηθῇ ὁ φόβος των. **E** Διότι δὲν εἶναι ἰσοδύναμον νὰ εἴπῃ κανείς, ὅτι ὁ τάδε πρέπει νὰ συμμορφωθῇ πρὸς αὐτὸ καὶ πρὸς ἐκεῖνο μὲ τὸ νὰ εἴπῃ τὸ ἴδιο μὲ τὸν τρόπον ἀνθρώπου ποὺ εἶναι πολὺ θυμωμένος καὶ ὠργισμένος. Καὶ ὅτι δὲν λέγω αὐτὰ προχείρως, θὰ σᾶς τὸ ἀποδείξω ἀπὸ τοὺς προφητικοὺς λόγους.

Διότι ὁ Ἰακώβ, ὅταν ἐπρόκειτο νὰ ἀποθάνῃ, εἶπεν εἰς τὰ παιδιά του· «Ἐλᾶτε, διὰ νὰ σᾶς ἀναγγείλω τί μέλλει νὰ συμβῇ εἰς ἐσᾶς ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις».[14] Καὶ ὅταν ἐπρόκειτο νὰ προφητεύσῃ, εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἀρχίζει τὴν προφητείαν μὲ κατάρας, παρακινηθείς, τρόπον τινά, ἀπὸ κάποιον θυμὸν ποὺ ἔκαιε ἐντός του, καὶ ἔλεγε ὡς ἑξῆς: «Ρουβὴν ὁ πρωτότοκός μου **245 A** εἶναι σκληρὰ ἡ συμπεριφορά σου, σκληρὰ καὶ αὐθάδης, συμπεριεφέρθης ὑβριστικῶς, ἐξέβρασας ὡς ὕδωρ».[15] Προφήτευσε μὲ τὴν μορφὴν τῆς κατάρας τὴν μελλοντικὴν καταστροφήν του. Ἔτσι πάλιν ὅταν προλέγῃ ἀγαθά, τὰ διηγεῖται ὑπὸ μορφὴν εὐχῆς: «Ὁ Θεὸς νὰ δώσῃ εἰς σέ, λέγει, ἀπὸ τῆς δρόσου τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἀπὸ τοῦ πάχους τῆς γῆς».[16] Ἂν

12. Ψαλμ. 69, 25.
13. Ρωμ. 11, 26 καὶ 27. Ὁ Παῦλος παραπέμπει ἐν Ἠσ. 59, 20 καὶ Ἠσ. 27, 9.
14. Γεν. 49, 1.
15. Γεν. 49, 3-4.
16. Γεν. 27, 28.

καὶ εἶναι καὶ αὐτὴ προφητεία. Φανερόν, πάντως εἶναι, ὅτι δὲν προέρχεται ἀπὸ κάποιο ἀνθρώπινο πάθος. Διότι τὸ ἴδιο κάμνει καὶ προκειμένου περὶ τοῦ Χαναὰν ὁ πατὴρ αὐτοῦ, ὡς ἑξῆς ὁμιλῶν: «Καὶ ὁ Χαναὰν θὰ εἶναι δοῦλος εἰς αὐτόν».[17] Διὰ νὰ μάθῃς ὅτι ὁ Θεὸς τιμωρεῖ τοὺς ἀδίκους καὶ προφυλάσσει τοὺς ἀδικουμένους. Καὶ ὁ Χριστὸς δέ, ἐπαναφέρων, τρόπον τινά, τὸ προφητικὸν εἶδος, παρόμοιον περίπου τρόπον χρησιμοποιεῖ, **B** καὶ μιμούμενος τὸν θρηνοῦντα προφήτην, λέγει: «Οὐαὶ εἰς σέ, Χοραζίν, οὐαὶ εἰς σέ, Βηθσαϊδά».[18] Καὶ πάλιν, καθὼς ὅταν λέγῃ: «Ἱερουσαλήμ, Ἱερουσαλήμ, ἡ φονεύουσα τοὺς προφήτας».[19]

Διὰ ποῖον, λοιπόν, ἔχει λεχθῆ ὁ ψαλμὸς αὐτός; Μερικὰ λέγονται περὶ τοῦ Ἰούδα, περὶ τοῦ ὁποίου τὸ Πνεῦμα ὁμιλεῖ διὰ τοῦ Δαυίδ, τὰ δὲ ὑπόλοιπα περὶ ἄλλων. Καὶ αὐτὸς πάλιν εἶναι ἕνας τρόπος προφητείας. Καὶ εἰς πολλὰ μέρη θὰ τὸν εὕρωμεν ἔτσι διατυπωμένον καὶ τὰ μὲν ἐν ἀρχῇ λεγόμενα νὰ ἀναφέρωνται εἰς ἄλλον, τὰ δὲ ὑπόλοιπα εἰς κάποιον ἄλλον. Διὰ νὰ διαπιστώσῃς δὲ αὐτὸ καὶ ἐξ ἄλλου γεγονότος, ὅταν οἱ Ἰουδαῖοι εἰσήρχοντο εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, ὁ Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ, ἐνῷ ἐχώριζε τὰς δώδεκα φυλὰς εἰς δώδεκα μέρη, **C** διατάσσεται ἀπὸ τὸν Θεόν, ἄλλας μὲν ἐξ αὐτῶν νὰ εὐλογῇ, ἄλλας δὲ νὰ καταρᾶται. Καὶ ἡ εὐλογία αὕτη καὶ ἡ κατάρα ἦσαν προφητεῖαι περὶ τῶν μελλόντων νὰ συμβοῦν. Καὶ διότι ἔλεγεν: «Κατηραμένος ἂς εἶσαι σὺ εἰς τὴν πόλιν καὶ κατηραμένος εἰς τὸν ἀγρόν».[20] Καὶ ἐσχημάτισαν μακρὸν λόγον αἱ φυλαί, ἀφοῦ συνεκέντρωσαν ἀναριθμήτους τοιαύτας κατάρας.

Τοῦτο μάλιστα εἶναι δυνατὸν νὰ εἴπῃ κανείς, ὅτι συμβαίνει καὶ ἐδῶ, ὅτι, δηλαδή, ὑπὸ μορφὴν κατάρας ἔχει συντεθῆ προφητεία, ἡ ὁποία ἐξαγγέλλει καὶ προλέγει, ὅσα θὰ συμβοῦν εἰς τὸν Ἰούδαν. Ἐν συνεχείᾳ δὲ ἀναφέρει κάποιαν ἄλλην ὑπόθεσιν καὶ ἐπιτίθεται ἐναντίον μερικῶν, **D** ποὺ κατεφέρθησαν κατὰ τῆς ἱερωσύνης. Καὶ τοῦτο διὰ νὰ διδαχθῶμεν, πόσον κακὸν εἶναι νὰ καταφέρεται κανεὶς κατὰ τῶν ἱερέων τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ χρησιμοποιῆται ἐναντίον των δόλος καὶ ἀδικία. Δὲν εἶναι ἐπο-

17. Γεν. 9, 26.
18. Λουκ. 10, 13.
19. Λουκ. 13, 34.
20. Δευτερ. 28, 16.

μένως τίποτε ἄλλο τὰ λεχθέντα, παρὰ διδασκαλία, περὶ ἐκείνων ποὺ θὰ συμβοῦν εἰς τοὺς ἀδικοῦντας τοὺς πλησίον των, εἰς ἐκείνους ποὺ καταφέρονται μὲ δόλον καὶ διεφθαρμένην σκέψιν ἐναντίον ἐκείνων ποὺ δὲν τοὺς ἠδίκησαν εἰς τίποτε. Ἐὰν δὲ ἔχῃ τὴν ἀξίωσιν νὰ τιμωροῦνται καὶ τὰ παιδιά, ἀγαπητέ, μὴ ταράσσεσαι, διότι ἐδῶ παιδιὰ ὀνομάζει αὐτούς, ποὺ ἔχουν συμμετάσχει εἰς τὴν κακίαν τέτοιων ἀνθρώπων. Διότι ἡ Γραφὴ γνωρίζει νὰ ὀνομάζῃ παιδιὰ καὶ αὐτούς, ποὺ λόγῳ συγγενείας φέρουν αὐτὴν τὴν ὀνομασίαν, ἀλλὰ καὶ ἐκείνους ποὺ ἔχουν συμβιώσει μὲ τὴν παρανομίαν, καίτοι δὲν εἶναι φυσικὰ παιδιά, καθὼς ὅταν λέγῃ: **E** «Σεῖς εἴσθε υἱοὶ τοῦ διαβόλου».[21] Καί, βεβαίως, οἱ Ἰουδαῖοι δὲν ἦσαν φυσικὰ παιδιὰ τοῦ διαβόλου. Πῶς ἦτο δυνατὸν νὰ ἦσαν φυσικὰ παιδιὰ τοῦ «ἀσωμάτου» διαβόλου οἱ Ἰουδαῖοι, ποὺ περιβάλλονται ἀπὸ σάρκα; Ἀλλὰ διὰ τῆς συμμετοχῆς των εἰς τὴν παρανομίαν ἀπέσπασαν τὴν συγγένειαν. Ἔτσι ἀπομακρύνει αὐτοὺς καὶ ἀπὸ τὸν Ἀβραάμ, λέγων: «Ἐὰν εἴσθε τέκνα τοῦ Ἀβραάμ, τὰ ἔργα τοῦ Ἀβραὰμ ἠθέλετε κάμνει».[22] Ὅτι δὲ υἱὸς δὲν τιμωρεῖται διὰ τὸν πατέρα, οὔτε ὁ πατὴρ χάριν τοῦ υἱοῦ, εἶναι φανερὸν εἰς τὸν καθένα. Καὶ εἰς τὸν νόμον ἔχει λεχθῇ αὐτό, ἐκτὸς ἐὰν κακῶς δὲν ἐπαιδαγώγησεν αὐτόν, ἀλλὰ καὶ τότε ὄχι χάριν τοῦ υἱοῦ, ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῆς ἰδικῆς του ἀμελείας, καθὼς ὁ Ἡλεί.[23]

246 A Ἂν δὲ σᾶς φαίνεται καλόν, ἂς ἑρμηνεύσωμεν ἐξ ἀρχῆς τὸν ψαλμόν. «Ὁ Θεός, τὴν αἴνεσίν μου μὴ παρασιωπήσῃς». Ἄλλος δὲ ἑρμηνευτὴς λέγει· «Θεέ, μὴ κωφεύσῃς εἰς τὴν δοξολογίαν μου». Ἄλλος, «Μὴ σιωπήσῃς»· δηλαδή, μὴ προσπεράσῃς τὴν τιμωρίαν, ἀλλὰ τιμώρησε αὐτὰ ποὺ ἔχουν γίνει. Διότι σὺ εἶσαι ὁ ἔνδοξος, ὁ μέγας καὶ δυνατός, ποὺ διορθώνεις αὐτά. «Διότι στόμα ἀσεβοῦς καὶ στόμα δολίου ἠνοίχθησαν ἐπ' ἐμέ. Ἐλάλησαν κατ' ἐμοῦ μὲ γλῶσσαν ψευδῆ καὶ μὲ λόγους μίσους μὲ περιεκύκλωσαν καὶ μὲ ἐπολέμησαν ἀναιτίως. Ἀντὶ τῆς ἀγάπης μου εἶναι ἀντίδικοι εἰς ἐμέ. Ἐγὼ δὲ

21. Ἰωάν. 8, 44.
22. Ἰωάν. 8, 39.
23. Α΄ Βασ. 3, 13. Ἡ ἀμέλεια τοῦ ἱερέως Ἡλεὶ συνίστατο εἰς τὸ ὅτι δὲν ἐφρόντισεν ἐπαρκῶς διὰ τὸν σωφρονισμὸν τῶν δύο υἱῶν του, Ὀφνεὶ καὶ Φινεές, οἱ ὁποῖοι διὰ τῆς κακῆς συμπεριφορᾶς των ἐσκανδάλιζον τὸν λαὸν καὶ προσέβαλλον τὸ ἀξίωμά των, καθ' ὅσον καὶ οἱ δύο ἦσαν ἱερεῖς.

προσεύχομαι». Εἶδες πόσον μεγάλη εἶναι ἡ κακία; **B** εἶδες τὸν βαθμὸν συμμετοχῆς εἰς τὸ κακόν; εἶδες τὴν ἐν ψυχρῷ μελέτην τοῦ κακοῦ; Διότι τοῦτο ἐξοργίζει περισσότερον τὸν Θεόν, ἡ ἐξ ἐπιθυμίας καὶ κατόπιν σκέψεως καὶ πολλῆς μελέτης διάπραξις τοῦ κακοῦ ἐκ μέρους τῶν ἐργατῶν τοῦ κακοῦ. Διότι ἄλλο εἶναι ἡ ὑποσκέλισις τοῦ καταστραφέντος καὶ ἐξαπατηθέντος· ἄλλο ἡ πραγματοποίησις τῆς κακίας· καὶ ἄλλο — πρᾶγμα ποὺ εἶναι μέγιστον ἔγκλημα — ἡ κατασυκοφάντησις τοῦ ἀγαθοῦ. Διότι αὐτὸ ποὺ εἶπε, «Ἀντὶ τῆς ἀγάπης μου εἶναι ἀντίδικοι εἰς ἐμέ», δὲν φανερώνει τίποτε ἄλλο, ἀπὸ τὸ ὅτι εἰς τὸν εὐεργέτην καὶ εἰς τὸν ἄξιον νὰ ἀγαπηθῇ καὶ νὰ παίρνῃ καλὰς ἀμοιβάς, ἔκαμαν ἀκριβῶς τὰ ἀντίθετα. **C** «Ἐγὼ δὲ προσεύχομαι». Εἶδες ὑπομονήν; εἶδες ἐπιείκειαν; εἶδες πραότητα; εἶδες εὐλάβειαν ψυχῆς; Δὲν ὡπλιζόμουν, λέγει, οὔτε ἑτοιμαζόμουν διὰ πόλεμον, ἀλλὰ κατέφευγον εἰς τὴν ἰδικήν σου προστασίαν. Ἐζητοῦσα τὴν ἰδικήν σου συμμαχίαν, τὴν εὔνοιαν, τὸ μέγιστον ὅπλον, τὴν ἀκαταγώνιστον βοήθειαν. Ἔπειτα ἀφοῦ ὡμίλησε περὶ τοῦ Ἰούδα, πῶς, δηλαδή, κατεδίκασε τὸν ἑαυτόν του, πῶς ὁ ἴδιος ἐψήφισε τὴν θανατικήν του καταδίκην, πῶς ἐκρεμάσθη, πῶς ἡ ἀποστολή του ἀνετέθη εἰς ἄλλον, πάλιν καταπιάνεται μὲ τὴν προηγουμένην ὑπόθεσιν. Καὶ αὐτὸ πάλιν εἶναι ἄλλο εἶδος προφητείας, νὰ διακόπτῃ, δηλαδή, εἰς τὸ μέσον καὶ νὰ παρεμβάλλῃ κάποιαν ἄλλην διήγησιν **D** καὶ μετὰ ἀπὸ αὐτὴν νὰ ἐπανέρχεται εἰς τὰ προηγούμενα.

Εἶναι σκοτεινὴ ἡ προφητεία, λόγῳ τῆς ἀγνωμοσύνης τῶν Ἰουδαίων. Ὑπαινίσσεται, λοιπόν, κάποιον, καθὼς ἤδη ἔχω ἀναφέρει, ὁ ὁποῖος ἐπεβουλεύθη τὴν ἱερωσύνην, μετὰ τοὺς χρόνους τῆς ἐπανόδου ἐκ τῆς Βαβυλῶνος.[24] Οἱ περισσότερον ἐργατικοὶ ἐξ ἐκείνων, ποὺ ἐμελέτησαν τὴν ἱστορίαν, γνωρίζουν τοῦτο. Καὶ προλέγει μεγάλας συμφορὰς εἰς αὐτόν, ἔλλειψιν προστατῶν καὶ ἀπαιτεῖ νὰ χαθῇ δι' αὐτὸν κάθε λιμάνι σωτηρίας, νὰ μὴ τύχῃ οὐδεμιᾶς ἐπιεικείας, οὔτε ἀγάπης, οὔτε συγγνώμης. Ὅλα αὐτὰ ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνονται ὡς νὰ εἶ-

24. Ἐννοεῖ τὴν Βαβυλώνιον αἰχμαλωσίαν. Ἐκεῖνος δὲ τὸν ὁποῖον ὑπαινίσσεται «ἴσως» εἶναι ὁ Ρωμαῖος αὐτοκράτωρ Πομπήϊος, ὁ ὁποῖος ὀλίγον πρὸ τοῦ Χριστοῦ ἀπεμάκρυνε τῆς ἱερωσύνης τὸν Ἀριστόβουλον καὶ εἰς τὴν θέσιν του ἐτοποθέτησε τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Ὑρκανὸν (ὑποσημείωσις Κειμ. σελ. 295).

ναι κατάρες, καθὼς ἀνωτέρω εἶπον **E** καὶ δὲν θὰ παύσω νὰ λέγω διαρκῶς· ἐν τούτοις εἶναι προφητεία, ἡ ὁποία φανερώνει πῶς ἐξοργίζεται ὁ Θεός, ὅταν κινδυνεύῃ ἡ ἱερωσύνη. Ἔπειτα ἐπανέρχεται εἰς τὰς συμφορὰς λεπτομερῶς καὶ λέγει: «Διότι δὲν ἐνεθυμήθη νὰ κάμῃ ἔλεος. Ἀλλὰ κατέτρεξεν ἄνθρωπον πένητα καὶ πτωχόν, διὰ νὰ θανατώσῃ τὸν συντετριμμένον τὴν καρδίαν».[25] Αὐτὴ εἶναι πρᾶξις ἐσχάτης σκληρότητος, εἶναι πρᾶξις πολλῆς ἀπανθρωπίας, **247 A** ὅταν, δηλαδή, κάποιος δὲν ἀρκῆται μόνον εἰς τὸ νὰ ἐπιβουλεύεται, ἀλλ' ἐπιδιώκει νὰ προσβάλῃ καὶ καταστρέψῃ ἐκεῖνον, ποὺ εἶναι ἄξιος συγγνώμης καὶ συμπαθείας. Αὐτὸς ποὺ συμπεριφέρεται ἔτσι, ἐξέπεσεν εἰς τὴν ἀγριότητα τῶν θηρίων, μᾶλλον δὲ κατήντησε χειρότερος καὶ ἀπὸ ἐκεῖνα (τὰ θηρία). Διότι εἰς μὲν τὰ θηρία τὸ θηριῶδες (ἡ ἀγριότης) εἶναι ἐκ φύσεως δεδομένον, ἐκεῖνος, ὅμως, ποὺ ἐτιμήθη μὲ τὴν λογικήν, προσέβαλε τὴν εὐγένειαν μὲ τὴν κακότητα. Καὶ ἐκεῖνα μὲν συμπεριφέρονται μὲ κάποιαν φιλικότητα καὶ ἡμερότητα πρὸς τὰ θηρία τοῦ αὐτοῦ εἴδους καὶ τῆς αὐτῆς οἰκογενείας, ἐνῷ αὐτοὶ δὲν ἐντράπησαν οὔτε τὴν κοινότητα τῆς φύσεως, ἀλλ' ἀντιθέτως ἐκεῖνον, ποὺ ἔπρεπε νὰ βοηθοῦν, νὰ ὑπομένουν καὶ ἀνορθώνουν, τὸν ὤθουσαν εἰς τὴν δυστυχίαν καὶ τὸν κατέστρεφον.

B «Ἐπειδὴ ἠγάπησε κατάραν, ἂς ἔλθῃ ἐπ' αὐτόν· Ἐπειδὴ δὲν ἠθέλησεν εὐλογίαν, ἂς ἀπομακρυνθῇ ἀπ' αὐτοῦ».[26] Ἐπειδὴ τοῦ ηὐχήθη πολλὰς συμφοράς, τοῦ φανερώνει ὅτι ὄχι ἀπὸ αὐτόν, ἀλλὰ ἀπὸ τὸν ἴδιον ἔγινεν ἡ ἀρχὴ καὶ ἐδόθη ἡ αἰτία αὐτῶν τῶν συμφορῶν, ὁ ὁποῖος μὲ τὰ ἔργα του ἀπέκρουσε τὴν εὔνοιαν τοῦ Θεοῦ καὶ ἀπέσπασε τὴν θεόπεμπτον συμφοράν. «Ἐπειδὴ ἐνεδύθη κατάραν ὡς ἱμάτιον αὐτοῦ, ἂς εἰσέλθῃ ὡς ὕδωρ εἰς τὰ ἐντόσθια αὐτοῦ καὶ ὡς ἔλαιον εἰς τὰ ὀστᾶ αὐτοῦ».[27] Ἐδῶ φαίνεται καὶ ἡ σφοδρότης τῆς συμφορᾶς καὶ ἡ μονιμότης τῆς τιμωρίας καὶ φανερώνεται ὅτι τὰ παθήματα τῶν ἀνθρώπων **C** προέρχονται ἀπὸ τοὺς ἰδίους καὶ ἀπὸ τὴν ἰδικήν των διάθεσιν, οἱ ὁποῖοι μὲ τὰ ἔργα καὶ τὰς πράξεις των τὰ μὲν ἀγαθὰ ἀποκρούουν, τὰς δὲ τιμωρίας προσελκύουν διὰ τοὺς ἑαυτούς των. «Ἂς γίνῃ εἰς αὐτὸν ὡς τὸ ἱμάτιον, τὸ ὁποῖον ἐνδύεται, καὶ ὡς ἡ ζώνη τὴν ὁποίαν

25. Ψαλμ. 108, 16.
26. Ψαλμ. 108, 17.
27. Ψαλμ. 108, 18.

πάντοτε φορεῖ».[28] Λέγει δὲ αὐτὸ διὰ νὰ δείξῃ τὴν ἀνέκφραστον ὀργὴν τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία θὰ ἐπιπέσῃ ἐναντίον των. Ἐκεῖνο δὲ ποὺ λέγει, σημαίνει τοῦτο, ὅτι μὲ τέτοιον τρόπον θὰ ἐπέλθουν τὰ δυστυχήματα ἐναντίον των, ὥστε νὰ μὴ εἶναι δυνατὴ οὔτε μικρὰ μεταβολὴ (πρὸς τὸ καλύτερον)· ἔτσι θὰ στερεωθοῦν καλῶς ἐπάνω των καὶ θὰ παραμείνουν μονίμως. Ἔπειτα ἀφοῦ ἔδειξεν, ὅτι τιμωρεῖ τὴν πονηρίαν καὶ διορθώνει τὴν κακίαν, καὶ ὅτι αὐτὴ θὰ εἶναι ἡ τύχη, ὄχι μόνον ἐκείνου, **D** ἀλλὰ καὶ ὅλων ἐκείνων, ποὺ εἶναι ὑπαίτιοι δι' αὐτὰ ποὺ λέγονται (διὰ τὰς συκοφαντίας), συνεπλήρωσε· «Αὐτὴ ἂς εἶναι τῶν ἀντιδίκων μου ἡ ἀμοιβὴ παρὰ τοῦ Κυρίου». Δηλαδή, αὐτὴ ἂς εἶναι ἡ τιμωρία, αὐτὴ ἡ καταδίκη ἐκείνων ποὺ ἀντιστέκονται εἰς ἐμέ, ποὺ μὲ ἐχθρεύονται, ποὺ μὲ πολεμοῦν· «Καὶ τῶν λαλούντων κακὰ κατὰ τῆς ψυχῆς μου».[29] Ἐπομένως ὑπάρχουν εὐθῦναι καὶ διὰ τοὺς λόγους, μάλιστα δὲ εὐθῦναι ποὺ φέρουν πολλὴν πικρίαν.

Ἀφοῦ, λοιπόν, ἐτελείωσε τὸν λόγον περὶ ἐκείνου, καταφεύγει πάλιν εἰς τὸν Θεὸν διὰ νὰ ζητήσῃ τὴν ὑπὲρ αὐτοῦ βοήθειαν. Καὶ δὲν σταματᾷ μέχρι τῆς τιμωρίας τῶν συκοφαντῶν, ἀλλ' ἀφοῦ ἔδειξεν ὅτι αὐτοί, ποὺ ὑποφέρουν ἀδίκως, καὶ τιμωρὸν ἔχουν ὁ ὁποῖος ἐκδικεῖται διὰ τὰς ἀδικίας ποὺ τοὺς γίνονται, **E** καὶ αὐτοὶ οἱ ἴδιοι πολλῆς ἀπολαμβάνουν ἐνισχύσεως, καταλήγει ὡς ἑξῆς: «Καὶ σύ, Κύριε Θεέ, κάμε ἔτσι μετ' ἐμοῦ διὰ τὸ ὄνομά σου».[30] Κοίταξε εὐγνωμοσύνην· κοίταξε ταπεινοφροσύνην! Καίτοι, βεβαίως, ὁ ἄδικος καταδιωγμὸς εἶναι ἀρκετὴ δικαιολογία διὰ νὰ ζητήσῃ κανεὶς τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ Θεοῦ · καὶ τοῦτο πάλιν εἰς πολλὰ μέρη τῶν Γραφῶν δύναται νὰ τὸ ἴδῃ κανείς, ὅτι, δηλαδή, οἱ καταδιωκόμενοι ἀδίκως ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ἔχουν μεγαλυτέραν ἀφορμὴν διὰ νὰ ζητήσουν μετὰ θάρρους τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ Θεοῦ —, ἐν τούτοις αὐτός, ἀφοῦ ἠρνήθη νὰ εἴπῃ τοῦτο, καταφεύγει εἰς μόνην τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Θεοῦ καὶ λέγει: «Ἐνέργησον μετ' ἐμοῦ διὰ τὸ ὄνομά σου». Ἔτσι διὰ μιᾶς εἶπε τοῦτο: ὄχι ἐπειδὴ εἶμαι ἄξιος, ἀλλὰ χάριν σοῦ, ἐπειδὴ εἶσαι φιλάνθρωπος καὶ ἐλεήμων. **248 A** Δι' αὐτὸ καὶ συμπληρώνει. «Ἐπειδὴ εἶναι ἀγαθὸν τὸ ἔλεός σου». Καὶ ὡμίλησε καλῶς, ὅταν εἶπεν, «Ἐπειδὴ εἶναι ἀγαθὸν τὸ ἔλεός

28. Ψαλμ. 108, 19.
29. Ψαλμ. 108, 20.
30. Ψαλμ. 108, 21.

σου». Διότι τῶν ἀνθρώπων (τὸ ἔλεος) δὲν εἶναι πάντοτε τέτοιο (ἀγαθόν), ὑπάρχουν μάλιστα περιπτώσεις, ποὺ φανερώνουν, ὅτι ἔχουν χρησιμοποιήσει τοῦτο πρὸς βλάβην καὶ πρὸς καταστροφήν, ἐνῷ ὁ Θεὸς παντοῦ πρὸς τὸ συμφέρον (τῶν ἀνθρώπων χρησιμοποιεῖ τοῦτο).

«Λύτρωσέ με, διότι πτωχὸς καὶ πένης εἶμαι ἐγώ, καὶ ἡ καρδία μου εἶναι πληγωμένη ἐντός μου».[31] Βλέπεις πάλιν αὐτὸν ποὺ ἀξιοῖ νὰ σωθῇ, ὄχι ἐπειδὴ εἶναι ἄξιος σωτηρίας, οὔτε διότι εἶναι δίκαιον, ἀλλ' ἐπειδὴ ἀνετράπη ἐντελῶς καὶ κατεστράφη καὶ ἐπειδὴ ἔπαθε μύρια δυστυχήματα; «Καὶ ἡ καρδία μου εἶναι πληγωμένη ἐντός μου». Τέτοια εἶναι ἡ δύναμις τῶν συμφορῶν. **B** Δὲν καταστρέφει μόνον τὸ σῶμα, ἀλλὰ καὶ τὴν ψυχὴν ταράσσει. «Παρῆλθον ὡς σκιά, ὅταν ἐκκλίνῃ· ἐκτινάζομαι ὡς ἡ ἀκρίς».[32] Ὁμιλεῖ διὰ τὴν σφοδρότητα τῆς σκευωρίας ἐκείνων ποὺ τὸν ἠδίκησαν, τὴν ἀνείπωτον κακουχίαν καὶ διὰ τὴν ἐκ μέρους του δειχθεῖσαν μεγάλην ὑπομονὴν εἰς αὐτήν. «Τὰ γόνατά μου ἠτόνησαν ἀπὸ τῆς νηστείας καὶ ἡ σάρξ μου ἐξέπεσεν ἀπὸ τοῦ πάχους αὐτῆς».[33] Βλέπεις τί εἴδους ὅπλα προτείνει πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν συκοφαντιῶν καὶ ἀνακούφισιν ἀπὸ τὴν κακουχίαν; «Καὶ ἐγὼ ἔγινα ὄνειδος εἰς αὐτούς· ὅτε μὲ εἶδον, ἐκίνησαν τὰς κεφαλάς αὐτῶν».[34] Τοιούτου εἴδους εἶναι αἱ σκέψεις τῶν κακῶν· ὄχι μόνον δὲν ἀνέχονται νὰ βλέπουν τὸν δίκαιον νὰ γίνεται εὐλαβέστερος, **C** ἀλλὰ καὶ τὸν κατηγοροῦν καὶ τὸν γελοιοποιοῦν καὶ τὸν καταπατοῦν.

Τί κάμνει λοιπὸν αὐτός; Καταφεύγει εἰς τὴν ἀκαταγώνιστον συμμαχίαν τοῦ Θεοῦ καὶ εἰς τὴν ἀκατάβλητον βοήθειάν του, διὰ τῶν ἑξῆς λόγων: «Βοήθησόν μοι, Κύριε ὁ Θεός μου καὶ σῶσον με κατὰ τὸ ἔλεός σου. Καὶ ἂς γνωρίσουν ὅτι ἡ χείρ σου εἶναι τοῦτο· ὅτι σύ, Κύριε, ἔκαμες αὐτό».[35] Τί σημαίνει, ὅτι ἡ χείρ σου εἶναι τοῦτο; Ὅτι ἰδική σου ἡ συμμαχία. Ὅτι ἰδική σου, λέγει, εἶναι ἡ βοήθεια. Διότι δὲν ἐπιθυμῶ μόνον τὴν σωτηρίαν, ἀλλὰ καὶ νὰ πληροφορηθοῦν ἐκεῖνοι ἀπὸ ποῖον ἐσώθην, ὥστε νὰ ἀπολαύσω διπλῆν νίκην, διπλοῦν στέφανον, ηὐξημένην δόξαν. «Αὐτοὶ θὰ καταρῶνται καὶ σὺ θὰ εὐλογῇς. Αὐτοὶ ποὺ θὰ σηκωθοῦν ἐναντίον μου, ἂς καταισχυν-

31. Ψαλμ. 108, 22.
32. Ψαλμ. 108, 23.
33. Ψαλμ. 108, 24.
34. Ψαλμ. 108, 25.
35. Ψαλμ. 108, 26 καὶ 27.

θοῦν· ὁ δὲ δοῦλος σου ἂς εὐφρανθῇ».[36] Δι' αὐτῶν κάποιαν σπουδαίαν φιλοσοφίαν διδάσκει εἰς τὸν ἀκροατήν. **D** Διότι δεικνύει ὅτι, ὅταν εὐλογῇ ὁ Θεός, καὶ ἂν ἐκτοξεύσουν μυρίας κατάρας, οὐδεμία βλάβη δύναται νὰ προκληθῇ ἐξ αὐτῶν· ἀντιθέτως μάλιστα εἰς αὐτοὺς θὰ ἐπιστρέψουν αἱ κατηγορίαι καὶ ἡ ἐντροπή. «Ὁ δὲ δοῦλος σου θὰ εὐφρανθῇ εἰς σέ». Καλῶς εἶπεν, «Εἰς σέ», διότι ἐκ Θεοῦ ἡ εὐτυχία καὶ ἡ χορήγησις τῶν ἀγαθῶν. Καμμία, λοιπόν, ἀπὸ τὰς (ἐπαισχύντους) πράξεις τῶν μοχθηρῶν δὲν θὰ ἠμπορέσῃ νὰ μὲ ἐνοχλήσῃ, ἡ δὲ εὐτυχία μου, ποὺ προέρχεται ἀπὸ Σέ, θὰ παραμένῃ ἀκεραία.

«Ἂς ἐνδυθοῦν ἐντροπὴν οἱ ἀντίδικοί μου καὶ ἂς φορέσουν ὡς ἐπένδυμα **E** τὴν αἰσχύνην των».[37] Κοίταξε πάλιν πῶς ἀπαιτεῖ, ὄχι μόνον νὰ παραδοθοῦν αὐτοὶ εἰς τιμωρίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς καταισχύνην καὶ εἰς ἐντροπήν, ὥστε νὰ γίνῃ δι' αὐτοὺς μάθημα πρὸς διόρθωσιν καὶ θεμέλιον τῆς πρὸς τὸ καλύτερον μεταβολῆς των. «Θὰ δοξολογήσω σφόδρα τὸν Κύριον διὰ τοῦ στόματός μου καὶ θὰ ὑμνολογήσω αὐτὸν ἐν μέσῳ πολλῶν. Διότι στέκεται ἐν τῇ δεξιᾷ τοῦ πτωχοῦ, διὰ νὰ λυτρώνῃ αὐτὸν ἐκ τῶν καταδιωκόντων τὴν ψυχὴν αὐτοῦ».[38] Ἀντί, λοιπόν, ὅλων αὐτῶν προσφέρει εἰς τὸν Θεὸν ὑμνολογίαν, εὐχαριστίαν, δοξολογίαν, ἀναγγέλλει πρὸς ὅλους **249 A** τὰ κατορθώματα αὐτοῦ καὶ γίνεται μεγαλόστομος κήρυξ, μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, τῶν ἀγαθῶν ποὺ ἐδόθησαν εἰς αὐτόν. Διότι αὐτὸ εἶναι θυσία, αὐτὸ εἶναι προσφορά, τὸ νὰ ἐνθυμῆται κανεὶς πάντοτε τὰς εὐεργεσίας τοῦ Θεοῦ, τὸ νὰ ἔχῃ αὐτὰς εἰς τὴν σκέψιν του, νὰ τὰς διακηρύττῃ διὰ τοῦ στόματός του καὶ νὰ κάμνῃ εἰς πολλοὺς γνωστὰς τὰς εὐεργεσίας του. Ἔτσι δὲ καὶ αὐτός, ποὺ ἔχει ἀπολαύσει τῆς εὐεργεσίας, θὰ λάβῃ τὴν ἀμοιβὴν τῆς εὐγνωμοσύνης καὶ θὰ ἀποσπάσῃ ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ μεγαλυτέραν τὴν βοήθειαν καὶ ἐκεῖνοι, ποὺ ἀκούουν αὐτὰ ποὺ γίνονται εἰς τοὺς ἄλλους, θὰ γίνουν καλύτεροι καὶ ὁ ζῆλος των πρὸς τὴν ἀρετὴν θὰ ἔχῃ ὡς μέγιστον θεμέλιον τὴν εὐεργεσίαν τῶν ἄλλων.

36. Ψαλμ. 108, 28.
37. Ψαλμ. 108, 29.
38. Ψαλμ. 108, 30 καὶ 31.